

ДОЛООН
ХОНОГО
НЭГЭ УДАА
ГАРАНА

Буряадай Залуушуул

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОН ОРГАНИЗАЦИН ОРГАН

ГАЗЕТ
1951 ОНОН
ОКТЯБРИН 1-НЭЭ
БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ
ОРШУУЛАГДАЖА ГАРНА

Суббото,
сентябрини 22,
1990 он
№ 38 (7159)

Сэн 10 мүнгэн

«МБ»-гэй жэлэй захилгын сэн—7 түхэриг 80 мүнгэн. Индекс 50902

АГААРААР НИИДЭХЭ АЮУЛТАЙ ГҮ?

УЛААН-УДЫН авиапредприятида хүдэллэмби. Ингэж би хэдэн жил туршада элдэб хэмжээний зургаануудта хандажа, үнэн зүгээр бэдэрх гэжэ бүхы шадлаараа оролддоод туршааб. Тээд миник асуудалда анхартх хүнүүд үсөөн. Граждан авиацийн министерствын хүтэлбэрлэгшэд, профсоюз, партийн хүтэлбэрлэх оргонууд, гурим санидаг оргонууд зөвхөшөө анхартх хэбэргүй.

Гэхэ зуура, Улаан-Удын авиапредприятиин хүтэлбэрлэгшэд жэлһээ жэлдэ дүрим эбдэдэг, аюулгүйгөөр ниидэлгые хүсэд дүүргэнээр хангаха гэжэ оролдодоггүй байһан заандаа. Бидэ, пассажирнууд, Аэрофлотта эхээр найдажа, зорингон газарнуудтаа түргэн хүрэх гэжэ агаарай замаар ниидэхые хүсэнэ ха юм-бибди.

Гол документые хазгайруулан, гурим дүрим эбдэн ушарнуудтай сэхэ холбоотой үйлэ аэрофлотын дурдаха болоо һаман, халаа олон сугларха байха. Эндэ-һээ бодоод үзэхэдэ, манай республикын авиапредприятида дейрэлдааг дутуу дундаа турим-шашоо, тухай системэ болошоо гэжэ хэлбэл, аядуу болохогүй ха. Жэжээнуудые бэдэржэ холо ошоһоной үлүү гэжэ һананаб, 1988 оной апрелин 19-дэ Бауын райондо Л-410 түхэлэй самолёт газарта унажа, хэды эхэ аюул болоо һэм.

15 пассажирнуудтай самолет Муя-Багдарин гэхэн агаарай замаар ниидэхээс эхлэхэдэ, хэды хэды сагай үнгэрхэдэ, аюулда орохоход гэжэ хэвнэһа мэдэхэ һэм даа. Гэхэ зуура, удамшөггүй нормоһоо үлүү пассажирнуудые һуулгаһан самолет газар мургэн унашоо. 40х70 метр тухай газар дээр гэрэлтүүлэг самолёттой хэлтэрхэйүүд өлдөгдоо һэн. 18 пассажирнууд бултадаа һаһа бараа.

СССР-эй Госавианадзорой начальнигай орлогшо В. Герасимовай ударидажа доро түрэнэй комисси мурдэлгэ хэһэн байна.

Госавианадзорой комисси мурдэлгэ яһала һайнаар үнгэргөө гэжэ бидэ, авиапредприятиин хүдэлмэрлэгшэд, тоолохо байһа-бди. Харин граждан авиацийн хүтэлбэрлэгшэд, транспортна прокуратура болон нутагай партийна оргонууд, тэрэ тоодо КПСС-эй обком (мүнөө реском) ямар ушарһаа самолет унаха болооб гэжэ һайнаар элэрүүлхые оролддоггүй. Гол зэмэ һаһа бараһан летикуудта тохогоһон байна.

Комиссини түрүүлгшэ дунгаргажа, эзмэтэй хүнүүдые тоолоо. Ингэжэ граждан авиацийн министерство (Муя-Багдарин гэжэ агаарай замаар ниидэдэг Л-410) түхэлэй самолетуудай түлөө харюусадга бүхы тушаалтад, самолёттой экипаж, авиапредприятиин газар дээрхи албангууд, авиапредприятиин командир Абашеев (граждан авиацийн министрэй захиралта предприятиингаа өмөлшөдө дуулгаагүй байһанайнгаа түлөө) эзмэтэй гэжэ нэрлэгдээ.

Багдаринай аэропорт самолетуудай буухада хүшэр аэропортуудай нэгэн гэжэ тоологдодог байха юм. Тиимэ хадань самолетууд энэ аэропорт дээрэ ахтар болгоомжотойгоор буудаг байха ёһотой байгаа бшуу.

Ниидэлгын хүдэлмэрини аюулгүйгөөр үнгэрхын тула ямаршөө хэмжээнууд абтадаггүй байшоо. Багдаринай аэропортто анхараагүй байһан ушарһаа Л-410 түхэлэй самолет хадань хэбшэл рүү унашоо бшуу. Агаарай зам хангадаг албангууд энэ ушарта мүн лэ эзмэтэй гэжэ тэмдэглэхэ шуухала. Гэхэ зуура, «Советская Россия» газетэ 1988 оной майн 18-да болон «Правда Бурятии» газетэ 1988 оной майн 20-до Багдаринай аэропорт граждан авиацийн министрэй захиралтын ёһоор эрхим һайн түхээрлэгшүүдээр хан-

гаданхай гэжэ баримталһан байна.

Энээнине хуурмагаар бэһэн ябадал гэжэ тоолоноб.

Л-410 түхэлэй самолёт УКВ түхэлэй радиостанцияар хангаһан байжа, ниидэлгэнүүдые хүтэлбэрлэдэг диспетчернүүдтэй сэг үргэлжэ холбоо тогтоожо шадна-гүй. Хэлхэ холбооной түхээрлэгшүүд Багдаринай аэропортдо бин гэжэ тон буруу хэлэгдэнэ. Граждан авиацийн министрэй захи-ралта дүүргэнгүйгөөр байһан авиапредприятиин хүтэлбэрлэгшэд эгээн түрүүн эзмэлэгдэхэ ёһотой. Аэропорт бүхы юумээр хангаданхай гэжэ тон хуурмагаар хэлэгдэн ушар шоо үзэгдэхэ эрэгтэй. Дүрим эбдэн хэмэрхүү ушарнуудые тоолохо болоо һаа, барагдашагүй олон байха.

Авиапредприятиин хүтэлбэрлэгшэд командир Абашеев түрүүтэй эдэ бүтэжэниие тон һайнаар мэдэжэ байгааһаа һаа, хэрэг байдалаа һайжаруулаха гэжэ оролддоггүй. Юуныһа боложо байг хамгагүй гэжэ тэдэнэр бодоһон болоо бэшэ гү... Экономическа баримтануудай хойноһоо, эхэ мүн-гэнэй хойноһоо зороод лэ ондоо юумэндэ анхарангүй байха-да, аюулууд болоно бшуу. Илан-гала агаарай замаар ниидэлгэнүү-дые нарик магтаар, эхэи гурим-тайгаар үнгэрэхэ эрэгтэй ха юм.

Нормативна документнуудай эрилтэнүүд соо ниидэлгын хүдэлмэри хайшан гэжэ аюулгүйгөөр абуулаха тухай эли тодоор хэлэгдэнэ. 1988 оной апрель һарада болоһон аюулта ушар ямар шалтагаанһаа болооб? Эгээн түрүүн самолётто радиотехническэ түхээрлэгшүүд, эрхим һайн хэлхэ холбоон тодохдоогүй байшоо. Энэниие гол шалтагаан гэжэ тоолохдо болоно.

Экипажэй гшүүд аюулай болоһондо эзмэтэй гэжэ зарима-шуул хэлэнэ. Тээд «бүтэжэрх-һэн шэхэтэй», «уажерхһан ню-дэтэй» летикууд ямар хэмжээ-нүүдые абалтанб гэжэ бодоод үзэгты.

Граждан авиацийн министерство болон управленин захиралта гаргагдажа, зарим хүтэлбэрлэгшэд эзмэлэгдэнэ, дондологдодо хүртлэн байна. Гансал нимэ хэмжээнуудээр хизварлаа гэшэ гү гэжэ уншаднадай гайхаха байгаа ёһотой. Гэхэ зуура, РСФСР-эй уголовно кодексн 213-дахи болон 85-дахи статьянуудай ёһоор, самолётдоор ниидэлгын хүдэлмэри хайша хэрэгээр эм-хиндхэн хүтэлбэрлэгшэд уго-лоан харюусалгада хүртүүлэгдэхэ ёһотой гэжэ заагдана.

Летичуудай аюулгүйе хангаха асуудалнуудые ниидэхэ талаар хэмжээнууд абтанагүй. Агаарай судануудай материалнаа хуби жэлһээ жэлдэ хуушаржа байдаг гэшэ ааб даа. Тээд тэдэниие сэг соонь нэлгэхэ, шэнэлхэ һайн материалнууд, запасной частнууд олдодоггүй. Техническэ хангалын шанар һанаһанда хүрэнгүй. Юрэдөө нимэ байдалда ниидэлгэнүү-дые һайнаар үнгэрэхэ тухай асуудал тушаа хөөрэлдэнэйшөө үлүү гэжэ һанагдана.

Һүүлэй жэлнуудтэ авиапред-приятида аюулта ушарнуудгүйгөөр, усал ааариггүйгөөр ниидэлгэнүүдые үнгэрэхэ тухай хөөрөл-дөөн ходо гаралашөө һаа, анха-рагдангүйгөөр үлэхэнэ.

Жэл ошохо тудам летикуудай, авиапредприятиин өмөлшөдөй һуу-дал байдал доошолжо, тэдэнэр гэр байрануудаар, эдэс доошоор,

муугаар хангагдана. Медицинскэ хангалашөө эндэ һүүлшын һуури эзэлдэг бэ гү юм.

Энэ гэмтэ абадал тухай уголовно хэрэг болуулаха талаар Зүүн-Сибирин транспортна прокуро-рой шиндхэбэрини буруушааха байнаб. Аюулай болоһондо эзмэ-тэй хүнүүдые харюусалгада хүр-түүлэхэ, сүүд үнгэрэхэ гэшэ мүнөө шуухала хэмжээнууд болоно.

Түгэсхэлдөө ингэжэ хэлэхэ бай-наб. ВСУ-гай хүтэлбэрлэгшэд КПСС-эй обкомтой хамта самолё-доор ниидэлгэнүүдые аюулгүй болгохо талаар хэмжээнуудые абахабди гэжэ майдүүлнэ. Гэхэ зуура, Муя-Багдарин гэхэн агаарай замаар Л-410 түхэлэй само-едууд ниидэжэ үргэлжэлөөр. Пассажирнуудай аюулгүйгөөр ниидэлгые хангангүйгөөр мүнөө хүртэр нимэ ниидэлгэнүүдые үргэлжэлүүлэхэ гэшэ хэды харюу-салтагүй ябадал бэ!

Багдаринай аэроузелда хэлхэ холбооной болон радионавигаци-онно түхээрлэгшүүдээр хангалга анхарагдангүйгөөр үлэхлэн заан-даа. Жараад онуудай эсэс багта Ирокинда болон Бамбуйкада хэл-хэ холбооной түхээрлэгшүүд байгуулагдажа, далаад онуудай эсэс багта үгэ хэгдээ. Эндэ һаа Романовка тоскондо хэлхэ хол-бооной, радионавигацин түхээр-рэлгэнүүд хуряагдашоо.

Баутын райондо авиаци гэ-шэмнэй транспортн өрн ганса зүйл болоно. Гэхэ зуура, энэ рай-ондо эгээн эхэ хуурмаг доку-ментнууд зохеогдоно гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Радиотүхээрлэгшүүд гансал Багдарин, Муя болон Так-симодо бин. Бусад буудаг тал-майнууд (арба гаран) нэгшөө радиотехническэ болон радиоэл-хэ холбооной түхээрлэгшүүдгүй байха юм.

Самолетуудай буудаг зурууаууд муугаар хангаданхай байхаһаа гадна огто харууһагдадаггүй. Нимэ байдалда самолетуудай аюулгүйгөөр ниидэхэ тушаа хөө-рэлдэнэйшөө үлүү бшуу.

Б. СУВОРОВ, АН-24 болон АН-26 түхэлэй самолетуудай командир байһан.

«БЗ» НЭРГҮЛЧЭ: «Аэрофлота танай бээдэ аюултай: «Ингэжэ хэлэхэдэ, манай редакци самолё-доор бү ниидэгты гэжэ хэлэнэ бэшэ. Эдэ үгэнүүдые зүбөөр ойл-гогты. Прокуратура гү, али сүү-дэй нэрэ хүндые бууруула хүсэл-тэй бэшэбди гэжэ мүн лэ хэлэ-бди. Хүн бүхэн өөр өөрынгөө хэр-гт харюусалгатайгаар, эрхим һайнаар үнгэргэг лэ.

Самолётдоор ниидэлгын гэжэ тү-лөө мүнэ түгэхэдөө, пассажир-нууд зорингон газартаа амиди мэн-дэ хүрэхэбди гэжэ батаар нэгдэ-ха, этгэхэ ёһотой бшуу. Харин мүнөө дээрэ аэрофлост уялгажа һайнаар дүүргэжэ шаданагүй.

Самолётдоор ниидэлгын гэжэ тү-лөө мүнэ түгэхэдөө, пассажир-нууд зорингон газартаа амиди мэн-дэ хүрэхэбди гэжэ батаар нэгдэ-ха, этгэхэ ёһотой бшуу. Харин мүнөө дээрэ аэрофлост уялгажа һайнаар дүүргэжэ шаданагүй.

Самолётдоор ниидэлгын гэжэ тү-лөө мүнэ түгэхэдөө, пассажир-нууд зорингон газартаа амиди мэн-дэ хүрэхэбди гэжэ батаар нэгдэ-ха, этгэхэ ёһотой бшуу. Харин мүнөө дээрэ аэрофлост уялгажа һайнаар дүүргэжэ шаданагүй.

Бидэ зэмэтэй бэшэбди

Летичкой бышгты СССР-эй Госавианадзорисо харюу эрэхэ бай-ха гэжэ хүлээнбди.

ПИЛОТ байһан хүнөө редакци-да бэшэг эрхэжэ, аюулгүйгөөр ни-дэлгэнүүдэй талаар пилот-инспек-тор Н. Климов тэрэниие тайла-рилна.

Улаан-Удын авиапредприятиин пилот байһан В. С. Суворов энэ бэшэг соогоо 1988 оной апрелин 19-дэ Багдарин аэропорт шадар Л-410 самолёттой аюулда оройнө үнэн зүб руунь мурдан шэнжэлхэ тухай асуудал табина. Нүхэр Су-воров энэ ушар шэнжэлхэ талаар СССР-эй Госавианадзорой комис-сини тобшололнуудые гол түлэб зүбшөөнэ (бэшэг соогоо хараг-дана). Гэбшөө зарим баримта-нуудые буруушаана, ямагтаа энэ аюулта ушарай гол эзмэтэн зар-руулэгдэхгүй гэжэ тэрэ бэшэжэ. Автор зүбөөр шэнжэлэгдэхгүй асуудалнуудаар (бэшэгтэй ёһоор) олон газарнуудта хандаа, гэхэ-шөө тэрэнэй һанамжын ёһоор, транспортна прокуратура, пер-тини хүтэлбэрлэхэ оргонууд, профсоюзнууд ёһоогоор анхарааа хандуулаагүй, зүбөөр ойлгохо гэ-жэ оролддоггүй.

Авторай бэшэгтэй асуудалнуудта харюунууд мурдэлгын материал-нуудһаа абтанхай.

1. Мэргэлсэлэй бэлдхэлэй болон хүдэлмэрини дүршэлэй хэм-жээнэй талаар экипаж зунай хү-дэлмэрини гуримшуулагдаһан до-кументнуудай эрилтэнүүдтэ таа-раха байгаа, гэхэшөө тус ниидэл-гэдэ штурманска бэлдхэлэй хан-галтагүй, хубин журимгүй бай-һанай хойшололнуудһаа боложо, агаарай судна зам һаа нэгэ бага хазгайржа, ниидэжэ ябаһан га-зар, эрхэ байдла тухай диспет-чертэ буруугаар мэдээсээ, при-борнуудаар ниидэлгэдэ буруугаар орожо, саһаа урид доошоо буу-жа, түбэг бэрхшээлтэй ушараа гэжэ комисси тодорхойлоо. Эки-паж энэ ниидэлгын үедэ 85-дө-хи ГА-гай НПП-гэй 2.4.2; 7.5.1; 5.3.3; 5.3.11; 5.3.13; 8.1.14 пункт-нуудай эрилтэнүүдые хазгай-руулаа.

2. Муя-Багдарин гэхэн бүхы замаар радиотехническэ хэрэгсэл-нүүдэй тогтууртай хүдэлмэри хангагдаагүй. Тээд комисси ингэжэ мэдэрээ:

— Багдарин, Муя аэродромуу-дые шуухала хэрэгсэлнүүдээр (ра-диотехническэ) хангалга 1987 оной мартын 3-най МГА-гай № 175 заа-барин баталһан табельдэ таара-на. Түхээрлэгын техническэ ха-рактеристикнууд ашаглагын до-кументацин эрилтэнүүдтэ таара-һан байгаа. УВД-гэй ба навигацин зорилгонуудта радиотехни-ческэ хэрэгсэлнүүдэй ямаршөө һаагүйгөөр хэрэгсэлэгдэжэ бай-һыень ниидэлгын актууд баталие. Комисси ингэжэ тоолоно:

— Агаарта ниидэжэ абаһан са-молёттой радиотехническэ хэрэг-сэлнүүд, хэлхэ холбоон ямаршөө һаагүйгөөр хүдэлжэ, авиационно аюулай шалтагаан болоогүй. МГА-гай аэропортуудые, агаар-ные зэмнэ радиотехническэ хэр-гсэлнүүдээр хангалга аюулгүйг-өөр ниидэлгын эрилтэнүүдтэ ха-рюусаагүй гэжэ хэлэхэдэ болохо. Багдаринай аэропортто локатор тодохо захил Улаан-Удын авиа-предприятида 1988 ондо хэгдэ-һэн байгаа. Түсэбэй ёһоор 1991

ондо локаторнууд орохо юм за «СП»-78.80 гэжэ буулгын систе-мэ 1971 ондо Улаан-Удын аэро-портто захилгаа һэн. Харин тэ-рэ захилхы 1990 ондо дүүргэг-дээ.

ГА-гай ВСУ-гай начальнигай 1981 оной июлин 15-най № 27 МГА-гай «Запрет ВС визуального за-хода на посадку на горных аэро-дромах местных воздушных ли-ний» гэхэн приказай пунктн 1.2

хубини эрилтэнүүдые болуулаһаа уламжалан, нимэ аюула болсо. Тээдшөө энэ аюулай болоо үедэ метеорологическа эрхэ байдал, визуальна ниидэлгын эрхэ байдал-а тааруу байгаа.

— Бэшэгтэй автор нэгдэмэл авиаотрядтай команда бүридэ-лые хэлэхэ тухай комиссини тоб-шолол буруушаана. Гэхэ зуура, РСФСР-эй УК-гай 213, 85-дахи статьянуудай ёһоор зунай хүдэл-мэрини хайша хэрэгээр эмхиндх-эһэй түлөө тэдэ бултадаа шан-гаар хэлэгдэхэ юм.

85-дахи статья соо ингэжэ хэ-лэгдэнхай: «Аюулгүйгөөр ниидэл-гын, транспорт ашаглагын дүри-мүүдые агаарай транспортн хү-дэлмэрлэгшын хазгайруулаһан, эзмэлхэ уламжалан, хүнүүдтэй аюулда ороһон, хүшэр хүндэ хой-шололнуудтай байгаа һам, 1 жэлһээ 3 жэл болотор эрхынсэ хайша хэлэхээс».

Нүхэр В. С. Суворовой дурда-һан 213-дахи статья агаарай суд-ные хулгайлаһанай түлөө харюу-салта тоходот. Эдэ статьянууд эзмэдэ таарахагүйгөөр хэрэгсэл-гдэнэ. Хүдэлмэрини хэмжээнэй ба-га болооһаа һаань, аюулта ушар-нууд короногүй гэжэ бэшэг соо заагдана.

1990 оной 7 һарын туршада бү-хы түхэлэй агаарай судануудай хүдэлмэрини хэмжээн ургаа.

Авиапредприятида 25 жэлэй туршада авиационно аюул болоо-гүй гэжэ нүхэр В. С. Суворов буруугаар батална.

ОАО-до аюулгүйгөөр ниидэхэ талаар хүдэлмэри сэг үргэлжэ хэг-дэжэ байдаг. Хоёр жэлэй үрдэ тээ аюулгүйгөөр ниидэхэ талаар инспекторскэ бүлэг байгуувагдаа, зунай подразделенинүүд коман-дэ бүридэлөөр гүйсэдөөр бүри-дүүлэгдэнхэй.

Гэр-байрын асуудал хаража үзэ-хэ болоо һаа, авиапредприятии һүүлэй 3 жэлэй туршада 2 гэр-баряа, сентябрь һарада 78 дүр-бэлжэн метр гэр тушаагдаһан, 120 дүрбэлжэн метр гэрэй һуури табигдаа. 1991 ондо 120 дүрбэл-жэн метр ушөө нэгэ гэр бариг-данга эхилхэ, һуруулида заллажа гэр барина, «хүүгэдэй саад бариг-дана. Нүхэр В. С. Суворов энэч тухай мэдэхэ эрэгтэй, бодотоор зүбөөр бэшэхэ уялгагай.

Түгэсхэлдөө ингэжэ хэлэхэни: МГА предприятии агаарай СУА-нануудаар хангадаг. Манай пред-прияти зүбшэлгүйгөөр МГА-гай разнарджаар Л-410 самолёт аб-аа, энэмнэй гэрзатай самолёт аб-аа, гөөр бэшэ самолётгүй байдалда, тэрэгээр транспортна хүдэлмэри дүүргэхэ багтаа болообди. Л-410 самолёт муугаар түхээрэг-дэнхэй гэжэ бэшэгтэй автор зү-бөөр бэшэхэ гэжэ бидэ зүбшөө-нэбди: тэндэ локаторнууд үгэ, радиостанциатай холбоон байха-гүй. Эдэ голдолнуудаа конструк-торска бюродо дамжуулан хэлэ-нэбди, самолетуудай ямар нэгэ юумые зааха гэшэ манда огто хоригдонхой.

Н. КЛИМОВ, аюулгүйгөөр ниидэхэ ажал эрилдэг пилот инспектор. (Улаан-Удын мэдээмэл авиаторгил)

ЮУНДЭ ОРХИГДОХО БОЛООБ?

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЯ фото.

М. МАДАЕВАЙ «Ехо заншал. нуудаа нэргээн хүжөөл» гэхэн статья («БЗ», байгша оной июнийн 16) миний анхараг татаа. Олондо мэдээлгын аша тухаар ниймэ материалынуудай хэлбэлдэ толилогдодог болоһые гэршэлнэ. Хэдэн жэлэй урда тээ ниймэрхүү бодолой түлөө авторые буржуазна национализм гү, али пан-монголизм гаргаа гэжэ гэмнэхэдэ болохо нэн Эрхүүтэй областин бурлад арай, тэдэнэй хэлэн болон соёлой тулюур туйган байдал тухаа хэдэн тобшолол гайдалтай байна. Үнхөөрөөшье, хүмүүд нийтэ-политическ «интерсолгоһоо» һарижэ, гансал арадай депутадуудэй шэжэ Соедүүдтэ нийдэхэн үлэжэ. Энэ статья амаршалха зуурөө (Агын округоор ниймэрхүү тобшолол эгдээ нээ, һайн лэ байгаа) тэрэн соо табигдаһан асуудалнуудые хаража үзэхэ хүсэлтэйб. Тики автор Усть-Ордын округ болон Ойхоной районие бурладай АССР-тэй хожомоо нэгдүүлгын шухала байһан тухай бэшэнэ. Зүгөөр округой засагаархид республиканска түбэй холо байһанһаа уламжалан, ажамнуудай болон эмхи зургаануудай хүтэлбэрлэгшэд энэниие буруушаана гэжэ автор тэмдэглэнэ. Хоёрдох вариант юуб гэхэдэ: Эрхүүтэй хизаар байгуулжа, тэрэнэй бүрхэлдэ Усть-Ордын автономито областие оруулаад, мүнөө автономито округто ороогүй байһан бүхы бурлад нотагуудые тэрэндэ оруулха.

Иматгал хоёрдох вариант булюу һайн байха гэжэ би һананаб. Зүгөөр автономито область байгуулгын тула Эрхүүтэй гү, али Зүүн Сибирин хизаар боложо хубилгаһанай хэргүй (эвэ хэрэг найдалгүй гэжэ һананаб). КПСС-эй национальна платформо автономито областинуудһаа гараад, РСФСР-эй сэхэ мэдэлдэ орохо арга боломжо хараална бшуу. Хараалта газараа үргэдхэхэ зуураа (шэжэ газарнуудые оруулха тухай асуудал хүдөөтэй суглаанууд дээрэ үргэжөөр шийдэхэ хэрэгтэй), Усть-Ордын гү, али Прибайкалин бурлад автономито область РСФСР-эй мэдэлдэ байгаа, Эрхүүтэй областтой, бурладай АССР-тэй сэг үргэлжын түлөөлэгшэдөөрөө андалдаха аргатай болохо нэн. Жэ. шэжэлдэ, хэлбэлтэй хэрэгтэй ут. шэжэлдэ, эрдэм һуралсал, соёлой талаар бурлад орон делегадуудые элгээжэ, харин Эрхүүтэй об-

ласть промышленности, хүдөө ажамын, транспортын, хэлхээ холбоной делегадуудые элгээжэ аргатай болохо юм. Тэгшэ адли эрхэтэй хоёр партнер болбол — автономито область ба бурладай АССР хоорондох асуудалнуудые, тэрэ тоодо нэгдэлэйнгээ асуудалнуудые шийдэхэ арга боломжотой болохол. Арадууд нэгэн адли, жэгдэ һуури эзэлдэггүй гэхэн сталинска хараа шугам нийтэжэ бута сонсгодо, автономинуудай дундахы харилсаанууд бэхжэхэ байгаа. Эндэ бодомжолонгүйгөөр, гансата шийдхээрхикэ юмэн бэшэ гэжэ һананаб. М. Мадаевашье нийтэжэ тоолоно.

А. Цыбиной «Юм хубилал» («БЗ»-эй энэл номерто) гэхэн тэмдэглэл соо арасалдаа хэдэн асуудалнууд табигданхай. Тинхэдэ А. Цыбиной бурлад хэлхээ гүрэнэй хэлэн болгомо сонсгохо, республикые хуули бусаар таһалан хубааһан актые болоулха, арадай болон республикын изрые һэлхэхэ, арадай депутадуудые һунгалдаа, мүнөөнэйндэ орходоо бурлад депутадуудын тоо олон байха, хуушам монгол бэлхэ һэргээжэ, бурлад хэлхээ шудалха хүүгдэй сөөдүүдые, һургуулинуудые, һуралсал тухай заведенинуудые байгуулха гэжэ тэмдэглэнэ.

Нэн түрүүн хуушам монгол бэлхээ һэргээжэ тухай тогтохо дуртайб. Арадай соёл болбосорлойд ба түүхтэ баялгата шудалжа мэдэжын тула тэрэ тон хэрэгтэй. Мүн баһа бүхы монгол хэлтэ арадуудтай харилсаа холбоо байгуулгын тула тэрэ хэрэгтэй ха юм даа. Бурлад хэлхээ дээрэ һургалга (шэжэ арга боломжотойгоор) бэшэ бусад хэлнүүдые шудалха хэрэг нэгэн доро эрхилэгдэхэ ээргээжэ. Жэжээлхэдэ, ород, ажал гү, али немец хэлнүүдые шудалха болодоно. Бээ хураамжалта абадал ханимашье хээдхэһые һайн болгоогүй юм. Бурлад хэлхээ гүрэнэй хэлэн гэжэ сонсгоходо болохо юм бээ. Гэбшье хоохон дөхлөхид ажал амар туһа гарахаб. Хэлхээ шудалха дуртай хүмүүдтэ талтай зохиод эрхэ байдал олгохо, ха-

Кабанский районий Ранжурово тосхондо Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой зааһаа баридаг ажалшад ажаһуудаг.

Колхоз зааһаа барихааа бэшэ ажал хэдэггүй. Энэний зонхилон заңдаралгын гуримай үрэ дүн болоно. Тинхэдэ бүхы газарын булжаа абаад, элдэб албан зургаануудай эрилтэнүүдтэ дамжуулан үгээрхилэн байна. Энэ мүнөө тэдэнэй ажабайдалда ажабтар муу нүлөө үзүүлнэ. Мүнөө колхозинуудай уг гарбалнуудай газар тосхойно зааһаа холо ошодоггүй.

Сэлэнгэ мүнэнэй адагтай һуулын мангад гектар газарын шифернэ заводой хамһабарин алхы өөрингөө аша туһада хэрэглэнэ. Мүнөө ранжуровайхид мал ажал, тархан ажал эрхилхэ гэхэдэ, газаргүй болошонхой. Би эндэ үмсын мал тухай хэлэнгүйб. Үмсэдөө малтай айлнууд элдэб арга хургаа бэдэржэ, үбһэ тэжээл бэлдэхэ баатай болодог.

Энээн дээрэ Байгал дээрхи хүшэр хүндэ экологическа байдал нэмэхэ хэрэгтэй. Элдэб комиссионууд Байгал дээрэ оло дахин эрдэжэ Листьянка—Байкальск болон Улаан-Удэ — Селенгинск гэхэн наадшье үүсхэдэ үзөө. Мүнөө Байгал нуурые ЮНЕСКО-тэй программаа оруулхаар хүснэ. Энэний бүмбэрсэг дэлхэйн баялг мэтээр тэндэ оруулагдахан гэшэ. Тинхэдэ эндэ ажаһуудаг ууган зоние хараада абанагүй.

Мүнөө Байгал нуур заведени гэжэ сонсгоходо, Тинхэдэ зааһаа барилга хоригдохон гэшэ. Ууган зон амар ажал хэхэб гэхэн асуудал дахиад гарахан. Жараад онуудта ниймэ ушарнууд болоһон юм. Сэлэнгэ мүнэнэй адагһаа «хольц хараагүй» тосхонууд гэжэ тоологдоод, нилээд олохон тосхонуудай хүн зон ондоо тээшэ нүүжэ ошоһон юм. Тинхэдэ түрэл нотагһаан хахасуулжа, ууган зоний жаран процент шахууен ондоо районуудта элгээжэ бэлэ.

Бурладуудай эликсэг хулгисагуудайнгаа нотагта хүндэтгөөр хандадаг байгашье һаань, хэдэн арбаад жэлэй туршада залуушуулай эгээл эдэхи үүсхэлтэй хубин тосхонһоо гаржа ошоно.

Ранжурово тосхондо национална һургуули байхагүй. Корсаково тосхондо бин байһан һургуули тулюур туйган байдалда оромхой.

Ранжурово тосхондо шэнэ һургуули барихын орондо хүршэ Степной Дворец тосхондо тэрэниие бариха эхилхэй. Һургуушадай жараад процентнь ранжуровайхидай хүүгдэ болодог.

Хэдэн арбаад жэлэй туршада 9, 10 классуудта Ранжуровай хүүгдэ Кабанский интернат-һургуулида һурадаг нэн. Мүнөө бээдхэл муутай байнаг гэжэ шалтаг бурлад, тэдэниие абахаа араса.

Республикын засагтай органуудта ууган зоний эрилтэнүүдые хамгаалха нэгшье бурлад депутат районһоо һунгалдаггүй. Нэгэ жэшэ хараад үзэбди. Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ Д. А. Сотничинэ бурладай АССР-эй арадай депутатадта һунгалга. Үсөөхн бурладууд һунгалтын үрэ дүнүүдые абаһаар тодорхойлоо нэн. Район доторхи бурладууд эндэ тэндэ тарваһанхай. Тинхэдэ ниймэ таранги байдал тэдэнэртэ туһалдаггүй.

Мүнөөнэй эрхэ байдалда хэлээ, соёл культурая сахин хамгаалжа, һэргээхын тулада тэдэнэртэ талтай зохиод эрхэ байдал олгохо хэрэгтэй. Жэжээлхэдэ, национална хүдөөтэй Соедүүдые байгуулхада, район ууган хүн зоний дундаһаа түлөөлэгшэдые бурладай АССР-эй депутадаар һунгалха. Булжаа абан газарнуудые тээрюулхэ, эдэ газарнуудые ашагһанай түлөө материалые гарзынэ бусаа, материалые туһаламжа үзүүлхэ, тингээд Ранжурово тосхондо найман жэлэйшье һаань, национална һургуули бариха үтэхэ.

Гансал нонгин Байгал далай бээшэ, харин тэрэнэй эрьенүүд дээрэ хэдэн зуугаад жэлэй туршада ажаһуудаг хүн зоние хамгаалха хэрэгтэй.

Н. ПИНОВ,
Кабанский районий
Селенгинск посёлок.

ТАҢАЛҢАНАЙ ХОЙШОЛОНГУУД

рин манда тинхэйн тула курсануудые литературашье үгэ бшуу. Арадай, республикын нэрэ хубилга тухай хэлхээ болоо һаа, би мэрхэлхэ бэшэб. Гэхэ зуура, һүүлэй жэлүүдтэ миний танилсаһан зарим баримтанууд этгээжээр байна.

Бурладай арадай депутадуудые һунгалха талаар шэнэ арга байгуулга орёо асуудалнуудай нэгэ болоно. Бурлад аһанай депутадуудай Верховно Соедэтэ олон баяболон, арадай эрхэнүүдые, хуули эрхэнүүдые гүйсдөөр хамгаалха аргатай болохо гэжэ һананаб. Зүгөөр мүнөөнэй байдал бэлхэһье муу бэшэ. Бурладай 170 арадай депутадуудһаа багсаамжалан абахада, 60-ниинь бурлад, зүүнһаа үсөөниинь ородууд болоно. Бурладай АССР-эй Конституцие хубилгалха хэрхэе хараада абалсаха болоо һаа, арадай депутадуудай гурбанһын хоёр хуби дүүн шухала хэрэгтэй. Тинхэдэ бурлад депутадуудай тоо олошорно. Тинхэе бэрһэн Мельниковэй орондо найман кандидатурануудай дундаһаа Хангалеев арадай депутадаар һунгалдаа. Гэбшье депутадай национальность тэрэнэй хараа бодолые элрэхэйнгүй. Далаад онуудта ээлжэ байһан республикын партиан, совет, ажамын хүтэлбэрлэгшэдые, дэлхын захиргаанай зонхилогшэдые тоолохгүйб. Тэдэнэртэ бурлад хэлхээ шудалха, соёл культура хүжөөхэ хэрхүүдые болгоулахад, аһанай шажыг шанар һалта хэтгүй. Мүнөө бурлад хэлхэнь ба соёлой доройтоһон байдалда ороһон ушарта тэдэл эзмэтэй ха юм.

Гэбшье һунгалтануудта, нэн түрүүн бурладай арадай депутадуудые һунгалгада зарим тэдэ хангалтанууд бин. Энэ жэлдэ хоёр мандадтай округуудые байгуулха гэхэн хараа шугам үсэд нэтрүүгээр нэбтрүүлэгдэ. Тээд округуудай олонимонэ нэгэн үндэһэн аһанай түлөөлэгшэд ажаһууа юм. Мүнөөнэй бэрхшээлтэй эрхэ байдалда арадай депутада кандидатуудые дэбжүүлгын үсэд республиканска шатын пар-

тийна, совет, ажамын, нийтын ажал абуулагшад эгээл ехэ арга боломжонуудтай байхадаа дамжаггүй. Тэдэнэй национальностын дэбжүүлгын үсэд хараада абтахагүй болоно. Манай бурладта ондо ондоо аһанай хүмүүдэй гэрлэдэг олон тоото ушарнуудые хараада абаха хэрэгтэй. Тинхэдэ национальностые юрэнхыдөө ажаһууһан газарһаа, уг гарбалһаа, хэлэ, арга аһанһаа, документ соолхэ бэшэлгээшэ дүлдүүдөө тодорхойло бэшэ юм ооб даа. Харин хүнэй национальна мэдэрэл ойлгосоор тодорхойлогдодог бэшэ юм гү гэжэ һананаб. Хуули та эрхэнүүдые хангалга амар арадуудта байгуулагдаха болоһон! Эндэ тодо хариу үтгэхэл: үндэһэн арадуудта — бурладууд ба эвенкинуудтэ. Тээд баһа шэмээшэ гүүдшье үндэһэн этническэ бүлэглэл ха юм. Эндэл, бурладта тэдэнэр хэлнэ, соёл болбосорол, еһо заншалуудые хүжөөхэ аргатай ха юм даа. Гэхэтэй хамта, бурладта үнэнхэй суг хамтадаа хүршэ забайкальска каскагууд, украинцууд, татарнууд, немцууд, еврейнууд гэхэ мэтэшлэн ажаһуудаг. Бурладуудта эржэ нилэһэн соедуудай үри һадаһан өөһэд тухайгаа мэдүүлхэе һанаха ха гү даа. Тинхэдэ шэмээшэ ба хасаг зоний түлөөлэгшэ амар байхаб — энээн тухай һанаадшье үзэхэ аргагүй байнаб.

Автономито республикануудта хоёр палатаһаа бүрдүүлһэн парламент һунгалха хэрэгтэй гэхэн һанамжанууд мүнөө орон дотор дэлгэржэ захаланхай. Тээд национально-территориальна округуудээр СССР-эй болон РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгалгын дүй дүршэл баһал һананда харахагүй байна. Юундэб гэхэдэ, бодото дээрэ Национальностынудай Совет бэрхэ, харин национальна территориянуудай Соедүүд һунгалдан болоно. Бурладта РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгалһан ушар эндэ дурдамаар. Национально-территориальна округуудээр (диплэнки бурладуудай һуһан газар гэжэ тоолоходо) хоёр бурлад ба хоёр ород хүн,

харин территориальна округуудаар дүрбэн бурлад болон хоёр ород хүнүүд һунгалдаа.

Олон мандадтай округуудые эмхидхэл, таарамжатай байха гэжэ һананаб. Тингээл дуугаа үзэлгэ Эстондо эмхидхэгдэхэндэ аялар бээдүүлэгдэхэ болоно. Иймэ ушарта һунгалга бюллетеньд оруулагдаһан кандидатуудай нэрэ обогой дэргэдэ тоо заажа бэшэхэ. Тинхэдэ дэбжүүлэгдэхын хүнүүдые удаа дараалан заажа бэшэхэ (нэгдэхэ, хоёрдох, гурбадах гэхэ мэтэ). Энэ ушарта үсөөхнше бүлэг һунгалгад өөрингөө кандидатуудые түрүүшын һуурида гаргажа бэшээд, тэрэнэ округ соогурхи хоёрдох гү, али гурбадахы депутатска мандада оруулаха аргатай байха ха юм. Энэний ороошье һаа, үнэн зүбшье хараһан системэ мүн болоно. Тодорхойлол, түд бүрдэһэн мандадтай тоо болон округуудые тодорүүлта ба олонхи кандидатуудай һунгалгада мэдэхэ бэшэ байбашье һаань, тон ороо тоо бүрдэхэл.

Тинхэдэ үшөө нэгэ хитэд өрлөнт бин. КНР-тэ арадай түлөөлэгшэдэ бүххитатай суглаанай хажуугаар Арадай политическэ консультативна советэй бүххитатай комитет байдаг юм. Тики Верховно Соедэтэй шийдхээринуудые сэг зуураар хизаарлаха эрхэтэй бурладай баһал ниймэрхүү консультативна Советд бүхы районно, поселково, сельскэ, городской Соедүүдэй, мүн элдэб партинуудай, нийтын эмхинуудэй, творческо союзуудай, шажанай бүлгэмүүдэй, нийлүүл, арадууд ба этническэ бүлгэллэнүүдэй, ангиууд ба социальна бүлгүүдэй, томо предприятияй түлөөлэгшэд, Эрхүүтэй болон Шэтын областинуудай бүхы районуудай бурлад ажаһуушадай, гадна бүхы орон доторхи, мүн Монголд болон Хитада ажаһуудаг бурлад зоний түлөөлэгшэд оролсохо нэн. Иймэ эмхидэ бурлад депутадуудай процентыл хэмжээ хараалжа болохо байгаа. Тээд консультативна Совет баһал аппаратай гартэ, тээһэнэй зонхилогдо орожо болохо. Юундэб гэхэдэ, тэрэнэй байгуулга гансал аппарат бээлүүлжэ шадаха.

Ямаршье ушарта шухала асуудалуудай табигдаһаниинь эли. Тики баһа энэ талаар бэшэ бусадай һанамжа бодолнуудые мэдэхэ гэхэн хүсэл түрэнэ.

Евгений КИСЛОВ.

Сентябрийн 5-аас 11 болотер Улаан-Удэ хотодо болон Байгал дээрэ [ВСТИ-гэй «Ровесники» гэжэ студент-нэрэй лагеры] «Байгалай хамжуудай хүн» гэхэн Байгалай регионой экологическа асуудалнуудаар уласхоорондын I конференци болоо. Мүнөөдөр бидэ энэ конференци дээрэ абтаһан хандалга толилжмалнай.

Монголой Арадай Республикын арадай Агууехэ Хуралай түрүүлэгшэ нүхэр ГОМБОЖАБТА

Бидэ, «Байгалай хамжуудай хүн ба тэрэнэй ажил-дарха оршон» гэхэн уласхоорондын конференцидэ хабдагшад, нангин далайн хуби заяагаар ханаагаа зобон дээрэнэ тэдэниие сахин хамгаалха асуудалнуудыг шийдхэлгэдэ туһалха гуйлтатайгаар Танда хандагшад. Нуурай болон бүхэ Байгалай регионой мүнөөнэй экологическа байдал бурядад, Монголой, Шэтын болон Эрхүүгэй областуудай хүн бүхэнэй, дэлхэйн байгали хамгаалгын ба мүнөө олонитын ханаагаа зобогүй байхын эргэгүй. Байгалые болон тэрэнэй бассейниие элдэб аюулһаа, бузарлалгаһаа хамгаалха талаар экономическа, социальн-политическэ, нийгмийн, экологическа, соелой-этическэ, хуули еһын болон бусад хэмжээ ябуулганууд шухала хэрэгтэй. Уласхоорондын талаар харилсан ажаллаагүй һаа, эдэ олон шухала асуудалнуудыг шийдхэлхын аргагүй. Тухайлбал, Монголой Арадай Республикын болон Бурядад хүсэл оролдолгонуудыг нэгдүүлхэ шухала. МНР-эй дэбсхэр дээгүүр Сэлэнгэ мүнэнэй 50 процент төлмийн гарадаг мүнэнэй бассейниие экологическа талаар сэрбэр байлгалгаһаа Байгалай хуби захан динлэнхэ дулдыха.

Байгал нуурай бассейниэй байгалиин иеэсэйүүдэй нэргээлгын, байгалиин баялгыг тагтайгаар хэрэглэлгэ, тэндэ ажыуудай хүнүүдэй байгалиин сахин хамгаалгын асуудалнуудыг тодорхойгоор, ажаллатайгаар шийдхэлхын, экологическа талаар хамжууулын тула удаадахи хэмжээ ябуулганууд шухала хэрэгтэй:

1. Байгалаар болон Сэлэнгын бассейниээр совет-монгол экологическа хамтын программа зохиохо. Тэндэ байгали хамгаалха талаар эрдэм-шынжылгын, байгали хамгаалгын, этносоелой, экономическа, хуули еһоты, технологическа, юрэнхы эрдэмэй болон бусад хэмжээ ябуулгануудыг бэлүүлхээр, хэр уһаа хойшо хаяа хадхажэ һуудаг.

Монголой болон Бурядад байгалиин баялгуудыг хамгаалан хэрэглэхэ турим, эрхэ боложо үгэхэ.

Ц. Сугар, географин эрдэмэй кандидат (МНР-эй АН-ай географин болон мералотөвөөдениин институт).

Г. Нямжав (МНР-эй байгали болон оршон тойронни хамгаалдаг министрствын дэргэдэхи гидрометеорологин НИИ).

Д. Басадорж, МНР-эй ногоонтонтой партиин толгойлогш.

Ц. Дамбиев, Зүүн Сибириин технологическа институтай кафедрэ даагша, техническэ эрдэмэй кандидат (Улаан-Удэ).

И. Урбанова, «Экономи Байгала» гэхэн НПО-гой эрдэмтэ координатор, философийн эрдэмэй кандидат.

М. Шаргаев, байгали хамгаалгын Бурядад республиканска бүлгэмэй түрүүлэгшын орлогш, биологик эрдэмэй кандидат, доцент.

А. Хатапов, Байгалай жасын Бурядад отделениин түрүүлэгш.

Д. Цыденов, СССР-эй буддистнуудай Түбэй шажан-гой управлениин түрүүлэгш.

А. Титов, Бурядад АССР-эй арадай депутат.

М. Долгоаршиних, Бурядад АССР-эй депутат.

О. Хомутов, Бурядад АССР-эй арадай депутат.

А. Ермолаев, РСФСР-эй арадай депутат.

С. Шапцев, СССР-эй арадай депутат.

Улаан-Удэ, 1990 оной сентябрь.

Эдэни туд бүридэн тусгаар амларан материал бэшэшье һаа болохо. Хүн бүхэниин өөрын тон онсо шэнжэ шанартай. Тэдэ тэдэ амларан, туд бүридөө өөрын онсо замаар нимэ эмшэлэлгэ хэжэ албанда хүржэ өрлэн юм. Тэдэни хүн бүхэниин өөрынгөө ехэ бэшэшье һаа, тон баян практика тухай хооронд аргатай. Жэлэй эхээр Улаан-Удын горгүйсэжкомой байгуулһан заншалта бэшэ медицинн «Наран» гэхэн түбтэ эдэнэр бултадаа хүдэлнэ.

Заншалта бэшэ гэжэ хэлэхэдэ, тэрэнэ тайлбарилха болонобди. Шэнэ юмэ гэжэмнай һайса мартагдаһан урданай юмэ байхадашы болохо. Урданай арадай эмшэлэлгын дүй дүршэл уһаа урта дамжуулагдажа абан, ха юм. Тэдэ арадай эмшэлэлгэдэй, мэдэлшэ хүнүүдэй мурдэлгэ хэдгэдэни удаа бидэ ехэхи сэнтэй юмэеэ гэжэжрехебди. Тэрэ үедэ хэрэглэгдэдэг байһан массаж хэжэ, үбшын бүүрүүлха арга тухай эрдэм мэдэсэ тинхэдэ хуушанай мунхаг һүзэг гэжэ тоологдоод, орхигдожо мартагдаһан байгаа. Тин мүнөө дахад тэдэниие нэргээхэ гэхэн хүсэлл оролдолго гаргагдана.

Тэдэ нимэ хүнүүдтэ хаанаһаа нимэ дабагдашагүй һонин, тон шухаг бэлэг шадабари бн болоо гэжэб. Тэдэ эндэ хүнэй уг дамжаһан ушар шалтаган ямар нэгэ үүргэ дүүргэ гээд тэдэни зарим нэгэниин тоолоно. Жэшээлхэдэ, Баир ба Светлана Чойжинииветанай үбгэн эсэгтэ лама байһан юм. Тинхэдэ эсэгийн талаһаа хүшэн эхний барааша байһан байна. Дугар Цыбиков, Нина Александровна гэгшэдэй утганы баһа эмшэн-ламанар байһан юм. Тингээд тэдэнэр өлхэдэнигөө арга боломжонуудта заримдаа һэжэг түрээжэше, заримдаа этигэжэше байгаад, үбшэнтэды аргалжа зохалһан байна. Эгээн түрүүн тэдэни танил нүхэд, түрэлхид пациентиүүдны болоһон юм. Саашадаа тэдэнэр аргадуулха зон олошороо бэлэй.

Энэ түбэй нэгдэлһэнхэ хойшо нэгэшэ соносхол, реклама радио болон телевиденидэ үгтөөгүй. Гэхэдэй хамта, элдэб хойын газарнуудһаа хүнүүд ержэл байха юм. Бүхы республикаһаа үбшэнтэ ержэ байхаһаа гадна, Шэтэнэ, Эрхүүһэ, Магаданһаа, Кисеһэ, Минскаһаа, Красноярскаһаа, Якутскаһаа, Ленскаһаа ба бусадшыг газарнуудһаа эрэнэ. Эдэ эмшэлэлгэд тухай хооронд гэжэ шийдэбэшье, би ехээр ханаагаа зобобоб. Материалай гараһанай һүүлэр хүнүүд тиншэ олоороо ошохоболоно. Түбэй хүдэлмэридэ бүришы ороо бэрхшээлнүүд тохолодохо. Тэдэ түб-

лээр хүлһын эдэгжэ эхилһэн байна. Би һүүлэрнэ тэрэ хүнни хараа һэм. Тэрэ үшөө тулгуурталаа хабба. Тингээд урда тэни амар байгаа һэм, мүнөө амар болооб гэжэ дууһан хоорэбэ.

Энэ ба бусадшыг гайхалтай аргаламжын автор — Шэтын медицинститудай студент Цыдып Данчиков мүн. Тэрэ нэгдэхэ курсынгаа шалгалтануудыг болзорһоо урд тушаажэ, амаралтаа эндэ үнгэргэхэ гэжэ шийдэ. Тэдэшы тэрэнэ амар заяа үзүүлэхгүй һэн ааб даа. Нуралсалай үедэ институтай коридор соо энэ хубуе хүнүүд хүлээжэл байдаг. Тингээд хүндэ үбшэнтэндэ абаад абашадаг. Гадна тэрэ Шэтын экстрасенснүүдэй кооперативта хүдэлдэг. Тэрэнэ аргалуулхаа ерлэн хүнүүдтэй би уулзаа һэм. Тэдэ элдэб хүндэ үбшэнтэй: унадаг үбшэ, хүүгэдэй һүүдэр үбшэн,

ковтэ нэгэл сеанс гараад, бэвмни хүнгэн болоо һэн. Бүхэли һара соо юушыг үбдөөгүй. Тэдэ баһа нэгэ бага муудад, дахад эрэбэ.

Энэ эхэнэртэ амар эмшэлэлгэ хэдгэдэн байһаб! Хоорондоо хүнгэн бэшэ. Эхэнэрэй нюурта, толгойдо, нюрганда дүтэ хүрэнгүйгөөр, хүнгэхнөөр элбэлһэн шэнгээр аргалаа. Заримдаа эмшэлэлгэ харагдаагүй үбшэниин элбэжэ абаад, хургануудайгаа үзүүрнүүдэр һажэрэн хайһан шэнги. Эхэнэр удаахан найһан шэнги байба. Тэрэнэй гэдэргэ хэлтһэн бэе харахада һонин. Унашхоор шэнги аад, амаршыггүй һууһан заидаа.

Юрэнхыдөө поликлиникэдэ адли түбтэ үргэн профиллин мэргэжлэтэдэй үгы байһан дээрлэхэ хүн бүхэн элдэб үбшэнтэй элдэб хүнүүдыг үздэг. Тингэбэшыг Дугар сууһын, унадаг үб-

ЭМШЭЛЭГШЭД

тэ олон хүнүүдыг хангах таарамжатай эрхэ байдал үгы. Түб оройдоол дүрбэн таһалгатай юрын гэр байра эзэлдэг. Байрын коридор соо зон дүүрэн байдаг. Кабинетүүдтэ арай гэжэ хабшуулдажа орохош. Гэхэдэй хамта, үбшэнтэдэйшы, аргачнуудайшы амарха таһалганууд хэрэгтэй ха юм. Харин аргачнууд мүнөө дээрэ балкон дээрэ гаража амараад эрэнэ. Тэдэ үбшэнтэд бултадаа һайн болохобди гэжэ найдахадаа, иишэ эрэнэ ха юм даа.

Түбтэ амар һонин үйлэ хэрэгүүдэй болодог тухай үни удаан хоорондоо. Ямаршы аргада орохоо болиһон хүнүүд эндэ эрээд, эдэгшэдэг байха юм. Иимэ жэшээнүүд олон.

Медигүүд нэгэ эрэ хүндэ гангрена гэхэн диагноз табиад, хүлһын тайраха гэжэ дүрэдхаба. Тэдэ экстрасенсын хэдэн сеансын һуу-

хэдэ түрээдөө гэмтлэн үбшэн, толгойн үбшэн гэхэ мэтэ. Наһатай хүнүүдыг, нарай хүүгэдшы. Үбшэнтэдэй хэнииншы сеанснүүдһаа аша туһа абаагүйб гэжэ хэлээгүй.

Олон тоото врачнуудта орожо, олон тоото шэнжэлэлгүнүүдыг гараһанай, олон тоото анализүүдыг тушааһанай удаа үнөөхи үбшэлһэн заидаа хүнүүд иишэ эрэнэ. Ан үсэхбэрлгын советһоо ерлэн Валентина Ринчиновна Чагдурова хори гаран жэлдэ үбдөөб, нэгэшыг үдэр таблеткэ уунгүй байжа шадахаа болоо һэм гэжэ хэлэб. Бүхы анализүүдыг тушаагааб, УЗИ ба бөөрын пункции гарааб. Тэдэ тэдэни дүнгөөр бүхы юмэ нормо соогоо гэжэ гараһан байна. Тэдэ тархиаа үбдэлһэн, хабдартай, муу унтадаг заидаа байгаа һэм. Апель һарада Дугар Цыби-

шэнгүүдыг һайнаар эмшэлдэг.

Үбшэнтэниие үзэхэ хоорондоо забарлалай гарахадан, бидэ хоорондэбэбди. Дугар үнгэрэгшэ жэлэй намар албанһаа бусаа юм. Тэрэнэй эдн шэдэнтэй, эмшэлхэ шадабаритай байһанкны элэрэ бэлэй. Юуб гэхэдэ, сугаа алба хэдэг хубуудыг хурган эдэрлэбэ. Тинхэдэни Дугар тэрэнэдэ туһалхаар хэдэбэ. Харин үлөөдэриин хубуунэй хурганай шарха эдэгшэһэн байба. Нүүлэрн хэншыг үбдэгөө шулгалба. Тэрэнэдэ баһал туһалба. Дугар тухай хэндэшыг хэлэхгүй гэжэ солдодууд хоорондоо хоорондэбэ. Тэдэ энээн тухай мэдээсэл дээгүүршы шурган орошоһон байба: стәрпом тэрэнэдэ хандаба. Юуб гэхэдэ, бээ һонилгын үедэ тэрэ нюрганайнгаа хоер нугарһа гэмтэбэ. Нүүлэрн тэрэ кораб-лини замполкды, контр-адмиралы, эгээл һуудад нютагынгаа хубуу аргалба.

Манай тухай медицинэ заримдаа үбшэн хүндэ диагноз зүбөөр табижа шадаагүй гэжэ хэлэхынь оло дахин дуулаха баатай болодогбди. Хэрбээ шэхэ үбдөө һааши, гансал тэрэниешни эмшэлхэ, харин бодота дээрээ тад ондоо органһоо уламжалан, шэхэн үбдэлһэн байдаг.

Түбэй врачнууд диагноз тика табихадаа элдэб шухаг аргачнуудыг хэрэглэдэг. Хүн бүхэниин диагноз табижа өөрын онсо аргатай юм. Зүгөөр тэдэ ганса нэгэрээ түдэлдэггүй. Тэдэ бултадаа һурадаг, бэе бэвнэгэ методико шудалдаг. Хэрбээ хэрэгтэй болоо һаан, хамта сугларжа, үбшэнтэниие үздэг.

Үшөө нэгэшухаг хүн түбтэ хүдэлдэг. Тэрэмнай Нина Александровна Вахрушева болоно. Үбшэнтэн амар үбшөөр үбдэлхэб гэжэ тодорхойлхын тула тэрэнэдэ амаршыг анализүүд, аппаратура хэрэггүй байдаг. Тэрэ гансал таанадыг заран сасуугаа үбшынтай тодорхойлон хэлэхэ үгэхэ. Холоһошыг үбшэниин элнүүлжэ магад. Жэшээлхэдэ, телефонээр, телевиденсрүтэ хэлэжэ һууһан хүн амар үбшэнтэйб гэжэ тодорхойлог. Үгы габэл, фото зурга

гү, алм бэсэг хараад, ба-
гал үбшье элжүүлдэг. Гай-
халтай бэсэг гүй. Танилнуу-
дайнгаа бэсэг, фото-зураг
абаха абахан аад, тэднине,
өөрөгөөшье шалгуулааб.
Массажистаар хүдэлжэ бай-
ха үлдөө нимэ бэлгэ ша-
лабартайб гэжэ тэрэ ойл-
тоо нэн. Тинхэдэ мэдээжэ
эмшэн джунэ тухай тэрэ
юушье мэдэхгүй байгаа.
Өөртөө эхлэжэ ядаба.
Шалгаад үзэхэ гэжэ турша-
ба. Үйлсэдэ абахан хүнүүд
тэ ошомо, таанадые шэнжлэ-
хэд үзэхэмни гэхэдэм, тэ-
дэ намнаа айжа, тэрэдэдэг
нэн. Тингэһээр байтараа
тэрэ хүн ямар үбшөөр үб-
шэлэб гэжэ уридшалан хэ-
лээ бэлгэтай болобо.

бүхэлл предприятикуудтай
хэлсээ баталдаг, коллектив-
тэ диагностическа шэнжлэ-
гэнүүдые үнгэргэдэг, хү-
дэлмэринн газарнуудта гео-
патогеннэ зононуудые то-
дорхойлон шэнжэлдэг (Га-
зарай, замбуулинайшье хү-
снүүд манда нүлөөлдэг
гэхшэ, тинмэхээ хүн тол-
гойгоо ямар зүг тээшэ ха-
руулаад унтанаб, энэмнай
багал үдхатой байдаг. Жэ-
шээлхэдэ, толгойгоо үбдэ-
нэн хүндэ шэрээгээ ондоо
тээшэнь харуулжа табигты
гэжэ дурадхахадань, тэрэнэй
толгойнь үбдэхээр болидог
байна. Хойто зүг тээшэ,
ядахын согта зүүн зүг тээ-
шэ хараад унтахые дурад-
хахадань).

Элдэб үбшэнтэй хүнүүд
түбтэ эрдэг. Зоолдог, уна-
даг, толгойн хочдроз, нюр-
ганай нугарһанай, шуһанай
дарасын үбшэнгүүдтэй хү-
нүүд эрдэг. Түбэй врач-
нууд ямаршье үбшэнтэй
эрхэдэн, анхаралтайгаар
үзэжэ, эдэгээхэ гэжэ орол-
додог. Арманиин Роздан
нютатһаа гурбатархан Гая-
нэ басагые хоёрдохе аса-
раа. Нютатһаа байхадаа эл-
дэб врачнуудта харуулаа,
американ врачнууд шье

үзөө юм. Басаган абааг
болохо гэжэ хыншье най-
дуулха аргагүй байгаа. Ар-
менидэ болоһон газарай
хүдэлһэнэй һүүлээр тэдэ-
нэй ажаһуудга газарта га-
зарай хүдэлөөшьегүй һаа,
басаган сав үбшэндэ дай-
рагдаа нэн. Сүхэрһэн тү-
рэлхид ямаршьеб журнал-
һаа дасан тухай мэдэжэ
абаад, холын харгыда мор-
доо бэлэй. Дасанда ламан-
нар байхагүйдөө болохо,
тинмэхээ заншалта бэшэ
медицинын түбтэ хандаад
туршагты гэжэ Улаан-Үдын
аэропортдо хыншьеб хэлэ-
жэ үгэбэ. Мүнөө тэдэ 15
сөөнс абаад байна. Зундаа
аргалуулаа юм. Гаянэ бол-
гоомжотойхоноор абажа
эхлээ. Түбтэ басагханине
хамтынгаа хүсөөр эмшэлнэ,
Түрэлхидын басагала асар-
жа, хоёрдохе эрхэ арга-
гүй байгаа. Тинмэхээ тэдэ-
нэй нүхэр Ольга Авакемян
басагантайн эрбэ. Түб-
тэ хүдэлхын тула таатай
зохид эрхэ байдал олгог-
доогүй байһандань тэрэтон
эхээр һанаагаа зобоно. Ар-
менидэ бүхы арга боломжо,
эрхэ байдал таанадта ол-
гохо гэжэ найдуулха зуу-
раа, тэднине тэндэ ошожо
хүдэлгэты гэжэ тэрэ урхал-
ха юм.

Серафима ОЧИРОВА,
манай корр.

ПОСТСКРИПТУМ: Түбтэ
тусхай органуудай туһалам-
жа шухала хэрэгтэй. Мү-
нөө түбэй адрес зүбөөр
нэрлэхын хүшэр байна.
Юундэб гэхэдэ, тэрэ намын
сагта худалдаа магад. Тин-
мэхээ редакцияда түбэй ад-
рес бэдэрэнгүйгөөр, 3-52-33
телефоноор хонходогтыгэ-
жэ гуйжа байнабди.

ХҮНИИЕ ДОРОМЖОЛЖО БОЛОЛТОЙ ГҮ?

Совет хүниие доромжолходо хүшэр юмэн үгыл
даа! Хэһээгдэнгүйгөөр доромжолжо байха арга болом-
жо хэдышье бин байха. Тэрэниие ээлжэнуудтэ, нийтин
транспорт, магазин, столово, бани соо, өөрышн квар-
тира соо доромжолхол.

Элдэб категори болгожо хубаарилгдана «жирэй»
хүнүүд хамтынгаа хүсөөр оролдохын орондо өөһэдтөөл
адлирхуу хүнүүдые гэмнэдэг.

Квартирын асуудал абаад үзэбди. Булгаквай Во-
ланд тон зүбөөр ингэжэ обоорһон байдаг тэрэ ма-
надые үндэһөөрнай мүүдхажархөө. Хоёр мянган жэл
болотор бүлэ бүхэн квартира абаха гэжэ найдуулан
ябадалые шог зугаа мэтээр угтаһан байха. Юундэб гэхэдэ,
ноед найднай уридшалан нэгэл юмэндэ найдуул-
ха дуратай байдаг. Энэ һайн заншалта болоһонхой.
«Коммунизм хадаа Совет засаг болон электрификаци
мүнэ гэжэ зоригтойгоор эхлэжэ эхлээд, 1980 ондо ком-
мунизм байгууллабди гэжэ найдуулаа бэлэй.

Жирэй хүнүүд пенси бэшэ, харин абаһаар гэр аба-
ха хүсэлтэй байнгүй яахаб. Гэр байра хубаарилдаг бю-
рократ тэрэнэй хоморой шухаг байхада баярладаг.
Энээгээр тэрэ хоолойгоо тэжээдэг, ноед найдтай танил-
сажа, үргэн арга боломжотой болодог.

Гэхэ зуура, түрүүшын ээлжэндэ байгшадшье, мү-
гөөдүүлншье нэгэдэжэ, гэр байрын асуудал түргэн
шиндхэжэ шадаһагүй. Түрүүшын ээлжэндэ байгшад
бюрократта үлүү үгэ эхлэхэе айдаг. Үлүү үгэ хэлээ
һаамни, тэрэ квартира үгөөгүй байхадаа болохо гэжэ
һанадаг.

Капиталис ороннуудта үйлсэдэ хаягдаһан хүнүүд ту-
хай репортажууд хэдэн жэлэй урда тээ советгазет-
нуудтэ ходо ходо гарадаг бэлэй. Совет хүн энэниие
уншаад, ингэжэ һанадаг байба: «Бидэнэй үгылтэй ядуу
һуугаашье һаамнай, маннадые үйлсэдэ гаратты гэжэ
намнаагүйл». Наяхан болотор би баһа ингэжэ һанадаг
нэм. Тинхэдэ эхээр эндүүрдэг байгаалби («Үйлсэдэ
гаргадшоор» гэхэн репортаж «БЗ»-гэй 1990 оной сен-
тэбрийн 1-нэй номерто харагты).

Газетын энэ номерой типографиян шэрын хатажа
үрдэггүй байтар, квартираһаа намуулан А. П. Скоб-
лов редакцияда эрбэ.

Соведуудэй талмай дээрэ хооһоор байхаар сонос-
хоһон тэрэнэй һэдэлгэнь үйдхартайгаар түгсөөн:
«Правда Бурятии» газетэдэ «Хооһоор байгшын порт-
рет» гэхэн тэмдэглэл гараа нэн. Аппаратчик албанайн-
гаа байдал хэрэглэжэ, «Бурятлестрой» трестын гүйс-
дөөр баригдаагүй гэртэ квартира эзэлээ гэжэ тэндэ ге-
ройе гэмнээ юм.

Арадай депутатуудай Сотниковой поселково Сове-
дэй А. П. Скобловто үгэлэн ордерые Ивалгын арадай
сүүд (гэр Сотниково поселогто оршонхой) буруу гэхэн
шиндхэбэри абаа.

Хуулини үндэһөөр хаража үзэхэдэ, сүүдэй шиндхэ-
бэрин зүб байһанда һэжэглэлтэгүй. Гэр байрын асуу-
далнуудта элдэб хуулиа актиууд, тайлбарилтанууд, ин-
струкцинууд болон бусад заабаринууд эхлэ олон бай-
даг. Тинмэхээ сүүд эдэ бүгэдэһөө үндэһэлэн ямаршье
шиндхэбэри абаха аргатай байдаг.

Зоргоороо аашалһан аппаратчик Скоблов юһэн (!)
жэлэй туршдаа квартирын ээлжэндэ зогсоно гэжэ хэ-
лэбди. Скоблов трестын барһан гэр юрэл эзэлээ бэ-
шэ, харин тэрэниие барилгада өөрөө (мүн тэрэнэй тү-
рэлхид) хабаадалсаа юм. Энэ гэртэ шамда квартира үг-
тэхэ гэжэ найдууланшье байна.

Энэ гэртэ квартира абахын тула барилгада хабаа-
далсахые зүбшөөгылт гэхэн гуйлтатай Скобловой мэ-
дүүлгэ бин. Тэрэнэй резолюци уншабди: «Профсоюз-
эй комитет буруушаанагүй, юундэб гэхэдэ, тэрэ 1980
онһоо квартира абахын тула ээлжэндэ байна». «Ажа-
һуудалай таһаг. Дахиад хөөрэлдэхыетнай гуйнаб».

Скоблов квартираһаа намууланһанһаа һүүлээр Сот-
никовой хүдөөгэй Соведай гүйсэдкомһоо удаадахи ха-
рюу абаа: «...85-дахн гэртэ зүбөөр квартира абаат, 1989
оной августын 17-до үгтэһэн 436-дахн номертой орде-
рые гүйсэдком зүб гэжэ тоолоно. «Забайкаллес» ТПО-
гой профкомой ба захиргалнай хамтын заседаниин
шиндхэбэри бин юм. Та ба Танай бүлэ гэр барилгада
сэхэ хабаадалсаат.

Ивалгын арадай сүүдэй шиндхэбэриние гүйсэдөөр бу-
руушаһаб.

Гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Р. С. Болданом.

Республикын Верховно сүүдэй ямар шиндхэбэри аба-
ха байһыны уридшалан хэлэхэ аргамнигүй. Бурядай
АССР-эй юстициин министртын хүдэлмэрилэгшэ эх-
нэртэй телефоноор хөөрэлдэхэһөө бэшээгүй байха ар-
гагүйб:

Латифоатанай бүлые гэрһэнь намнажа гаргаһан ту-
хай танай репортаж уншаад, буруушажа бэшэхэ дура-
мнай хүрөө...

— Хэрбээ минни ямар нэгэ баримтануудые буруу-
гаар бэшэһэн байгаа һаамни, заһажа бэшыт. Хаана бу-
руугаар бэшэһыемни нэрлэхэ аргатай гүй!

— Үгы. Манай судьянар аягүй байдалда ороно гэжэ
та ойлгоно еһотойт.

— Үнхөөрөөшье тэдэ аягүй байдалда ороно.

— Тэдэ шиндхэбэри гаргахта зуураа, хуули еһонууд-
та түшэглэдэг гэхшэ. Инмэ хуули еһонуудтай байхадаа,
юу хэлтэйбиди!

— Хуулиһаа гадна судьянар өөһэдэнь толгойтой зон
ха юм.

Үнхөөрөөшье судьянар ямаршье хүндэл адли сэдэ-
хэлтэй, һэшхэлтэй байха эзгэгтэй гэжэ нэмэнэб. Ивалг-
тал тинмэхээ хүнүүдые компьютер бэшэ, харин хүнүүд
сүүдлэдэг...

Сергей БОЛОТОВ,
манай корр.

Үнэн зүбье бэдэрэлгын зүргөөр

...Статьягай гол удханы үндэһэ гүй баримтануудар аһааһаа байн. Энээн дээрһээ харахад, инс титудай хүтэлбэрлэгшэд үнэн зүбье бэдэрэгшэд дурагүй гэжэ ойлгохоор. Имээрхүү хүнүүдье гэмжэ, алишье талаһаань мууд хааха гэжэ оролдодог байһаниинь элирнэ. Матерналай бодото удхыг һайнаар мэдэхгүй уншагша авторай һанамжы дэмжэхэ бэшэ юу хэлжэ даа.

Энээн тушаа хэдэн жэшээ харууламни.

Нүхэр В. И. Леонов өөрынгоо статья соо (хоёрдох аялгата суһарилта оруулалсан) Советсэ районной арадай сүүдэ В. Г. Шойдоковагай хэрэгтэ хаража үзэлгэтэй холбоотой хэрэгтэ гол анхарааа хандуулаа. Тинхэдэ тэрэ хуули хэлбэрлэгшгүйгөөр сахихын түлөө оролдодог хэрэгтэй гэжэ бэшэ. Бишье энээнэй түлөө байдалба.

Гэхэ зуура, энэ ушарта автор шалтгаан болон хойшолон хоёршэ худхана гэжэ ха. РСФСР-эй ГТК-гай 129-дахь, РСФСР-эй КЗСО-ой 220-дохь статьянуудай, «Ажалай өрсалдаануудыг хаража үзэлгын гурим тухай дүрмүүдэй» 38-дахь пунктын эрилтэнуудтэ эсэргүүснэ, ажал худхаларидын хоёршэ абха тухай В. Г. Шойдоковагай хэрэгтэ хаража үзэлгэдэ, сүүд өөрөө эгзэл эхилтэ хуулинь хаража үзэлгын руулан болоно. Энээн дээрһээ уламжалан, сүүдэй шиндэхбэри хуулиг хүсэгүй болоно бшуу. Тинхэдэ энэ ушарта автор РСФСР-эй ГТК-гай 210-дахь, РСФСР-эй УК-гай 138-дахь статьянуудыг үндэһэ болгоходоо буруу абадал гаргаа. Эндэ сүүдэ (гу, али тодорхой судыг) гэмжэ хэрэгтэй. Юу гэхэдэ, тэрэ түрүүлэн хуули эбдэ. Хуули ёһото гүрэндэ имээрхүү абадал гарха ёһогүй.

Нүхэр В. И. Леонов республикын Верховно сүүд районно сүүдэй шиндэхбэри болуулаа гэжэ дурдаа абана. Тинхэдэ институтдай захиргаан тушаа тодорхой шиндэхбэри гаргахын тула үндэһэ баримта олдогогүй гэжэ би нэмжэ байнаб. Тэрэ хуули эбдэһэнэй түлөө районной судыгшье хэлхэгшгүй.

Мүнөө авторай үндэһэ баримтын хэмжээн тухай хэдэн үгэ хэлбэдэ.

Материал сооһоо абажэ, эдэ жэшээ харуулаа: «Бидэ студентүүдтэ тээрхэл байхад», «Студентүүдтэ гомдолууд сэг үргэлжэ орожо үргэлжлөөр...», «Зүгөөр... (таанад таагаа бэшэ гүй) студентүүдтэ гомдолууд орожо эхилээ». Автор студентүүдэй тусгаар бэшгээр хандаһаа хоёр хандалгада һэжэлгэнэ (түрүүлшын 1988 оной хабар 516-дахь потогой 29 студент гар табла, хоёрдохидонь 1989 оной намар 518-дахь потогой 14 студент гар табла) гэжэ гүй. Эдэ хандаланууд амхидхэдэ гэжэ хэлхэ хүсэлтэй гүй. Эндэ тэрэ ямар баримтанууд дээрһээ үндэһэлнэ? 518-дахь потогой студентүүдтэй авторай хоёрлөөн үндэһэн болохо аргагүй, юундэ гэхэдэ, 14 студентүүд бэшгэтэ гар табла гэжэ баталгданхай ха юм. Энэһэн өрсалтагүй баримта болоно. Гэхэ зуура, бэшгэтэ динамик бэшэ, харин оройдоол 14 студентүүдэй гар таблан баримта нүхэр В. И. Леоновой һанааа зобооно. Энээнһээ уламжалан тэрэндэ нимэ асуудалууд зүбөөр табигдаха байна: «Хэды хүнэй гар табилга хэрэгтэй? Энэ хаана, ямар хуули соо заагданхай? Авторай һанамжын ёһоор, хэрбээ хэдэн мянган гэшүүдтэй коллективһээ предприним дээрэ боломо байһан дутуу дүндөнүүд, эмхи гуримгүй байдалууд тухай ори ганса хүнэй гар таблан бэшгэ редакци.

Байгша оной хабар нимэ гаршагтай материал манай газетдэ толилнооно байгаа. Тэрээн дотор Зүүн-Сибирин технологическа институтта уншагшаран арасалдаан тухай (институтдай захиргаан болон политэкономик кафедрын доцент В. Г. Шойдокова хсброй хоорондо) хоёрлөөн һэн. Институтдай проректор В. В. Затевагай гар таблан харюу түргэн ерээ һэн. Гэхэ зуура, корреспондентин — статьягай авторай удаан үбшлэлһинөө уламжалан, мүнөө һаян тэрэндэ дахад тээрхэлһинэй. Харюуе гүйсэдөөр толилно ар. газеттэй байһан дээрһээ (харюу статьягай хэмжээнһээ хэдэн дахин эхэ), оройдоол гол удхынь үгэхһинэй.

да өрбэз гэжэ. Тинхэдэ үсөөн хүн гар табла гэжэ шалтаг барлаа. Тэрэндэ анхарааа хандуулаагүй байха болоно бшуу.

Автор «динлэнхини» урда хүтэдэ зуура, саашадаа элдэб зүйлүүдэ хэрэгшынэ баадхана.

Жэшээ харууламни: «Комисси байгуулагдаа. В. Г. Шойдокова тэрэнь зүб мурөөр хэрэг байдалыг хаража үзэхэ байһанда һэжэлгэнэ. Юундэб гэхэдэ, тэрэнь олонхи гэшүүд хоёр мого болодог». Ингэжэ ректорэй захиралтаар миним ударидаһан табан хүнөө байгуулагдаһан һүүлшын комисси тушаа хэлхэнэ. (Нүхэр В. И. Леонов баһал) болон В. Г. Шойдокова комиссини хоёр гэшүүдэ буруушаагаа гэжэ олондо мэдэжэ. Эдэһэнэй өөрын кафедрын багшанар болоно. Гэхэ зуура, табанһаа хоёр хүн «динлэнхини» болохогүй бшуу. Тинхэдэ автор энээн тушаа «хоёр мого болоно» гэжэ хэлхэлхэ бэшэ юмэ олоогүй ха. Тинхэдэ нимэ мэтгүйдэн абадал гаргаа зуура, тэрэ эдэ хүнүүдэй амар жүрүмтэнэ, бодото байдалыг зүбөөр хэрэгшэ байгаа гэжэ гүй гэжэ һэжэж түрэнэ. Энэ байдалда хүн бүхэнниинг нигэжэ асууа дүүрэн эрхтэй: «Нүхэр В. И. Леонов ямар баримтануудтэй үндэһөөр хн тушаа хэлэ гэжэлб. Тэрэ хэрэгтэй энэ тала авторай һанааа зобооногүй. Юундэб гэхэдэ, тэрэ «динлэнхини» хүнүүдтэй болонхой, эмхэн тухай гүйсэдөөр мэдүүлхэдэ болохо.

Энэ болон тэрэндэ адли имээрхүү комиссинүүд тухай хэдэн үгэ хэлхэлхэнэ. Байгша ондо эмхидхэгшэн комиссини түрүүлшыншье, һүүлшыншье, бэшэ байха. «Хуулигаар» тэрэниин бүр дүүлгын гурим тухай хаража үзэбди.

1989 оной июнни 1-нэй 462-дохь номерой захиралтын ёһоор, СССР-эй Госкомтруд болон ВЦСПС-эй зүбөөрлэлтэй ёһоор СССР-эй Гүрэнэй эрдэм һуралсалай хубилтануудыг оруулыг хараада абалсан, 1987 оной июнни 10-нэй СССР-эй Минвуз-гай 500-дахь номерой захиралтаар баталгданхай «Дэдэ һуралсалай заваданиүүдтэ профессорско-преподавательска бүридэлэй тушаалуудыг эзэлхэ ба аттестацин гурим тухай дүрмүүд» соо нигэжэ хэлгэдхэнэй: «Педагогическа худхаларилгашдэй эзэлхэ байһан тушаалдаа таараха байһан тухай асуудал вузай (факультеттэй) эрдэмтэдэй советтэй шиндэхын тула вузай ректортэ эрхэ олгогдодог... Энэ асуудал шиндэхын тула ректорэй баталһан комисси тэрэнь худхаларилгын шалгана эсгэтэй». Энээн дээрһээ харахада, минимстерстайн байгуулан вузууд хоорондын комиссини тухай (нүхэр В. И. Леонов энээн тухай хэлхэл) нигэшье үгэ хэлгэдхэгшгүй бшуу. Авторай ондоо хүнүүдтэй хабалалһанай ёһоор «бээ даанс» комисси байгуулаа эрмэлзэлтэйнэ ойлгохонь хүшэр бэшэ. Тэрэ

нимэ комисси эмхидхэгшэн байгаа бшуу. КПСС-эй гэшүүн В. Г. Шойдоковагай бэшгээр партиин обком нимэ комисси байгуулаа юм. Нүхэр В. И. Леонов энээн тухай мэдэхэ. Сэхынь хэлхэдэ, энэ комиссини гаргаһан тобшолол В. Г. Шойдоковагай туһалхагүй байгаа. Тинхэдэ автор «комисси худхэлнэ» гэжэ халирхайгаар дурдаа үнгэржэ болоо ха. Тинхэдэ авторай нимэ уламжалан баяа хэсэр анхараһан хэрэгтэй гэжэ ха: «Хуулини ёһоор сэхээр, зүбөөр сэгнэлтэ табигдаһан гэжэ би үнэн зүрхэнһөө һананаб». Тэрэ комиссини гэшүүдтэ ямаршье үндэһэ баримтануудыг, гэршгүгөөр найдаха ёһогүй гэжэ би хэлхэлхэнэ.

818-дахь потогой студентүүдтэй авторай хн хөөрлөөндэ бусахада, багшын хэлхэ тухай студентүүдтэй гүйлгын тэрэ юундэһэб өөдгүг юмэ гэжэ тооло. Тэрэ энэ ушарыг тоонгүй орхихоор бэшэ. Багшанарай ямаршье коллективтэ нимэ ушар шалтагануудыг һайса хараха үзэхэ, шэнжэлхэ шухала бшуу.

Нимэ материал толилноодо, үндэһэ һуурингүй баримтануудыг хараада абахаар бэшэ гэжэ һаналдана. Жэшээлхэдэ, «би имээрхүүгээр һананаб», «өөрөө ойлгоно бээб», «студентүүдтэй нэгэн...», «...хн нэгэн» гэжэ мэтэ. Тинхэдэ автор институттай хүтэлбэрлэгшэдтэй зүбөөр бүлэж юуруудтай ба В. Г. Шойдоковагай хоорондо «нэгэ арасалдаан» гарга гэжэ тэмдэглэнэ. Энэ ушарта автор арасалдаанай ушар шалтагануудыг хсэд тайлбарилангүй үлхэнэ. Тинхэдэ уншагша саашадын юундэ болоһы ойлгохын тула өөрөө нэмэлтэ баримтануудыг бэдэрхэ гүй, али һананһаа абаха баатай болоно.

Ингэжэ дээрэ дурдагдаһан ушарта нүхэр В. И. Леоновой бэшгэн темын али бүхы талаһаа хаража үзэгдэнэ, үгэдэ һэжэлхээр болонобди. Автор бэшжэ байһан ушараа хсэд һайн шэнжэлхэ зүбөөр дээрһээ, тэрээн тухайгаа тодо ойлгосотойгоор бэшжэ шадаагүй. Статья бүхы дээрэ һайн бэшэ байһанаа гадна хэрэгтэй баримтануудыг хэрэгшэгдэгшгүй. Тинхэдэ, миним һананада, хуулиг гүрэндэ хүнэй эрхүүдэ сахигдаха ёһотой гэхэн эрхлэгдэ тааранагүй.

Хүндэлэн үзэгшэ В. В. ЗАТЕВА, ВСТН-тэй проректор.

Хүндэтэ уншагшад, таанад, үнэн зүбье бэдэрэгшын зүргэ дээрэ гэхэн статьягай юмын удха шаһар хүсэд гаргаагүй, нэгэл талаһаань харуулыг мэдэжэ абабат. Энэһэнэй журналистыг хсээр гэмнэлхэн жэшэ болоно. Тэрэ би нимэ тобшоллыг зүб гэжэ тоолоогүйшье һаа, өөрынгоо «нэгэ хүндыг» хамгаалхын түлөө эндэ дахад газет хэрэгшынэ һананагүйб. Харин статья оруулгдэгшгүй хэдэн зүйлүүдэ эндэ нэмэхэ хүсэлтэйб. Энэһини уншаһанай удаа хнэй ямар эрхлэгтэй,

ямар эзмэтэй байһынэ уншагшад өөһэдөө уншаагшын хнхэдэ бээ.

Уншагшадтэй тоогой эрыуахгүгн тула В. В. Затевагай бэшгэ соохи баримтануудтэ үндэһэлэ.

В. Г. Шойдоковагай хэрэгтэй сүүдтэ харагдажа үзэгдэнэ хабатай түрүүлшын ушар. Институттай администраци Советсэ районной арадай сүүдтэй шиндэхбэри дүүргэгшгүй (дүүргэгшын тон зүб байһан байна) гэжэ бэшгэ сооһоо элирнэ. Юундэб гэхэдэ, сүүд өөрөө эгзэн түрүүл хуули эбдэһэн байна. Тинхэдэ В. В. Затевагай хнхэн «нэгэлтэ» тэрэнь нэгэлдэ үлүүжнэ: «Сүүдэй өөрөө «хуули бусадаар» (В. В. Затевагай һанамжын ёһоор, хуулини эбдэгдэнэ, үгшэ сүүдүүдтэ байһан хүншье тодорүүлхэ эрхтэй юм ха) шиндэхэдэ һэн тула тэрэнь шиндэхбэришье хуулиг хүсэндэ байхагүй болоно». Тэрэ «Хуулини эгзэл түрүүлһээ сүүдэй зүбөөр эбдэгдхыг» зүб гүй гэжэ харааг үзэ. Унхөөрөөшье дурдагдаһан тоодо ородог тушаалуудыг эзэлхэ байһан СССР-эй зарим эрхлэгтэд тэднине «ажалдаа тааранагүй» гэжэ тоолоод, ажалһаа гаргахаданк, тэрэ сүүдтэ хандаа арга боломжогүй байдаг. Унхөөрөө ректортэй һайн һайман оной майн 31-нэй № 2376-н захиралтын ёһоор, В. Г. Шойдоковагай эзэлхэн тушаалдаа тааранагүй гэжэ тоолодоод, ажалһаа гаргагдаһан байна. Гэхтэй хамта, тэрэ үнөөхи, май һарын захиралтыг болоулһан үшөө нэгэ захиралта баһа һайн һайман оной августын 15-да (№ 141-ок) гаргагдаһан байгаа. Тинхэдэ тэрэнь ёһоор В. Г. Шойдоковагай өөрынгоо хүсэлтэй ёһоор гарба гэжэ тоолоод, ажалһаань гаргаһан байна. Тинхэдэ районно сүүд энэ һүүлшын ушарыг хаража үзэгдэнэ байна. Тинхэдэ эгзэл түрүүлэн сүүдтэй шиндэхбэри эбдэгдэнэ байна ха юм. Тэрэ сүүдтэ хандахыгша урда тэрэ В. Г. Шойдоковагай өөрынгоо ведомствэдэ (РСФСР-эй Минвуз) хандаһан байна. Тинхэдэ Никитын эрдэмтэй зааглын глэна управлениин начальнигай уялга дүүргэгш Г. К. Овчинниковай гар табилгатай нимэ харюу абаһан байгаа: «Ажал дээрэ һөөрөө абаха тухай мэдүүлгтэйгээр Та арадай сүүдтэ хандаа эрхлэгтэй гэжэ элирхэлхэбди».

Районно сүүдтэй шиндэхбэриин республикын Верховно сүүдтэй болоулыг хаража үзэхэд, нэгэ бүришье һонин зүйл гаржа өрөнэ. Тэндэ ингэжэ бэшгэтэй: «Сүүдэй заваданиин үедэ нигэжэ тодорго гэхэл, һайн һайман оной майн 31-нэй № 2376-н захиралтыг болоулһанайшье удаа институттай администраци бодото дээрэ Шойдоковагай һөөрөө ажалда абахаар һэдэлгэ гаргаагүйб. Оңдоогоор хэлхэдэ, № 141-ок гэхэн захиралта үгы байһан болоно. Верховно сүүдтэ районно сүүдтэй шиндэхбэри болоулыг коллегии гэшүүдтэй үни удаан хөөрлөгдөшье,

дээрэ дурдагдаһан ушарай бодото үндэһэн шалтагануудыг ойлгожо ядаа. Студентүүдтэй гомдолдо хабатай хоёрдох ушарыг харааг үзэ. В. В. Затевагай студентүүдтэй гомдолдо бэшгэн бэшгүүдтэ эгзэгшгүйб гэнэ. Студентүүд ямар нэгэн эмхи боложо нэгэдхэгш гэхыншье байна. Харин намдэ һүүлшын гомдолдо гарга табилга 518-дахь потогой студентүүдтэй бэшгэ бин. Тэрэньтэй хөөрлөгдэн хөөрлөгдөншье буулгабарин миндаһан дээрэ бэшгэтэй. Шойдоковагай хараһаа бүри урда тэрэ кафедрын багша Г. И. Новолоцкагай тэрээн тухай хэлхын дуулаһан байгаа. Хүндэ энэ абартай, студентүүдтэй сүүдэлхэдэ гэжэ мэтээр хэлгэдэнэ байна. Тинхэдэ студентүүд урда хабатаа бусаха хүсэлтэй байһана мэдүүлэ. Тинхэдэ кафедрада гансал хүсэлтэй үшөөл бага, шалтагануудтай эхэ бэшэ гэжэ ойлгуулаа. Энэһэнэй һүүлэр нимэ гомдол бин болоһон байна. Тэрэниин «потогой эрхын» тоогойноор зохогшоо гэжэ студентүүд өөһэдөө хэлэ һэн. Гэхэһе урданайга багшада бусаха дурдэтайбди гэжэ студентүүд үшөө дахин мэдүүлэ. Харин тэрэнь гомдолоор Шойдоковагай ажалдаа таараһан, үгшэ шалгын тула байгуулагдаһан комисси тэдэригтэ хүлэгдэгшгүй ушар болобо.

Гурбадахи ушарын комиссинуудта хабатай. В. В. Затевагай гэжэ бэшгэн: «В. Г. Шойдоковагай комиссини хоёр гэшүүдтэй зүбшөөгүй гэжэ олондо (тэрэ тоодо В. И. Леоновт) мэдэжэ...» (Эндэ һүүлшын комисси хараада абатанхай). Тэрэ В. В. Затевагай хнхэдэ эгзэгшгүйб, юундэ эгзэгшгүйб гэжэ өөрөө В. Г. Шойдоковагай һураад лэ дүүргэхэ һаа даа. Тинхэдэ һаань, имээрхүү һанамжатай хүнүүд олонхын гэжэ элирхэ һэн.

Саашадаа «Дүрим...» соо вузууд хоорондо комиссинүүд тухай нэгшье үгэ хэлгэдэнгүй. Тэрэ Затевагай хнхэдэ хөөрлөгдөдөө, нимэл комисси энэ үгэ уншагш арасалдаан эсэс табижа һэн гэхэд кантай зүбшэб. Гансал багшанарай тэрэнь бүридэлдэ орохо дурегш дээрһээ комисси байгуулжа шадаһогшбди гэжэ Затевагай мэдэрбэ. Тэрэһээ хойшо юун хубиллаа хабэ.

Харин мүнөө КПСС-эй ОК-гай зүбөө «дулдыдаагүй» комисси тухай. Тэрэ «комиссини» нэгэл хүнөө бүридэлдэн байгаа, тинхэдэ тэрэ В. Г. Шойдоковагай ажалдаа таараһан, үгшэ шалтаганууд, харин тэрэнь гомдол хаража үзэ гэжэ нүхэр Затевагай һанһаа дутуугүйгөөр мэдэжэ. Статья соого би гомдолнууд тухай нэгшье үгэ бэшгэгш һэн.

Эгзэл һүүлшын ушар. В. Г. Шойдоковагай хнхэдэ дахин ажалһаань гаргаа ба һөөршье ажалдаа бусаха ушарнууд юу харуулыг гэхэдэ, багшын олон нэгэл түршада докторско диссертаци бэшжэ байһы элирхэлхэ. Тэрэ диссертаци толилноо һуулар хамгаалагдааг ха юм. Хэблэн диссертаци толилноо шадаа, толихоор бэлхынэ. Тэрэ энэһэн түлөө В. Г. Шойдоковагай институттэ худхэлхэ байха ёһотой. Тинхэдэ тэрэнь ажал худхаларилгын тойддо тоологдохогүй.

Статьягай түгэсхэдэ бэшгэтэйһэн үгшүүдээр энэ ажалалтаа дүүргэхэ хүсэлтэйб. В. Г. Шойдоковагай ажалдаа таараһан, үгшэ би сэгнэжэ шадаагүйб, сэгнэжэ хүсэлтэйгүйб. Харин энэ сэгнэлтэ үнэн зүбөөр, хуулини ёһоор үнгэрэгдэнэ гэжэ һананаб.

В. ЛЕОНОВ, манай порр.

ОРОЛДОЛГООМНАЙ ДУЛДЫДАХА

Генеалогийн музей

Байгалай жасам бүрээдэй отделени Бураадай генеалогийн болон соелой баялгий музей байгуулах тула мүн гэсэй талаар туһаламжа хүргэж гүйлгэж байгаа юм. Олон зуун жилдэ уг гарбалнуудай манай элхисг хүлхисагуудай манай хадагалжа, дамжуулан абажа ябахан бүхэ баялгуудыг мартана хургаа. Мүнөө арадуудай соелой, баялгуудыг хэргээхэ арга боломжо

бим болонхой. Тиммэзэ Алайрта музей нээхээр хараалагдама. Энэ хүдэлдээр энэ музей түрүүшын хараасгай болохо. Олон зуун жилдэ суглуулан абажа ябахан арадайнгаа баялгийг бүсэлдэгээр үгэ хэгдээгүйн тула элдэб материалнуудыг олон жилдэ суглуулдаг, тэрэниг болбосоруулан буйлуулдаг хүнүүд байхан юм. Энэ музей нээхын тула гэр шуулаа хэрэгтэй болонхой. Гэрэй олдобол, тэрэниг шэмэгдэн гоёохо хэрэгтэй бшуу.

Манай счет: Улаан-Удэ хот, ЖСБ-эй 001700005 ОПЕРУ, «Музей» гэхэн тэмдэгтэйгээр элгээхэ.

Александр ПОНОМАРЕВ.

Дэлгүүрэй экономикадо орохын урдахаа манай урда табигдаад байхан асуудалнуудыг таарамжтайоо шэлжэ, эршэмтэйгээр бэлүүлжэ эхлэхэ ажабайдалнай баадхана. Гол хоёр асуудалай аликинень шэлжэб? Нэгэ хүндэ даншыг хаа багаар үгтэнэ даа гэжэ шомшороод, хоонон тагуудыг сахиха гүбди, али дутаад байхан продукция, эд бараа үйлдбэрлэхэ замсыгашууша орохо гүбди.

Хүн бүхэн лэ хоёрдохинень шэлжэ гэжэ бээ. Гэбшье хүүлэй үедэ үйлдбэригдэ эхээр анхарангүйгээр урданы нөөсэлгэдэниг хубаарилгада ханалаа табла гэжэ шэбди. Энээндэ парламентнаа эхилээд, ажалша коллективүүд хүртээр үлүүсэ анхараа.

Социальна талаар үнэн зурбыг сахиха гэжэ хубилган шэлдээдгын зайлашагүй зурбыг ааб даа. Энэниг хэргээхгүйгээр савшаа даа хүгжээ тухай хэлхэжэньшье үлүү юм бээ. Тиммэзэнь бидэнь хубаарилжа байха юумэмнай халаха туйлдаа хүрэнхэй гээд ойлгохо байгааг биди. Тиммэзэнь элбэг бэшэ нөөснүүдыг, эд бараа, продуктуудыг хэдыньшье хубаарилжа болохол юм бээ, тээд хамтын ажыхада бим болоод байхан нүхэ нүбэ бүтүүлхэ тон хүшэр. Тиммэзэнь нэмэлтэ финанс хэбэ материална туһаламжа үзүүлжэ эрихтэ табима байхана хайшаа юм? Үйлдбэринин хэмжээгэй бага болохо байхада, нөөснүүд хаанаа бим болохо юм?

Нефть болон шулуу нүүрлэ абалтын хэмжээн доошолно, «машин» бүтээгын табан жилдэ тинмэ гэжээр дүн туйлагдабагүй, ургаса хурвалын ээлжээтэ «тэмсэлнэйшье» эдэ хоолой зүйлнүүдыг элбэгжүүлжэ талаар нэ-

мэлтэ байа үгөөдхнэйгү. Энэниг бидэ хараагүйбди. Дэлгүүрэй экономикын эзэд ямар нэгэн шиндхэбэри абаа бээ, тинмэ байдал хайжарха бээ гэжэ хүлэснэбди.

Иймэшүү ханаа бодолыг олонхи хүнүүд баримтална. Предприятинуудай хүтэлбэрлэгшэдэньшье иммэшүү удхатайгаар хэлхэньшье олон дахин шагнаа нэм. Минин үнхнэй танил Москвагай заводуудай нэгэндэ хүдэлдэг үнхнэй хүдэлмэришэнэй хэлхэн үгэнүүд ханааннаа гарадаггүй. Тэрэ нигэжэ хэлэ бэлэй: «Дэлгүүрэй экономикадо орохо тухай парламентда болохон үгэ булаадааа хүнхн тэн болотор харааб. Тээд хойто үглөөгүүрнэ хүдэлжэ шадельшье тинмэшэг байдаг даа. Минин сугтаа хүдэлдэг нүхдншье иммэжүү байдалтай, гадна шагнаан тухайгаа үгэ андалдажа, хахад халаанайгаа сэг бараа бэшэ гүбди даа.

Иймэшүү байдал хаа хаанагүй ушарна. Үгэ булалдаанда, минтингүүдэ хэдэн миллион хүн хабаадана ха юм. Заримашуунай хүдэлхэньшье хаанаа олохоо болонхой гэжэ. Хаана холын юумэн тухай шалалдаа, ургаса хуряаха, түлшэ мачтаха, хубсаа оохо — мүнөөдэрингөө уялтыг мартана ха юмбиди.

Харин эдэ үдэрнүүдэ хүдэлмэришэд хүртэнхгүй, юугэньшье хэхэсэ мэдэнхгүйбди гэжэ ажалын хүтэлбэрлэгшэдэй хэлхэньшье оло дахин дуулахан лэ байхаг. Тинн гэхээ дэлгүүрэй экономикадо нэбтрүүлхэдэ, 20—40 миллион хүн ажалгүй үлэхэ юм гэжэ байжа экономистинуудай тоолоно. Энэ хадаа минин ханахада, олоной зоригыг мохооно ха. Үйлдбэринин доройтожо байханай шалта аманай нэгэниг энэ бэшэ гү?

Б. ГРИШЕНКО,
ТАСС-ай шэнжлэгшэ.

НҮҮЛШЫН ГЭРШЭ

Александр Данилович Гришин үсөөхэн хүлүүдэй дунда амиды мэндэ үлхэнхнэ гайхалтай. Тэрэниг зурга дээрэ хараат. Арба наһатайхан хүбүүн абахада, тэрэниг фэжинтүүд барюна, мал шэрээд абахан эшелелой нэгэ аагон руу түлхэжэ оруулаад, хүсөөрөө Герман абааханан. Капужжа областинин Пророков тохолой хүн зонхоо дайнай хүлүүдэр үсөөхнхнэ лэ амиды мэндэ үлхэн юм. Тэднэй тоодо Са-ша Гришин ороно.

В. И. Ленинэй нэрэмжтэ Совет хүүтэдэй жаса дэлхэйн хоёрдох дайнай үедэ фашист концлагернуудта, гетто болон бусад газарнуудта бага баяшар наһангаа баалааар оруудагдахан үзигүүд байхан хүнүүдэй нэрэ хүндыг бодотоор, эрид шүүд хамгаалха хэрэгтэй: «Манай гүрэнэй тэрэ үедэ залуу үстэнэй элүүр жэхээр түгжэхын, амиды мэндэ үлхын тула тэгтэй зө-

хид арга боломжо олгохо шадаагүй байхадан, хүүгэд эхмэтэй бээ. Узингүүд байхан хүнүүдтэ СССР-эй Министруудэй Советэй тусхай тогтоолоор хүнгэлэлтнүүд хараалагдахан байха. Манай бүрэдташье бага наһандаа үзингүүд байхан хүнүүдэй Совет хүдэлжэ эхилээ. В. И. Ленинэй нэрэмжтэ Совет хүүгэдэй жасын республиканска отделенин дэргэдэ тэрэ байгуулагдаа. ЛЕРЭ-эй кадрыга хүдэлмэришэн А. Д. Гришинээ гадна, үхэлэй нацис фабрикатуудай «нүүлшын гэршнээрэй» дунда манай Бураадай ажагуугаад бим байнал. Тээд гэжэ, республикын габьяата экономист А. А. Власов, Тохойн болынцын санитарка А. И. Лавровская болон бусад болоно.

Л. СИНЕГРИБОВ,
журналист.
Д. АЛТАЕВАЙ фото.

РОССИН ЕРЭЭДҮЙ ТУХАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

Сентябрийн 25—27... Эдэ үдэрнүүдэ Улаан-Удэдэ «РСФСР болон автономито республикануудай экономикын талаар бээ даанги байдалай асуудалнууд» гэхэн Бүхэроссин научно-практическа конференци үнгэргэгдэхэ. Россин экономистинууд, автономито республикануудай, Россин правительствын түлөөлэгшэд, РСФСР-эй болон СССР-эй арадай депутатууд, түрүү бэрхэ эрдэмтэд хэды шухала үдэ шаанартай асуудал тушаа зүбшн хоорээдхэн гэжэ. Тэднэр Бураадайманай нислэл зотоодо эдэ үдэрнүүдэ сугларжа халалаа.

«Региональна ажахын тоо-гоон». Нүүлэй 1—2 жэлэй туршада эхлэлэй оргонуудай хуудаланууд дээрэ эдэ үгэнүүдэ ходо дуулаа. Экономическа бээ даанги байдалаа оролгон тусхай программа мүнөө күрэтэр зохиогдоогүй байна гэжэ мэдэнбди. Энэ талаар хэдэн олон ханамжанууд хэлэгдэнэ, дүрэдхэнүүд ороно. Тээд бүхэ юумэн зоонон хоорээдхөнүүдээр лэ дүүршэдэг байха юм. Гадна бодолгүй үгэнүүд аюултай хой-

шолонгуудтай байхана ханама. Ингэжэ зарим автономито республиканууд өөхэдхөө «союзна» республикануудбди гэжэ сонсохохо нэдэлгэ гаргана, зарим регионнуудта национальна зүришлэдоонүүд хүжэрнэ. Иймэ байдлаа савшадаа үргэлжэлжэ болоо хаа, Россин мүн бүхэ СССР хээдэ-дэньшье өөдэлхэгү.

Бээ бээ ойлгохо, тэсэмгэйгээр шагнаха, бүтэднэй аа баадалгатайгаар зүбшн хэлсэгдэнхэй нүүлээр шиндхэбэри абаха гэжэ мүнөө шухала болоод байна. Конференци урдаа эхэ зорилгонуудыг табиха түсбтэй. Энэ эхэ зорилгонуудаа бэлүүлжэ шадаха гү гэхэн асуудалтайгаар би СССР-эй АН-ай СО-гой БНЦ-гэй социальн-экономическа шинжлэгнүүдэй таһагай эрдэмт секретари, экономикын эрдэмэй кандидат Д. И. Абзаева хандаба.

— Бидэ хүдэлмэриг гурбан шэлэлээр абуулабди, — гэжэ Д. И. Абзаева хооронэ. Нэгэдхээр, автономито республикануудай урда дэлгүүрэй экономикадо шурган орохо талаар эхэ зорилгонууд, шинд-

хэгдэхэ асуудалнууд хэды олон табигдана. Энэ шухала зорилгонуудыг бэлүүлхын тула бүхэ дабалтануудыг үсэд нэ-тэрүүгээр дабажа гарата шухала. Хоёрдохеор, автономито республикануудай бээ даанги байдал тухай асуудал зүбшн хэлсэхэ хэрэгтэй. Гурба-дахлар, шэнэ союзна хэлсэндэ бэлэдхэлгэтэй холбоотой асуудалнуудыг шиндхэхэ байнабди.

Абаагаар тусхай программа баталан абажа шаданшьегүй байжа болохобди. Гэбшье урдаа табиһан зорилгоо бээ-үүлжэ гэжэ оролдохол байхабди. Автономито республикануудай, мүн бүхэдаа Россин эхмхээндэ үшөө хэдэн олон уулзалганууд үнгэргэгдэхэ аһотой.

СССР-эй наукануудай академик экономикын институт конференци үнгэргэхэ гэхэн үүсхэл гаргаа. Харин Бураадай промышленна предприятинуудай нэгэдэя спонсор болоо. Конференциг эрхм хайнаар үнгэргэхэ гэжэ бүхэ шадалаараа оролдохо хэрэгтэй.

Сергей БЕРЕЗИН.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

БЭЕ БЭЕЗ ОЙЛГОХЫН ТУЛА

Буряад нутагтай хэр угһаа хойшо хүндэмүүшэ зангаараа суурхадэг нэн. Бидэ, үнэхөөрөөшье, нэрэтэй хүндэтгөөр айлшадаа угтажа абадагбди. Тээд харини олон тоото эрдэмтэд, бизнесменүүд, аяншалагдаа, элдэб фестивальнууд ба конференциүүдтэ хабсагдашадай манай эндэ ерэхынь харахадха, үнөөхи англи хэлэ олон жэлэй туршада түлөөлгүгөөр шудалһанай удаа олонхиднай оройдоол «Май нэйм нэ...» гэжэ хэлэдэг байна гэжэ адагланабди. Харин буряад арадай түүхэ, буддизмын мүнхэлһэн тухай, мүн мүнөөнэй Буряада ажаһуудаг элдэб үндэһэ яһатанай соёл болбосорол тухай хөөрхэ болоо һаамнай, ород хэлэн дээршье хэлэхэ үгэмнай дуталдаха ха юм. Гэхэтэй хамта, хари гүрэнэй айлшанай ажабайдал тухай мэдэжэ абаха, тэрэнтэй тон һайнаар танилсаха, хани нүхэд болохо гэжэмнай тон шухала. Хэрбээ ажал хэрэгтэй талаар харилсаа холбоо тогтоохо гэз һаа, таанад мэргэжэлтэй оршуулагшын туһаламжаар энэ хүсэлөө бэсэлүүлжэ шадаха болоно. Харин бүри саашань даамгай танилсаха гэз һаа ажабайт.

Манай республикада түүхын, соёлой, байгаалийн дурсгалта памятникүүд, дэлхэйн эрдэни зэндэмэни Байгал далай бии. Эдэ бүгэдэ олоной дүрэ сэдхэл татадаг. Тээд ондоо ороноудһаа ерэн айлшадаа хүндэмүүшэ ёһоор угтажа абахын, танилсаха ба харилсахын тула нэн түрүүн бэе бээе ойлголсохо ёһотой болоо ха юмбибди.

«Молодежь Бурятии» газетын редакциин дэргэдэхи фирмэ энэ асуудал шиндэхэдэтай туһалха болоно. Манай багшанарай тон өөрсэ методикоор англи хэлэ шудалха курсануудта дуратайшуулые бэшүүлхынь урхална. Таанад доро дурдагдаһан ямаршье курс шэлжэ абаад, өөрынгөө һуралсал эхилхэ гү, али үргэлжлүүлхэ аргатайт. Эгээн өхээр һайшаагдаһан курсанууд бүхэлэй жэлэй туршада дабтагдаха аргатай байха.

«Моби» гэхэн фирмэ ямар курсануудые нээхэб гэбэл: Эхилэн шудалгаашада — һургуулида англи хэлэ үзөөгүй хүнүүдтэ ба англи хэлэ шудалжа эхилһэн һурагшадад дурдагланабди. Энэ тон өөрсэ методико хадга һайнаар оролдохо үзбэлтэй, 2,5 һарын һүүлээр англи хэлэн дээрэ хүнтэй ойлголсохо ба бишыхан текстүүдые уншажа шадаха арга олгохо.

Хөөрлөөнэй практика үргэлжлүүлхэ курс — һургуулида болон институтда англи хэлэ шудалһан аад, словарна нөөсөө үргэдхэхэ, англи хэлэн дээрэ һаагүйгөөр дуугарха ба ойлгохо гэхэн хүсэлтэй хүнүүдтэ дурдаглана. Энэ курсада хөөрлөөнэй практикада ехэ анхорал хандуулагдаха.

Политехническэ шэлгэлтэй англи хэлэ шудалалгын курс. Энэ курсада англи хэлэн дээрэ бэшгэдһэн документацитай хүдэлмэрилхэ инженерно-техническэ хүдэлмэрилхэ урһабди. Манай багшанар хари гүоһнэй үйлдбэринүүдтэ хэрэглэгдэдэг тусхай үгэнүүд ба ойлго-

сонүүдые шудалхадатнай таанада туһалха. Хүдэлмэрилхэдэйнгөө мэргэжэл дээшлүүлхэ хүсэлтэй предпринимүүдэй хүтэлбэрлэгшэдэй анхоралда тус курс дурдаглана.

Хизаар орохоо шэнжлэлгын материалнуудаар англи хэлэ шудалалгын курс. Байгал далай тухай, манай оршон тогронхи байгаали тухай хөөрхэ хүсэлтэй, мүн Улаан-Үдэ хотодо ба Ивалгын дасанда хүрэхэ, Буряадай соёл болбосорол ба искусство тухай хөөрхэ гэхэн эхсүрси хүтэлбэрлэхэ хүнүүдтэ курс дурдаглана. Минихээр һанахада, манай эндэхи хизаарта ажаһуудаг хүн бүхэн эндэхи нутаг тухай хөөржэ шадаха ёһотой. Курсын хэсхэлүүдтэй үедэ таанад СССР-тэ буддизмын мүнхэлһэн тухай мэдэжэ абахат 1991 он — ойн жэл ха юм. Буддын шажаанай түрүүшын ламанарай Буряадай дайдада бии болоһонһоо хойшо 250 жэл гүйсэхэнь. Тинн таанада англи хэлэн дээрэ дасанда эхсүрси үн-гэрэхэ арга боломжо бии болохонь.

Англи хэлтэ арадуудай мүнөө үеын соёл культура. Энэ курс гансал гадаадын ороноудтай тон дуратай дуушадай бүлэгүүд ба гүйсэдхэгшэдэй ажабайдал, творчество тухай залуушууде шэнэ юмэ мэдэжэ абахада туһатай байхааа гадна бүришье өхөөн удха ша-нартай байха. Англи хэлтэ арадуудай мүнөөнэй үеын хүжэмһөө гадна Англиин, США-гай, Канадын, Австра-лийн авторнуудай уран һайханай зохиолнууд эндэ эд-дэлхэ. Тинн таанад эдэ ороноудай (мүнөө дээрээ) ки-но, театрай эрхилхы ажал абуулагшадайт, уран зура-шадтай танилсаха аргатай байхат.

Улахоорондын телерадиожурналистикийн курс — энэ курс газетэ, радио, телевидениин ба Тивикомой журналистикуудта дурдаглана. Таанад эндэ гадаадын-гаа нүхэдэй ажал хүдэлмэрини арга нүхсэлтэй танил-сахат. Мүн ерээдүйн мурьсөөнүүдэй эрхэ байдалда олонитэдэ мэдээсэл тараалгын республиканскэ арга-нуудай нэра хүндые хамгаалха ба өрбөдхадатнай туһалха.

Апрель һараһаа захалжа, бидэ шэнэ, долоодохи курс заажа захалхадби. Тэндэ англи хэлэ тушаалха вууде орохо талаар бэлэдхэл хэгдэхэ. Ерээдүйн абитуриент-нууд, манай №7 курс танай анхоралда дурдаглана. Харин сагаа гэжэ байнгүйгөөр энэ дороо шудалха гэ-бэл, «Моби» фирмын дурдахаан репетиторнуудтэ ту-һаламжада хандахадатнай болохо.

Хүүгэдэй бүлэг — онсо бүлэг. Бидэ тэрээнине нэгэ бага һүүлдэ нээхэ гэжэ хөрөөлнөбди. Хэсхэлүүдтэ таарамжатай гэр байра олохо хэрэгтэй. 5-һаа 7 һаа хүртээр хүүгэд эндэ абаха юм. Тинхэдэ студентнэ-рэй гү, али олон хүүгэдтэй бүлын хүүгэд эгээн түрүүн абаха болоо.

Арбадахи курсада бидэ 5—7 хүнине абаха аргатайб-ди. Англи хэлээр кандидатскэ шалгалта тушаалгада бэл-дэхэ талаар энэ ороо хэсхэлүүд октябрийн 1-һээ за-халха.

Удаадахи курс — маркетинг ба гадаадын экономи-ческэ ажал абуулга. Энэ курс дүүргэһэнэй удаа баһа менеджериүүдтэ курсанууд хэрэгтэй болохогүй гэжэ бидэ мэдэнэ бэшбди. Харин англи хэлтэй бизнес-ментэй үгээ ойлголсохо, ямар нэгэ бэшг гү, али бу-садшье ондоо документ зүбөөр бэшэхэ, тон зохидоор хөөрлөөнүүдые үнэгэрэхэ болоо һаатнай, манай ба-гшанар таанада тон ехэ дуратай байха. Энэ курс дүүр-гэгшэд гадаадын экономика- үгэниүүдтэй словарь ба саашанхи ажалда хэрэгтэй болохо документүүдтэй бишыхан пакет абаха юм.

Хүндэтэ уншагша, англи хэлэндэ һургаха талаар кур-сануудые нээлгын асуудалнуудтай танин танилсуул-бабди. Тээд Улаан-Үдэ хотодомнай баһа францүз, не-мец хэлэнүүдтэ дуратайшуул олон байгаа ёһотой. Тинн эдэ хэлэнүүдые шудалха талаар курсануудай нээлтэ баһа Таанадай хүсэллһөө дулдыдаха байна гээд мэд-дээсөөбди. Бидэндэ бэшэгты, хонходогты. Үгышье һаа ерээд, өөһэдөө бэшүүлэгты. Курсануудай хэсхэлүүд октябрийн 1-һээ захалха.

Манай адрес: Улаан-Үдэ хото, Каландаришвиини үйлсэ, 23, «Молодежь Бурятии» газетын редакци, 57-дохи кабинет, «Моби» гэхэн фирмэ, 2-35-74 гэхэн те-лефоноор 9-һөө 18 саг болотор хонходохотнай бо-лохо.

С. БУДАШКАЕВА.

Городской техническэ мэргэжэлэй 8-дахн училищи 1990—91 онуудай һуралсалай жэлдэ хүбүүд, басагадые һургахаар урина

Улаан-Үдын мяханай ком-бинада:

— 8 класс дүүргэгшэд удаа-дахн мэргэжэлнүүдтэ һураха: колбасагай хальһа бэлдэгшэ, колбасагай зүйлнүүдтэй формовщик, мяха шулагша, шүр-бэһэ шуулагша, шубуудай мяха болбосоруулагша. Һурал-салай болзор гурбан жэл. Учи-лищида абагшад дүрбэ да-хин минитэ хоолоор, хубса-һаар, гүйсэд түхээрэлгэтэй хамтын байраар хангагдаха. Стипенди 80—100 түхэриг аба-ха.

— 9—10 класс дүүргэгшэд: шубуунай мяха болбосоруу-лагша, мал үүсэлэгшэ, мяха шулагша, субпродуктуудые илгэгша. Һуралсалай болзор нэгэ жэл. Абтаһан хүнүүд гүй-сэд түхээрэлгэтэй хамтын бай-раар түлөөлгүгөөр ханга-даха, 80—100 түхэриг стипен-ди абаха.

11 класс дүүргэгшэд: мал үүсэлэгшэ, мяха шулагша. Һу-ралсалай болзор зургаа һара.

Хамтын байраар хангагдаха, 80—100 түхэриг стипенди аба-ха.

«Буряттөсөйбтэ» нэгэдэлдэ:

— 9 класс дүүргэгшэд нимэ мэргэжэлнүүдтэ һураха: эх-нэрэй болон эршүүлэй гадар хубсаһанай оёдолшон, плати оёгшо, һуралсалай болзор гур-бан жэл. Дүрбэ дахин эдэз хоолоор, хубсаһаар хангагда-ха.

— 11 класс дүүргэгшэд: плати оёгшо, гадар хубсаһа оёг-шо. Һуралсалай болзор нэгэ жэл. Стипенди 30 түхэриг.

Училищида орогшод удаа-дахн документүүдые эльгээ-хэ: һуралсал тухай, түрэн тухай үнэмшэлгэ гү, али пас-порт, медсправка, 3×4 см. хэмжээнэй 6 фотографии.

Училишини адрес: 670006, Улаан-Үдэ хото, Пугачевой үйлсэ, 36, 8-дахн СПТУ. 2 но-мертой автобусоор «Мяханай комбинатай ДК» гэхэн буудал хүртээр ошохо.

НАРИН СЭМБЫН КОМБИНАДАЙ ҺУРАЛСАЛАЙ КОМБИНАТ ҺУРАГШАДЫЕ АБАЖА ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛХЭЭР

Удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һургаха: ерөөгшө, ээрэгшэ, бүд нэхэгшэ, илгэгша, нооһо илгэгша, штуркатур-мэрдэгшэ.

Һуралсалай болзор 1 жэл. 9—11 классуудые дүүргэһэн 15 һаһатай, ахышье наһанай хү-нүүд бүхы мэргэжэлнүүдтэ һу-рахаар абаха. Һуралсалай-кур-совой комбинатад орохо дү-рэтэйшуул шэлһэн мэргэжэ-лээ зааһан мэдүүлгэтэйгээр удаадахи документүүдые хаб-саргаха: һуралсал тухай до-кумент, паспорт гү, али түр-һэн тухай үнэмшэлгэ, ажалай дэбгэр (хүдэлдэг хүнүүд), 3×4 см. хэмжээнэй 6 фотокарточ-ка, медсправка.

Һурагшад минитэ хоолоор хангагдадаг, 70—100 түхэриг стипенди абадаг. Ондоо тээ-һээ эрэнхүнүүдтэ хамтын байра үгтэхэ. Һурагшад үйлдэ-бэрини практикын үедэ хүдэл-жэ олоһон салин хүлһэнэйнгөө

100 процентынь абаха. Һу-ралсалай болзор ажалай стаж-да орохо.

Һурагшад нэгэ доро юрэн-хы эрдэмэй удшын һургуули-да һураха, спортын секцинууд болон уран һайханай самоде-ятельностиин кружогуудта аба-ха аргатай байха.

Һуралсалаа дүүргээд, һураг-шад Улаан-Үдын нарин сэм-бын комбинатад хүдэлхээ эльгээгдэхэ. УКК амжалтагай-гаар дүүргэһэн һурагшад тек-стильнэ промышленностиин ву-зууд болон техникумүүдтэ һуралсалаа үргэлжлүүлхэ аргатай байха.

Адрес: Улаан-Үдэ хото, 670042, Сатлыновгай үйлсэ, 9, нарин сэмбын комбинат, Һу-ралсалай курсовой комбинат. Трамвайнгаар «Нарин сэмбын комбината» гэхэн буудал хүр-тэр ошохо. Телефонууд 3-93-5-14, 3-93-5-16.

ТЕХНИЧЕСКЭ МЭРГЭЖЭЛЭЙ

12-дахн училищи

1990—1991 онуудай һура-салай жэлдэ удаадахи мэргэ-жэлнүүдтэ һургахаар һурагша-дые абажа үргэлжлүүлхээр:

8—9 классуудай бааза дээр: тогтоошон, кондитер, садо-вод — озеленитель, столар — плотник, электрогазогагнууршан, элект-ромонтер, тогтоошон — конди-тер, пекарь — кондитер, офи-циант — бармен.

Оролтын шалгалтагүгөөр училищида абаха. Имэ адресаар хандаты: Улаан-Үдэ хото, Фрунзын үйлсэ, 11, ажалда оруулха та-лаар түб.

Серовой нэрэмжтэ соёлой байшангай дэргэдэхи театральна студия

хэсхэлүүдтэ урина

16 һаа дээшэ наһанай залуушуул абаха.

Хэсхэлүүд городской соёлой таһагай актова зал соо (Сверд-ловой үйлсэ, 13, «Спорттовары» магазинай хоердохон дахтар) понеделник болон четвергын үдэрнүүдтэ 19.00 сагта үнэгэрэг-дэхэ.

БАЙРА БЭДЭРНЭБДИ

Хоер хүнһөө бүрдэһэн бүлэ болбосон түхэлтэй квартира нэгэ-хоер жэлээр хүлһөөр абаха һанаатай. Зургаа һарын мүнэ ганса-та үгэхэдэ гэжэ мэдүүлнэ-бди. 2-34-41 номерой теле-фоноор 9 сагһаа 17 саг хү-ртээр хонходогты.

БАЙРА БЭДЭРНЭБДИ

Дүрбэн хүнһөө бүрдэһэн бүлэ (хоер өхө хүн, хоер хүүгэд) удаан болзороор байра бэдэрнэ. Хэлсээнэй ёһоор түлбэри түлэгдэхэ.

Хандаха габал: телефон 4 05-44 хүдэлмэрини сагта, Мыхалые гуйта.

Бидэ, коммунистууд, хэд гээшэбиди?

С. Тарнорукскийн «Коммунистууд тухай юу бодонобиб»

гэһэн статья тушаа һанамжа

Коммунистуудай парти манай обществодо түрүү манлайн үүргэ дүүргэхэ моральна эрхтэй гү гэһэн асуудал ажалай коллективүүдтэй уулзалгануудай үедэ нэгэнтэ бэшэ табигдахала һанадаг. Сталинизм хатуу шэрүүн камалган тухай, Брежневэй тогтоһонон үе тухай бүхы юумэнэй элэрээд байхада коммунистуудай парти манай обществодо ямар үүргэ дүүргэнэб гэһэн бодол хүн бүхэниие зобоодог болонхой. Тингээдшье хубилган шэнгэхэлгын соноскогдоһонһоо хойшо табан жэл үнгэршөө. Эдэ жэлнүүд соо амжалта туйлажа, урагшаа хуга харайн гаража шадаагүйбди. Эндэһээл коммунистуудай партида, гүрэнэй правительствэда, нотаг нотагай партиһа болон гүрэнэй органуудта ердэ зон этигэл найдалаа гээжэ захалаа бэшэ гү... Коммунистуудай парти түрүү манлай гэжэ нэрлэгдэхэ моральна эрхтэй гү гэһэн асуудал табигдан хүнүүд оронойгоо хуби заянда һанаагаа зобоно гэжэ мэдэнэбди.

Тус асуудалда элдэб янзын харюу үгэхэ хүнүүд бий ааб даа. С. Тарнорукскийн «Коммунистууд тухай юу гэжэ бодонобиб» гэһэн статья соогоо энэл асуудалда харюу үгэхэ һэдэлгэ таблаа. Бэе бээе дуураһан гү, али нэгэн һанамжатай харюунууд үсөөншье байжа болохо. Тээд һүүлэй үедэ хүн бүхэн ухаан сэдхэл соогоо хадгалжа ябаһан һанал бодолоо үнэн сэхээр хэлэдэг болонхой гээшэ. Ингэжэ коммунист бүхэн обществон урда хэдэ өхэ харюусалгатай, һэшхэлтэй байһанаа том һайһаар мэдэрнэ ха юм. Саашадаа хуби заяагаа хүнтэй холбохо, ямар харгы шэлэхэ байһан тухайгаа коммунистууд бодоно үзэнэ. Имэ байдлада нэгэшье хүн хажуу тээ үлэхэ эрхгүй.

С. Тарнорукскийн статья хэдэ дахин уншаһан байна. Тээд уншаха бүхэндөө хэдэ бодолгүйгөөр бэшэгдэһэниие гайхаха хүм. Түрүүшээр яһала үндэһэ баримтатыйгаар, гүнзгийгөөр бодомжолжо эхилһэн шэнги аад, саашадаа томоотой, бүдүүрхүү абадал гаргажарихаа һанаа. Бүрээдэй 54 мянган коммунистууд тухай имэ үгэнүүдээр хэлэхэ, муушала абадалыи хэжэ дэмжэхгүй байха. Үнэхөөрөөшье һүүлэй үедэ КПСС-эй зэргэлдээ олон коммунистууд гарадаг болошоо. Манай Бүрээдэй коммунистуудай зэргэ мүн лэ хороһон байна. Үнгэрэгшэ жэлдэ 800 хүн партиһаа гарла. Партиһаа биледүүдтэй хүнүүдэй дунда һэшхэлгүйшье, ганса бээе хараһан, аймхай, урагшаа нэгэшье алхам хэдэггүй хүнүүд баһал бий байха. Гэбэшье республиканы коммунистуудай олонхыи үнэн сэхэ абарин зантай, түрүү шэнжнүүдье бээдэ нэбээрүүлһэн, гүнзгий ухаан бодолтой хүнүүд гэжэ батаар хэлэхэ байһаб. Большевик-ленинцүүдэй соносхоһон «Парти — манай ухаан бодол, һэшхэл, нэрэ хүндэ» гэһэн урлада хүрэмөөр ажаһуудаг, ажалладаг коммунистуудыи тоолохо болоо һаа захэ хизааргүй олон байха. Ямар бэ нэгэ онсо хүнүүд гэжэ коммунистууд тухай һанаха гэшэ буруу. Коммунистууд өөһэдэгшье нэгэжэ нэгэ-тэһе һанамжа үзөөгүй байха. Бүгдэнэй урда харюусалгала том һайһаар мэдэрһэн, оршон тойронхи байдалье эрчим шатада хүргэхэ гэжэ эрмэлзлһэн түрүү үзэл бодолтой хүнүүд лэ партиин зэргэдэ абадалга байгаа ха юм. Партиин зүгһөө, тэрэнэй нэрээр элдэб аргашануудыи, гэмтэ абуулгануудыи хэһэн хүнүүдыи хэһээхэ, тэдэнэй бодото ноурунуудыи элэрүүлэхэ гэшэ тон шуһала. Тэдэнэр лэ партиин нэрэ хүндыи бууруулһа, хүндэгүй болгоно ха юм. Партиһаа бэшэ хүнүүд урагшаа хуга харайн гаража, амаршье үндэр өхэ тушаалнуудыи эзэлдэг болонхой ааб даа. Үшөө тинхэ-дэ арадай депутатуудай һунгалтанууд мүн лэ өхэ юумэ элэрүүлэ. Арадай депутатуудар партиһа бэшэ оло-жон хүнүүд дэбжүүлэгдэһэн байһа.

Манай бодомжын онсо түхэл шэнжэнь юуб гэхэдэ, обществон хүтхэлтын жама еһонуудыи гүнзгийгөөр, бодотоор мэдэхгүй, шизэ зүйлнүүдыи болохол еһотой гэжэ ойлгодог байжа болообди. Тинмэһээ үнгэрһэн болон мүнөө үсын байдал тушаа гүнзгий тобшолол хэхэ гэжэ оролдодоггүй, харин нэгэ юумые эхилээд эсэстэнь хүргэнгүйгөөр нүгөөдэдэ оронобди. Тингээгүй һаа коммунист үзэл бодол аюултай, үндэһэ баримтагүй гэжэ мүнөө хэлсэхгүй нэмди. Үнгэрһэн Совет засагай 73 жэлнэ хуули эбдэлгын хөрөнхы мунхаг жэлнүүд гэжэ нэрлэнэбди. Совет засагыи угаһан, тэрэниие өөрынгөө нотагта баталһан миник үбгэ эсэгын болон хүгшэн эжынэрэй үетэн, һүүлээрнэ миник түрэлхид дайнай хатуу шэрүүн жэлнүүдыи дабажа гарвад, агууһа илалтын туйлагдаһанда хэдэ өхээр бээрлаа нэм. Бидэ тэдэнэй дурдалтануудар түүхэтэ болон уран һайһанай зүбшэлгэнүүдээр эдэ бүгэдыи мэдэдэг гээшэбди.

Миник бүрээд арада Совет засаг юу үгөөб гэжэ бодомжолкодомин, манай бүрээд драмын театрай имэ хоер жүжгһөө хөөр үзэгдэлүүд минин урда тобойн гаража ердэг: «Будамшуу» болон Ц. Домой туужын удхаар найруулагдаһан «Нэгэтэ һуни» гэһэн жүжгүүд. Үгытэй арьдыи аршалан хамгаалагша, шогүүнэ зугаатай Будамшуу тухай хүнүүн комеди соохн нэгэ үзэгдэлдэ үгытэй амалша батрагууд өөһэдынгөө түпюур туйган байдал хэлэхэ аргатай байһан аад, баян ноной гаража ерэхтэй адли гэмтэ адагуусан мэтэ абаа шэмээгүй болошохо юм. Нүгөө жүжэг соо хамтын амалай үе саг тухай, элдэб аюул тухай домоглон хөөрнэ. Олоной хабадалгатай нэгэ үзэгдэл абажа харадаг, баһал тэдэ батрагууд байһан аад, мүнөө тэд ондоо болошонхой байха юм. Тэдэнэй шж шараһень харахада, тула гэрэлээр толором байһандал минхэнэ, нүдэдыи

омог дорюун хүсэл бодолтой ялалзан байха юм. Тээд амалша хүнүүдэй зол жергал баталхын тула амаршье ажал хэхээр бата гартай, хатуу балсантай түгэс бэлэн байна гэжэ ойлгохоор. Энэһэн сценын үзэгдэл бэшэ, харин бодото дээрэ имэ байһан юм. Совет засагай амалша малшанда, таряшанда Дээдэ-Үдын хүдэлмэришэн түмэр замшанда хүн түрэнэ нэрэ хүндэе олохо, хожомоо баян дэлгэрээр ажаһууа тухай баарлама хүсэл бодолтойгөөр амаллаха, эдэ бүгэдыи хүүгэдтээ, аша гүшанартаа бэлэглэхэ арга боломжо олгондонь би тэрэнэд баар баясхадан хүргэдэгби.

Миник Эхэ ороной агууһа зол жергал гэхэ гү, али социалист арыун гэрэлтэ үзэл бодолыи диктаторнууд болон гэмтэн хазарлан жолоодоод, өөһэдынгөө хара һанаата зорилгонуудыи бэлүүлхын тула тэрэниие шадмар бэрхээр хэрэгтээ. Хэдэн миллион амалша бүхэриг совет хүнүүдэй, хэдэн мянгад коммунистуудай ажаллаһанай ашаар крепостной, капиталист бэшэ орон байһан аад, дэлхэй дээрэ эгээн хүсэтэй гүрэнүүдэй нэгэн боложо шадаа. Манай орон амараар хүгжэхэ аргатайб, зүбөөр тэрэниие хүтэлөө гү гэжэ арсалдахада болохол юм бээе. Энэһэн тухай арсалдаха, гүнзгийгөөр бодохо үзэхэ хэрэгтэй. Тингэбэл үнгэрһэн жэлнүүдэй алдуу эндүүнүүд дабтагдахагүй, харин манай ажал һайн үрэ дүнгүүдыи үгэхэ бшуу. Хэдэ үйд-хартай гашуудалтай байгааһыи һааны, үнэн зүбнэ сэхэ рууи бодотоор мэдэхэ хэрэгтэй. Энэ үнэн зүбнэ бүхы сэдхэлээрэ угажа абахын, хара һанаан болон һайхан сэдхэлнэ илгөрүүлжа шадахын тула хатуу зориг, хүсэн хэрэгтэй.

С. Тарнорукскийн коммунистуудыи хэдэн категори болон бүлгүүд боложо хуваариллаа. Харин нэгэндэньшье һайн һайхан үгэнүүдыи хэлэжэ шадаагүй. Тэрэ коммунистуудыи хэдэн бүлэг болгожо хуваариллаа һэдэлгэ гаргана. Тарнорукскийн хэлһэнэй өһөөр нэгэшье үнэн сэхэ коммунист хээээдэшье байгаагүй шэнгээр үзэгдэнэ. Манай гордотэ эмхидхэгдэжэ байгаа социал-демократическа обществон ударидагшадэй нэгэн гэжэ нэрлэгдэжэ эхилһэн Тарнорукскийн буруушаһан хүнүүд олон байгаа өһотой. Манай республика дотор өһотойл үнэн сэхэ абарин зантай, һайхан ерээдүйн түлөө хүсэ шадалаа гамнангүйгөөр ажаллаһан коммунистууд барагдашагүй олон. Мэргэжэлтэ журналист байһан миник эхэ бүхы һаһаа ажал хүдэлмэридөө зориулһан гэжэ хэлэхэдэмн гэр бүлээ, өөрынгөө мэгтахала һанаба гэжэ бү бодооройтм. Нютегайһанай хүнүүд эхэ тухайһин мүнөөшье хүрэтэр һайн һайхан үгэнүүдыи хэлэжэ байдаг. Гэхэ зуура, эжыһин һаһа бараһаар хорин жэл үнгэршөө.

Һургуулиһин багшанар Е. И. Красноруцкая болон Д. Е. Болдонова коммунистууд байһан юм. Тэдэнэр бүхы шабинараа үнэн сэхэ абарин зантайгаар, зоригтойгоор һургаахэ гэжэ бүхы шадалаараа оролдодог һэн. Институтада зааһан багшанар профессорнууд О. А. Нечаева болон Е. В. Беранникова өһотойл сэхэр һайхан һэшхэлтэй, аймабтер үндэр болбосоролтой багшанар байгаа. Жараад онуудта Хорини милициин омогорхол гэжэ нэрлэгдэдэг байһан коммунист Бадарханов тухай нэгэшье хүн муу үгэ хэлэхгүй. Тэрэ гэмтэ абадал гаргагшадые бариха гэжэ абаһаар һаһа бараа нэн.

Республиканы багшанарай гварди болохо түрүү коммунистууд В. И. Софроновыи, М. Л. Шунковыи, Г. И. Лучниковыи, В. С. Мункинныи, В. И. Гүлэвыи, О. В. Молонова болон бусэдыи бэдэрлтын замаар эрэлхэг зоригтойгоор дабшаһан шунал абыаастай хүнүүд гэжэ нэрлэмээр. Пенсидэ гаратарла пионернүүдэй городской байшангай директорээр хүдэлһэн Анна Семеновна Пушикина тухай гансал һайн үгэнүүдыи хэлэмэр ая!

Гансал хара һанаатайгаар, үндэр дээдэ тушаалнуудта дэбжүүлэгдэхэ зорилготойгоор зарим хүнүүд эдэхэ үүсхэл гаргаһан янза хөрүүлдаг байха. Тээд олоник коммунистууд имэ бэшэл гэжэ дабтаха дуран хүрэнэ. Өһотойл бэрхэ комсомолой эдэхитэд барилгын отравуудыи нэгдэжэ, хэдэ эрш тэйгээр ажалладаг байгааби Агитбригадануудай репетициһүүдтэ хабаадажа, «Знание» бүлгэмэй путевкунуудар лекциһүүдыи уншажа, олон студентнүүд хэдэ өхэ шунал абыас хөрүүлдаг бэ. Тэдэнэй дунда коммунистууд үсөөн бэшэ байдаг.

С. Тарнорукскийн коммунистуудта, хүдэлмэришэд болон таряшадта дээрэлхүүгээр хандаһан шэнгөөр

үзэгдэхэ юм, һургуули һударгүй, болбосоролгүй хүдэлмэришэд, таряшад болон алба хаагшад, үшөө тинхэдэ сэрэгэй албатан Коммунист партиин зэргэдэ ороходоо, бээе даагад шиндхэбэри абажа, шүүмжэлхыгээр бодомжолжо шадаагүй гэжэ тэрэ бэшэнэ.

Нүхэр С. Тарнорукскийн коммунистууд Д. Г. Степановыи, Ю. К. Топскии, Н. Ж. Бурцевыи, Д. Б. Сундуевыи, О. Сангидиевыи, А. А. Козазаевыи, Г. Н. Бимбаевыи, А. М. Ермолаевыи, В. В. Белоусов болон бусад заводууд болон фабрикануудай, таряалан болон фермнүүдэй хэдэн мянгад түрүү бэрхэ ажалшадые мэдэхэ гү, тэдэн тухай дуулаһан гүй Эдэ коммунистуудай хэдэ гүнзгий ухаан бодолтой, һонор һайхан сэдхэлтэй байһаниие онсо тэмдэглэмээр лэ. Тэдэнэртэй хөөрөлдэжэ байхадашье урматой байдаг. Ажалай коллективүүдтэ дутуу дундануудай дайралдаһыи һаа, һайн һайхан эишэлнүүд динлэнхи хубинь болодог гээшэ. Тинмэһээ хүдэлмэришэн хүндэ бүдүүлгээр, дээрэлхүү янзатайгаар хандаха гэшэ гэмтэ абадал гарганадал адли болоно бшуу. Мүнөө байгуулагдажа байһан социал-демократическа общество С. Тарнорукскийн гэгшэдэл адли имэл холуур бодолгүй хүнүүдыи нэгэдүүлнэ гү гэһэн асуудал гаража ерэнэ.

Өөһэдынгөө нүхэд, сасуутан, мүнөөнэй дүшэ һаһантан, 60-аад онуудай эсэсэй ба 70-аад онуудай эхэнэй комсомолшууд тухай хэлээгүй гаража аргамнигуй. Бидэ албанай талаар ургаха дуратайшуулда, тушаалнууд болон булюу байдалай түлөө тэмсэдэг коммунистуудай эгээл аюултай хубида хамаатай болоно хабди. Тинмэ даа, бидэ элдэб янзын зонүүд байхабди, хүн бүхэмнай һайншье, муушье талануудтай байнгүй яхаб даа. Тээд манай комсомолой эдир залуу, һаһан юугээрээ һайхан бэ гэхэдэ, албанай талаар ургаһын түлөө тэмсэхэ гэшэ шэхэбтер гэжэ бидэ тоолодог байгаабди. Харин хүнүүдтэ, өөрынгөө коллективтэ һайн һайхан ажал хэрэгүүдыи хэжэ шадаха гэшэ гол шухала гэжэ тоолодог нэмди. Имагтал залуу һаһандаа үнэн сэхээр хүдэлжэ һураһан хүнүүд мүнөө түрүү зэргэдэ гарана. Хэн нэгшье гомодохоогүйн тула хэнишье нэрлэхгүйб, гэбэшье миник нэгэн һаналтай нүхэд хэн тухай хэлэжэ байһениие мэдэхэ. Зүгөөр бидэ юугээрээ, хэндэ аюултайбибди гэһэн асуудал гарана. Магад, парти, орон дотороо демократическа хубиллануудыи өһотойл хэхээр түгэс бэлэн байһаараа, тэдэниие бэлүүлхын тула анхараптайгаар хүдэлжэ эхилэхэ хүсэлтэй байһаараа бидэ аюултай болоно гүбди! Магад, маһадай динлэнхи бээе шүүмжэлжэ байнгүйгөөр комсомол залуу һаһанай жэлнүүдтэ бүрилдүүлэгдэһэн сэхэ сэхэр бэ үнэн зүбэй жама еһонуудыи баримталжа, урагшаа холуур шэртэн харадаг байһаараа аюултай гүбди! Бидэ, коммунистууд байһандаа аюултай байжа болоо хабди. Юундэб гэхэдэ, орон дотороо политическэ засаг өөртөө буллажа абаад, өөрын асуудалнуудыи шиндхэхэ хүсэлтэй хүнүүдтэ аюултай байгаа хабди. Тинмэ һээ бидэ эдэ бүгэдыи гүйсэд һайнаар ойлгожо, мэдэрэлгүй байдалһаа мултаржа захалаабди. Имэ байдалһаа һалажа, эршэмтэй һайнаар хүдэлжэ эхилэхэ һаһанай, обществодыи, орондоншье һайн байха, би энэһэд гүнзгийгөөр этигэнэб.

Ажабайдалайнгаа энэхэн хугасаа соо би магтуулаадыи нилээд хатуу шангаар шүүмжэлүүлээдыи, хараалгадыи абааб даа. Хэрбээ олозон хүнүүдэй, заримдаа танилшье бэшэ хүнүүдэй дэмжээгүй, партиһа нүхэсэлэй туһалаа дэмжээгүй һаа, имэ хатуу шанга дабалтануудыи гатаалхамын нилээд хүшэр хүндэ байха нэн. Би энэхэниие һайнаар мэдэдэгби, үндэрөөр сэгнэдэгби. Гурим журамтай ябалгыи, хүнэй һайхан сэдхэлнэ ямар нэгэ политическэ партида хамаатайгаар тодорхойлохо гэшэ эхэл таагүй абадал гэжэ би тэмдэглэхэ байһаб. Хореод жэлдэ Бүрээд орондо ажаһууһан С. Тарнорукскийн манай республикын хүнүүдыи хүндэлжэ һураха зэргэтэй байгаа бшуу. Тинхэдэ хүдэлжэ байһан БНЦ-гэй коллективһээ эхилэхэ байгаа Юундэб гэхэдэ, партиһа биледүүдтэйшье, тэрэнгүйшье үнэн сэхэ, һайхан сэдхэлтэй, бүхы юумээр үнэхөөрөө һонирходог хүнүүд тэндэ олон юм. Тэдэниие хүндэлэхэ гү, али үгы байһанаа өөрөөл мэдэнэ бээе.

Л. НИМАЕВА,

КПСС-эй Бүрээдэй республиканска комитетэй секретарь, хлэ, бэшэгэй эрдэмэй нандидат.

Сентябрийн 19-д «Рассвет» гэж соёлой байхандаа промышленна предприятинуудай директорнуудай бүхэсээнэ клубай суглаан үнгэргэгдөө. Тэндэ сугларагшад ерэхэ жэлдэ амар хэмжээнүүдэй абтагдаха байхан тухай хонирхолтой хөөрэлдөө үүсхэлэн байна. Ерэхэ жэлдэ социальн-экономическа мүн политическышье хубилгалтанууд боложо магадгүй гэжэ энэ хөөрэлдөөнөө элхрээ.

Суглаан дээрэ үгэ хэлэлхн промышленна предприятинуудай нэгэдэлэй президент Александр Иванович Тизяковой ханамжын ёшоор мүнөө бин байгаа дутагдалнууд хөөрөөд эхитэнб гэжэ ойлгожо абаабди.

Нэгэдэхээр, гурим сэлхгэ хараа байса доошолсо. Эндэ ганса үйлдбэрхн, ажэлэй бэшэ, мүн амжабайдалай, оршон тойронхн бүхы юумэнэй гурим эбдэгдэнэ гэжэ онсолон үмэдгэлхэ шухала, Чернобыль, Свердловск, Арзамас, Башкири гэхэ мэтэ газарнуудта хэдэ ехэ аюул угал, һүйдхэлтэ

дукциин доошолхон ушарһаа бүхы юумэн хомор боложо, хэв хөөнөгүй уга гэгшын ээлжээнүүд үргэлжэлнэ.

Имхэдэ маанадые гансал дэлгүүр абарха болоно гү гэжэ асуудал табигдаха ёшоорол табигдана. Тэрэндэ альтернатива байхагүй гэжэ тэмдэглэхэдэ зүб гү! Зүбшье байжа болохо. Гансал һайнаар бодожо үзэнгүйгөөр дэлгүүр тээшэ шуумайха гэжэ тон буруу. Эгээн түрүүн бүхы халбаринуудые гуримтай болгохо, нэгэ хэмжээндэ тогтоохо хэрэгтэй. Гэхэ зуура, энээн тушаа претельствыншье, мүн Шаталинайшье программанууд соо нэгшье үгөөр хэлэгдэнгүй.

Манай нэгэдэл союзна претельствада экономикые хайшан гэжэ дээшлүүлхэ тухай документнуудай проектнуудые нэгитэ бэшэ дурадхаан байна. Тээд мэдэгдэгүд шалтагануудаар манай дурадхалнууд харюугүйгөөр, нэгшье анхарагдангүйгөөр үлэшэнэ. Гэхэ зуура, манай проектнуудые хараадаа абажа, бээ-

ХЭМЖЭЭНҮҮДЫЕ АБАХА САГ ҮНИ ХҮРЭЖЭ ЕРЭНХЭЙЛ

ажууланууд болоноб! Хоёрдоо, коопераци болон ажынуудай хоорондох холбоо гайхна. Коллективүүдэй бээ бээдэ гараа харбайнгүйгөөр гансахон аз урдах мурөө хөөрөөд абаадаһа амжалта туйлагдэнгүй гэжэ хэлхээр. Гурбадхээр, митингово демократи һайн мурөө үзүүлнгүй гэжэ ойлгонобди. Имхэжэ хэдэ зуугаад, онсолон тэмдэглэбэл, 600-һаа дээшэ предприятинууд орон доторнай хөгжөөдөө. Саяадаа имхээр ажал хүдэлмээр, ажабайдалаа эрхилэ һамнай, юм болотоб гэжэ бодоодшье үзэхэ аймагтайл.

«Валсөө национальна про-

лүүлхэ болоо һаа, ехэ мүнхэн гаргагдахагүй байна бшуу. Түмэр замые һайнаар хүдэлгэхэ, шухала хэрэгтэй эд бараанда, эдэе хоолой зүйлнүүдэ үлүүсэ ехээр анхаржа, тэднэй сэм дээшлүүлгые болуулха, ажлын хэлсэнуудые нэгэ жэлһээ нүгөө жэлдэ оруулха абадалые хорихо гэхэ мэтэ асуудалнууд проект дотор бии.

Шаталинай «500 үдэр» оройдоол 24 үдэрэй туршада зохиогдонхой гэжэ хэлэхэ шухала. Үсөөхэн үдэрнүүд соо зохиогдонхой программа һайнаар бодожо үзэгдөөгүй гэжэ хэндшье мэдэжэ. Претельствын программа гүрэнэй зөө-

ринэ хубааха тухай тэмдэглэнэ. Энэнь зүбтэйшье байжа болоо. Гэхэшье тус программа бусад пунктинуудаар олон дутагдалнуудтай.

«СССР ерээдүйдэ ямар болохоб! Тэрэ байха гү!» Имхэ асуудал хүн зоной ханаа зобооно. Претельствыншье, Шаталинайшье программанууд соо энэ асуудалда харюу үгтэнгүй гэжэ Москвагай «Вымпел» гэжэ үйлдбэрхн нэгэдэлэй генеральна директор Николай Васильевич Михайлов гомдонгоор хэлэ. Ажалы эрхим һайнаар эрхилэ талаар гүнзгий бодолтой дурадхалнуудай оруулагдаагүй байһанда халаглангаар.

Красноварскын металлургическа заводой директор Александр Николаевич Кузнецов А. И. Тизяковые дэмжээшье һаа, Шаталинай программын түлөө гараа үргөө. Экономикые гуримшуулһанайнгаа удаа тэрэнине шата шатаар хүгжөөжэ эхилхэ гэхэн ханамжа дэмжэгдэнэ.

Юрий Оскарович Гальвас, үйлдбэрхн «5-й подшипниковый завод» нэгэдэлэй генеральна директор (Томск хот): «Би гүрэнэй эд зөөрикэ мэдэлһээ болуулхын түлөөб. Тимхэдээ нэгэ имхэ эрхэ байдал салха. Түхээрэлгын үнн сагта бээ харюуланга тээртэ тэрэнине худалдаад, гүрэн байхаха гэжэ нэдэхэ эргэгүй. Жэшээ болгон, манай 5-дахн подшипниково завод абаад үзэбди. Түхээрэлгынүүд хэдэн арбаад жэлэй туршада хүдэлнэ. Тимхэдээ гол жасануудай 50 процентны түлөөһгүйгөөр нэгэдэлэй коллективтэ үгтэхэ, нүгөөдэ 50 процентны 4—5 жэл болзортгоор арендэдэ үгтэхэ ээргэтэй гэжэ би хананаб. Нүүлээрн түлөөһгүйгөөр үгтэхэ. Мүнөө манай завод бүхы подшипниково заводуудтал ади министрствын мэдэлһээ гараад, концерн байгуулна. Ерээдүйн түлөө манда ханаагаа зобохо юмэн үгэ. Манай халбарини заводууд дооодын, гададыншье дэлгүүр дээрэ холын хараатайгаар халбаран хүгжэхэ. Жэшээлхэдэ, манай нэгэдэл Баруун Европ, Азиин, Африкын 40-өөд ороонуудай инофирмнүүдтэй ажалай талаар холбоо барисаа тогтоогоо.

Борис Васильевич Прилепский, «Биоформ» ПО-гой генеральна директор (Новосибирск хот):

«Дэлгүүр экономическы шэнэ эрхэ байдалнуудта элдэб янзаар хүдэлхэ гэжэ ханана байнаб. Юундэб гэхэдэ, элдэб эмхнүүдтэ эхн эрхэ байдалнууд ондо ондоо бшуу. Дээгүүр хэмжээнэй үүлзалагинуудай үедшье эхн тухай хэлэхэдэмни, намда имхэжэ хөрюусадаг эхн эрхэ байдалнуудыа сасуулжа үзэмоор. Яажа сасуулалтайб! Ханан Москвагай кооперативай түлөөлгшэ намда ерээд, нэгэдэлдэ ородог нэгэ заводой түлөө 150 миллион гүхэриг дурадхаа. Тимхэдээ энэмнэй эхн эрхэ байдалые сасуулалтай болоно гү! Хара хүлөө гаргажа, эдэ мунгэ олоогүй байһанымнэ амаршье хүндэ ойлгосотой бшуу. Тимхэдээ «һүүдэрэй экономикынхидэ, кооператорнууд, хонжоо най-

маадад таатай зохид эрхэ байдалда дэлгүүртэ орохо бшуу. Мүнөө валютатай, хонжоо тэрэнине хүдэлжэ олохо хүсэлтэй, тимхэдэ хүдэлжэ олохон валютала өөртөө үлөөхэ хүсэлтэй хүнүүд буруу гэжэ ханана байнаб. Юундэб гэхэдэ, технологическа болон финансове талаар һайн байдалаа тэдэ өөһдөө бэшэ, харин гүрэнэй дотацинн тоосоогоор гэхэ гү! али арадай мүнөөр байгуулаа бшуу. Би энэ мунгые абаад, булганда хубааха гэжэ хэлхэ бэшэб. Тимхэ бээ лавашье нарин нягтар хаража үзэнгүйгөөр, эрдэмэй талаар үндэхэ баримтатой тобшолол хэлтгүйгөөр дэлгүүрэй эрхюулгэ руу бултанкые хаяха гэжэ эхлэ буруу абадал гэжэ ханана байнаб.

«1991 ондо хайшан гэжэ ажаһууһаб!» гэхэн темэ тушаа жэшээлхэдэ, Куйбышевэй кабельна заводой директор А. К. Бульхин, «дэлгүүрэй экономикодо хам орохобди, һүүлээрн хаража үзэнэ бээбди», «уһа руу оронгүйгөөр тамаржа хурахагүйш» гэжэ мэтээр хэлэбэ. Үйлдбэрхн «АвтоВАЗ» гэхэн нэгэдэлэй Уфимска заводой директор М. Г. Амиров, Уфимска авиационно заводой профессор гэгшэд А. К. Бульхитай ханамжые гүйсэдөөр дэмжэбэ. Саратовай промышленна предприятинуудай ассоциациин вице-президент Юрий Валентинович Берестовский энээнине эрдэ буруушаана.

«Якуталмаз» гэжэ үйлдбэрхн нэгэдэлэй генеральна директор, промышленна предприятинуудай нэгэдэлэй вице-президент В. В. Пискунов:

«Президент, Министрнүүдэй Советэй Түрүүлгшэ мааньда анхараггүй гэжэ тоолоноб. Тимхэдээ олохон халбаринуудта дутагдалнууд даяралдана. Хилын саана амаршье хүтэлбэрлэгшэ хүнүүдтэй хөөрэлдэнгүйгөөр документнуудтэ гараа табихагүй. Харин манай орондо бүхы юмэн нула табигдашанхай.

Улаан-Удын авиазаводой генеральна директор Юрий Николаевич Кравцов:

«Аренда тухай шэнэ хуулинуудые абаха тухай олон хүнүүд эндэ хэлэ. Минин хананада, гүрэнэй предприятинуудташье, кооперативуудташье нэгэ хуули байха ёготой. Тэгшэ бэшэ, ондо ондоо хуули дурим экономикые улам доройтуулна гэжэ хананаб.

О. ЛЕБЕДЕВ бэшэжэ абаба.

НАЙНИИЕ ХЭХЫЕ ЯАРАГТЫ

Үнгэрэгшэ неделдэ М.Горькийн нэрэмжит республиканска библиотекын конференцэд соо Буряадай буддистнуудай нэгэдэлэй үчредительнэ суглаан боложо дүгэрэ.

Интеллигенциин багшар бугал (эрдэмтэд, артистууд, уран зохиолшод) болон нэгэ хэдэ санэртэм имхэ суглаа үнгэргэхэ гэхэн үүсхэл гаргаһан байна. Тэднээр тус нэгэдэлэй Советтэ ороо. Учредительнэ суглаа эмхидхэлгэдэ эерим тэдн дутагдалнуудай байгааһые һаа, Буряадай түүхэдэ айна түрүүшынхэ байгуулагдан буддистнуудай нэгэдэл нилдэдэ ехэ хүдэлмээрн ажуулжа гарба. Бидэ мүнөө ханамжэ бодоннуудаа хубаалдаха хүсэлтэйбди.

Нэгэдэхээр, Буряадай буддистнуудай нэгэдэл гэжэ тус организаци нэрлэгдээ хадаа ганса Улаан-Удын бэшэ, мүн республикын хүдөөгэй районнуудай, үшөө тинхэдэ Усть-Ордагай, Агын национальна округуудай түлөөлгшэдые нэгдүүлэн хабөөдуулжа ёготой байгаа бшуу.

Хоёрдоо, буддистнуудай нэгэдэлэй суглаан үнгэргэгдэхэ гэжэ хүн зондо үргэноор дуулгагдаагүй. Өөһдөөл эхэртэй хүнүүдые аалхангаар суглуулаад лэ организацине бүридхэлдэ абажархөө гэжэ юундхысб ханатээр.

Нэгэдэлэй совет һунгахаа хараа гэжэ хэлэхэ байнабди. Ушар юуб гэхэдэ, олонхи хүнүүд советтэ орохон эерим гэмүүдые онго танихагүй байшана.

Яагаа хэргэшье һаа, Буряадай буддистнуудай нэгэдэл мундэлбэ гэхшэ. Тэрэнине уран зохиолшо Владимир Митыпов мүнөө дээрэ толгойлоо. Нэгэдэлэй советтэ нэгшье эхэнэр оруулагдаагүй гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Тимхэдэ бидэ, тус нэгэдэлэй үшөө байгуулагдаагүй байхада, багхан союз боложо нэгэдэлхэн хэдэн эхэнэрнүүд, удаадахи үүсхэлтэйгээр ханданбди. Манай хананада, буддистнуудай нэгэдэл хүнүүдтэ байгаалар үршөөгдэхэн һайн һайхан шэнжнүүдые һэргээхэ гэхэн гол зорилготой нийтнн организаци байха ёготой. Хүндэ муу юмз бүхүргэ, ядаһан тулһан зондо туһала, өөрыгөө ходо хинан шалгажа аба, болбосорлоо дээшлүүлэ, энэрхы һайхан сэдхэлтэй бай гэжэ будда бурхан һургадаг гэхшэ. Хүн бүхэн эгээл имхээр аятан дэлхэй дээрэ ажалууһые оролдохо ёготой бшуу.

Һайхан ерээдүйе дүтлүүлхые оролдон, бидэ энээнхэ үрэгшэ хүсэ шадалаа гамнаагүйгөөр хүдэлдэг, һургалли заршам сахин баримталдаг байгаабди. Тээд жэянүүдэй үнгэрэн олоошье һаа, залуу наһанайнгаа эхн эршые мүнөөшье хүртэр мартадаггүйбди. Харин мүнөө амар юмэнтэй ушарнабиди! Орон доторнай ажынуудар бүхы арадуудай национальна ёһо заншалууд, түрэлхи хэлэн һэргээгдэнгүй. Уһаа угта нарин нягтаар дамжуулагдажа байдаг һайн һайхан заншалуудаа хэзэе бусахабиди! Бээ бээдэ атаархалга, хэрэгшэ-

руун абадал, эд зөөридэ шунахайран обтолго, хомхой хобдог сэдхэл гэхэ мэтэ хаалта хэнэ. Муу юмэн түргэн хэгдэхэ, харин һайн юмэн удаан бүтэхэ гэхэн үгэнүүд бии. Энэшье зүб байжа болоо. Юуб гэхэдэ, бидэ үдэр бүхэндэ элдэб гэмтэ абадалнуудай, хэрэгшэ шэрүүн аяг аашануудай гэршээр болонобди. Үхибүүдэйнгээ ерээдүйн, обществын ерээдүйн түлөө хэды ехээр ханаагаа зобохоор бэл Олонхи хүнүүд имхэ байдалда сүхэржэ, ялахые мурөө оложо ядана. Залуушуулайшье дунда имхэ хүнүүд олон. Ямар бэ нээ һайн юмэн тээшэ эрмэлзэхэ абадал хомор болошо гэжэ хэлбэл, алдуу болохогүй ха. Ямаршье юмэндэ этгэнзгүйбди гэжэ олон хүнүүдхээ дууладагбди. Бидэ, эхэнүүд, үхибүүдэйнгээ ерээдүйн түлөө хэды ехээр ханаагаа зобожо байһанаа мэдүүлхэ хүсэлтэйбди.

Эхэнэр буддистнуудай нэгэдэл байгуулха гэхэн үүсхэлымнай үргэн олонинтэ дэмжэхэ байха гэжэ найдаабди. Ивалгын дасанай, СССР-эй буддын шажанай түб маанадые дэмжэхэ байха гэжэ этгэнзбди.

Буддын шажантан олонинтэй нягта холбоо барисаа тогтоожо, ажаллаа улам эдбхигэйгээр ажуулха байха гэжэ найдаабди.

ДАРМАЕВА С. Т., НАМЖИЛОН Ц. Н., ТУДУПОВА Д. Д., ШАРАПОВА Г. Р., болон бусад (бүхыгөө 15 хүн гар тавя).

Москвыгай «Звукн Муз гэхэн гаятамшаг ансамбль ту-
А эхэл үсөөн бэшэдэг. Төөдшье тэрэнэй творчество
харалтайгаар шуудалхар болонхой. Эдэ дутагдагдуу-
нэгэ нэгэ бага захаха зорилготойгоор баягыа оной хар-
США-гаар ашиалха үедэнэ хугжмашдэдэй танил-
лан Нью-Йоркын «Новое русское слово» газетын кор-
спондент Наталья Козловагай тэмдэглэл буулгажа
ад толилоомнай.

журналистка хэмжээнийг бирагуйшг дээ. Искусство шинжлэдэг кандидат Нина Тихоновойг «Вокруг «Аукциона» гэсэн статья соо ингэж уншабаг «Аукционной» творчество нимафотографууд виситой болон Позолони гэгшдэдэй нэрэүүдтэй адирхуугаар табилтай гэ- шэ хэ гэж би хананаб». Геркушин персонаж иддодоо түрүү эсгэгдэ гараад лэ байдаг». Артистуудай яма- раар хубсалхынь хараад, досоогоо бөөгнөж, бөөлжэ-

"Зауки Му" хувилган шинэндэхлгын урда тээхэнэ Со-
ветскэ Союзда мундэлхэн олон тоото рок-коллекти-
вүүдэй нэгэн юм. Рок-хүгжэмэй заншалуудгүй, ород
рогтол огтошэ адли бэшэһе хаан, өөрн оисо өөрс-
э түхэл маяг байгуулка зуураа, тэдэ бүртэг үбхэнэй
болон химин бодосуудаар хорлогдохон ошоой дун-
даһаа огородоо соо ургалан эсэгүүд мэтээр илгаран
гараа.

— Саша, Советскэ Союзда рок-хүргэмшэдэй ажабай-
дал тухай дөөржэ үгт. Тэдэ ямар «харва бодолтой-
гоор» концертуудыг харуулдаг бэ?

Иймэ аймагтар ехэ булюу байдалһаа уламжалан, баруунай рок совет роһоо ехээр илгарна. Бидэ гэнсая эдэбхи үүсээлэй үндэһөөр ажалуудаг, хүжээдэгбди. Манай хүгжэмэй ажабайдалай түбэй Москваһаа, Ленинградһаа хүдөө нотагууд руу хулжан орожо үзэгдэлэй мүнөө адаглан харахаар болонхой.

— Мүнөө Сибирь хүгжэмтэ ажабайдалай түб болоо гэхэд болохо. Тэндэ нилээд олон рок-группанууд байгуулагданхай. Уран зураашадтай сасуулжа үзэбэл, тэднине сэтэр соц-эрт гэжэ нэрлэхэд болохо. Мүнөө ажаауужа байхан эхтэ байдалда таорческо талаар ямар нэгэ горитойхон амжалта туйлажа, оюун бэлигээ үүдэлэн үргэнөөр харуулжа шадахагүй гэжэ би хангаа гаа зобоноб. Энэ талаар Александр Башлачевой ажабайдал болон наһа баралга ялс-гэмэ жэшээ бопонд, Амиды мэндэ ябахадха, тэрэ оюун бэлигээ бодогтоор, гүйсэдөөр харуулжа шадаагүй. Рок-хүгжэмдэ шуналтайгаар анхаралаа хандуулан хүнүүд тэрэнэй наһа барыһе ходоодоо шаналжа ябадаг. Башлачева оюун бэлигынэ дэмжээгүй, гүйсэдөөр харуулжа арга олгоогүй обществодо түрөө, ажаауугаа, Тэрэнэй нүхэдшье, бүхыдөө манай системэ энээндэ эмээтэй.

Манай Росси үргэн нэлэнхы орон юм. Мунөө бэлиг тэй бэрхэ хүнүүд, коллективүүд мүнхэлнэ. Ленинград та «Аукцион» үннхэй байгуулагдахан группа. Энэ группда Олег Гаркуша манай Петр Мамоновай конкурент болодог. Тэрэнэй амжалтатой өрөөдүйдэ би этгэнэб. Имагтал Гаркуша сэтэр ород түхэл маягтайгаар гүй сэдхэдэг байһаараа парижихидыг гайхуулаа.

Гэртээ ерээд, Саша Липницкийн бэлгэвчэн журналнуудыг иржээ харсаар. Эдгээр журналнуудад хэлбэлгэдэлтэй уршар хадаа совет хөгжимшүүдэй болон рок-хөгжимшүүдэ дуртайшуулай өмжөөдөгдөл гайхэмшаг үйл хэрэг болон. Москвагай рок-лабораторийн хэлбэлгэдэлтэй «Сдвиг» гэгчн журнал газар таллаагүй карахада, бэлгэвч шээ хэцэр анхрал татахагүй. Тэрэ оройдоол арбаа, мянган хэлэгээр гарадаг. Тэрэнэй зарим аятруудад

Хэрэггүй мэдээслэгтэй худхажархихан хулахан тоб-
шолол болоон (автер тухай бэшлэйн статья соогоо тэ-
рэннин элишэлэн харуулха, уулзах үедөө тэрэ намтай
мэндэшлэдэггүй гэхэ зуура, Тихонова ойлгохын аргагүй
элдэб худхалла бэшэнэ: «Тэрэннин эжын бага башар
наһандань һайнаар мэндэшлэжэ нургаагүй юм хэ. «Одо-
то үбшэнэ эндэ ямаршэ хамаагүй, сэхэнь хэлэхэдэ,
бидэ бүришье бэлигтэй бэрхэ ододын мэдэхэ байгаа-
бди). «Агууха ород хэлэн дээрэ бэшгэдһэн үшөө из-
гэ мэдүүлэл жэшээ болгон харуулабди. «Мэдэрэлэй
гамма бетон чурка бэшэ хүн бүхэндэ шухала хэрэгтэй
юм бээ», Нина Тихонова искусствын ямаршье онсол-
аргануудые хэрэглэжэ, дууланан дуун соогоо хамаа-
тай байһанаа иигэжэ харуулхы эрилтэ «Аукциондо»
табина: «Газар дээрэ абаагүй байха, огторгойдо эм-
шэлэхэ,.. хэндэше хэрэггүй, юунышэ тула гэрэллэ са-
санагүй», Тэрэндэ «хамаатай» гэхэн үгэ юундэ хэрэг-
тэй байгаабди!

Би Нина Тихоновагай статья тушаа юрз бусвар тогтоноггүй. Артистууд тухай бэшгэж байхан аад, тэдэнд хүндэгүй хандалга харагш, шүүмжэлэгшэ байхан миний дура туагаа. Тихонова Петр Мамонов тухай («Звуки Му» ансамблинх дүүшан) ингэжэ бэшэнэ «Гансал нутагай хэмжээнд актерэй бэлгэ шадабаринт талаар рогто гол үүргэ дүүргэдэг гэжэ Петр Мамоновыг тоолоходо болохо. Олохон совет харагшаднаа илгавин юуб гэхэдэ, уласхоорондын классай эсцентри гүүднэ хараха баатай болоходоо би яахэби даа. Тэдэнэрэй хажууда Петр Николаевичай «сэхэ руунь хэллэг» ямаршэ нэгтүү эрэ хүнэй оорингөө архинш хүндэйнгөө компанихаа холо ошоогүй байһые хариули».

Найн ханаатайгаар шүүмжлэлхнень, искусствын роге дургүй, искусствын хүгжэлтын юрэнхы дэбжэлтын ойлгодоггүй байхнень би Тихоновагай статья соо оёо-
рооб. Артист Мамоновые ажэжэхэн бес Федор Соло-
губтай сасуулжа үзэхэд болохо юм бээ. Тэрэнэй бэр-
хэшьс нээ, аймшагтай клоунз боложо шадаха, оро-
шог зугаа гаргаха түгэл шэнжлэтэй байхнень хараада
Тихонове найшаагаагүй (энэ "Советская культура" га-
зетэдэ толилогдоһон статья соо тэмдэглэгдэнхэй), тээ
тэрэнэй нэгдэхнись, хөөрдох сасуулга зүбшөөгөөгүй
байхада болохол, Мамоновай харагдашад найшаагаа зо-
бохо, ухаагаа гүйлгэхэ, бодохо үзэхы баадахадаг бай-
ханинны гол шухала. Тэрэнэй дуулахадань ханаа амар-
хан нууха хүний харахагүйт, Рок-хүгжэм найнаар мэ-
дэдэг америкынхидэй "Боттон Лайн" клуб соо тэрэнэй
дуулахы шагнаад, тэрнине ямараар угаһанинны
энэниие бодотоор гэршэлнэ. Тэрэнэй дуулахы шаг-
наад, тэдэ ямар бодолдо эзэлэгдэдэг байгааби! Шагна-
шад лахадаа зүрхэ сэдхэлхэ доһолгон, тэрнине тай-
зан дээрэнээ табидагүйт байгааби! Эгэмнай "ногуу эр-
күнэй өөрынгаа эрхиншэ нүхэдэй компани соо байһан-
дал адли" бэшэл байгаа еһотой, "Звуки Му" тэдэнэр-
тэ шоу шэнги дүтөөр ханагдаа. Зал соо нууһан оро-
дуудшы нымэрхүү мэдэрэлдэ эзэлэгдээгүй байха даа

Петр Мамоновыг хошуур бодолтой, эсээн хүн гэжгэнэв. Тэрэмнай Илья Кабаковой өөрингөө зохиолнууд соо хэрүүлдэг совет коммуналкадаа гархан гарой боломо. Тэрэнэй толгой соо бүхы юумэн худтаралдешанхай. Токроод боложо байхан үйлэ хэрэгүүдыойлгожо абаханы хүшэр, Тэрэ бүхы оюун бэлигээ эршэдэнхэй. Дуун бүхэндэ тэрэ хатарал пластическэ оинсо зураг олодог, тэрэнэй ород рок американ эгээл үндэр хэмжээний рогтол адли, энээн тухай хожомын Самша Липицкий кэлээ, тингээд Майкл Джексонэй Джеймс Браунай согтой солбоноор хатаржа байгаардуулантанай Мамоновай хатарыг сасуулхаяа айхагүй. Марсель Марсо Брайгелликэ бичрээр зурахан байдаг. Харин би Мамоновыг тон тинмээр харааб. «Звучи Музык-группын» концертуудыг Америкэндэ ажлаауудахидэ хэды өхээр нохирхон, хужархан хараабиди.

„Саша Липницкитэй манай, хөөрлэдөөн үргэлжлэж
хоёр. Тэрэ мүнөө Москвад үргэнээр мэдээж боло-
хон «Векливый отказ» гэхэн рок-группа тухай намд
хөөрээх үгэб. Тэрэнэй хүтэлбэрлэлгүү Роман Суслон
үндэжэн ород фольклор шудалха, хүгжөөх хэрэгтэй
үнийнэй һонирхдог, мүнөөнэй байдлад тэрэнине хэрэг
лэхэ гэжэ оролддог. «Энэмнай» эгээл интеллигентнэ
эгээл һонор хөрхө группа юм,— гэжэ Саша намда хэ-
лэлэб.— Зарим хүгжэмшэд тэрэнине рок-группа гэжэ
һанадоггүй».

Үсгэлдэр, мүнөөдэр мэдээж болохон бусад рок группонуудай хуби заяан намайг хонирхуулаа. «Николлай Коперник» гэж оюун элбигтэй группын дэмжээг гүгаламжа хүргөөгүд байһанһаам уламжалан, таршаа һаниинь халагламаар. Тэрмэй хүтлбэрлэгшэ Юрий Орлов уран зурагаар хонирходог болонхой. Тэдшье тэрэ аһала гэмгүй зурагуудыг зурадаг. Манда бэлэй шье өхээр хайшвагдадаггүй хүгжэмэй шэнэ оюол арга нууцыг бэдэрлэгдэ тэдэ ходоодоо анкорлаа хандуулдаг байһан юм. Хэрбээ композитор Шнитке гэшын баруунай орондо «үргөөгүй» хаань, манай эндэ хэн шье тэрэниин мэдэхгүй һэн. Москвагай рок-хүгжэм шэдэй ударидагшадай нэгэн Василий Шумовой куб заяан аһала урагшатайгаар бүрилдэжэ эхилэнхэ («Центр» гэжэ группа). Тэрэ Парижда францүз хүгжэмшэдтэй хамта аһала урагшатай пластинка гарга гэжэ һанаха байнаб.

— Урданай бүлгүү байдла Ленинградта үзэгдэхээ болихтой. 80-яд онуудта, тусхайлбал, Гребенщиковай үедэ тэдэнэр нилээд үргэнөөр хайшаагдадаг байһан юм. Сэхимнь хэлэхэдэ «Кино» гэгээн группа наһаа гүй-сөөгүй хүүгэдэй дунда хайшаагдаһаар зандаа.

Саша Липницкийтэй хоорлдоогоо тахалдуулжа, тэрэнэй үгтэйн журналинуудые ирэн харахаа датаад би тошоб. Тэрээн соо хүн түрэлтэнэй элдэб түлөөлөгшэд тухай этигэмээр бэшээр, нэгэл янзаар хөрүүлэгданхай (бестужев-Ромин, В. В. Розанов, Луначарский, О. Шпенглер, С. Н. Трубецкий тайжа, Чингис хаан), эмэлхэй Москвагай рок толгойлошдой нэгэн, «ДК» группэ байгуулагше Сергей Жариковай статья болоно.

Тэрх (сСдвигс журналай редакци тэрэнэй статья тг-
лилоо) үндэр хэмжээнэй баримтануудтай гэжэ тоолго-
но. Тэрэнэй үндэр хэмжээнэй баримта тухай статья
сооһоо жэшэе харуулхадань таанад өөһдөө бодож
үзэнэ бээтэ: «Рогой мүндэлэлгэ хадаа дилетантизмын
триумф болодог. Энэ андидуалис сатанизм, плев-
форм» хадаа еврейн антропоцентризм гэдэг. Энээн-
һээ үлэмжалан, рогые еврейск гэжэ нэрлэдэг байжа
болоо хаа. Тингэбэшье энэ ээлой хэлыс ойлгохонь
күшэр даа. Рок-хүгсэм тухай хөөрэлдэжэ байгаад, «ев-
рейск антропоцентризм» гэжэ үгые тейлбарилжа ша-
даггүй.

Жариковай, статьяй гол удхыс ойлгожо абахада мин, Саша Липницкий намда туһалаа (тэрэнэй хөөрөөн-
һөө уламжалан, би энэ статьяда анхаралаа хандуулааб).
«Энэ статья Шафаревичэй түхэл хэлбэртэйгээр ба-
шгэдгэнхэй. Тэрэний «Залуу гварди» дуратайгээр хэ-
лээ. Рок ород арада таарахагүй гэжэ Жарикова харуу-
хыс оролдоно. Энэнийн мэргэжлэтэ хүн хэхэ элгэ-
тэй, гэдэшэ энэнийн хэр үнэн зүрхэньөө хэсб гэнэ-
асуудал гарана бэшэгүй»

Рок-хүгжэмдэ зориулагдаһан үшөө нэгэ журнал шэнэ жэлһээ гаража эхилээ, «Сдагтга» орходоо энэ журналай саарһанинишье дээрэ байна. Тэрэ үнгэтэ гадартай, баруунай оронуудта толилогдодог имижүүхү журналнуудта адли. Энэ журнал соо толилогдонин статьянуудшье «Сдагтга» орходоо удах түгэлдэр, һонирхолтой, Москвагай мэдээжэ хүгжэмшэн Алексей Козловой «Мүнөөнэй рок-хүгжэмэй байдал тухай» статья һонирхон үншааб. Автор тэндээ удах түгэлдэр искусство мэтэ рок-хүгжэмэй иэрэ хундыа һэргээхые уряалина.

Александр Липницкий «Семафорой ногоон гэрлэ-
гээн» статья зохиодор бэшгэгдэнхэй. Энэмдэй 1989 он
до «Эвуки Му» «СССР-тэ рок» гэгэн журнал тухай и-
дэ хэлэгдэнэ (ИМА-прессей ажаглаята) болон бусад
рок-хүгжэмшээдэй Баруун Европо ошохон тухай статья
болонго.

«Звуки Му»-группа баруунд оронуудд хөөрөг ошоогүй. Английн мэдээж хүтжэмшэн болон продюсер Брайан Ино тэгшын гаргаан тэднэй пластинк Лондондо, Парижда, Нью-Йоркд худалдагдаа. Баруунай шүүмжлэлэй холуур харасатай байхынь. Саша ингэжэ өбсөрбө: «...Тэднэй ханамжийн хоор, совет группануудай өблөн 60-аад онуудай хэмжээндэ. Харбэ СССР-эй концертиз экипировкэ зуун жэлэй эхнэй агуучэ славян инженер Николай Теслын нээлтэ нүүдээр мүнөө хүртэтрөө хизаарлагданан байгэдэнь мүнөөнэй өблөн хаахаа абахаб дөв. Манай залуу шуулай соёлой зоболон өбсөргөдхөн байна: «булдэе хатүүжуулгын» ба «түмэр потогой» эпохын аюултай байдалые хэргэлэжэ болон «Звуки Му» группш дуунуудай апокалиптичэскэ доторой гашуудалай талар «АВИА»-гай галар бэлэг шадэбэри.

Н. И. Тэжээ нэрэ обоого ноуужа табиһан авторай «Черный» бурлеск Петра Мамонова гэхэн боһа нэгэ студида би анхаралаа хандуулааб. Тэрэ «Звукны Му» группын дуушан тухай нигжээ бэшэнэ: «Трагическа шүтээллээтэ пантомима наадана. Дүшэ нэлэтэй энэ акте эсхэ сусахыа мэдэнгүй анхаралтайгаар хүдэлдэг байна».

Намгаа холо бэшэ түхэрээн стодой хажууда хүн
хан хүн наринхан сигаретнэ саврхан соо тамхи орбо
но. Энэмнай «Зууни Му» группын дуушан, композитор
поэт, идеолог Петр Мамонов болоно.

Группын ори ганса мэргэжлэтэ хүгжэмшэн Павел Хотиной хургамууд хлааншануудые зохидоор дараа: Гэнтэ тэрэ хуурһаа нуга хөрөн бодож, хатар дунда Момаоновой урдаһаа ошоно. «Петр болон тэрэнэй дугитара дээрэ ноададаг Алексей Бортничук группаһа таһарга хүсэлтэй байһон аад, мүнөө далаад хамта наа дана... Могад, Павелгүйгөөр хүшэр байха гэжэ тэд ойложо болоо. Тэдэ тад ондоо абари эантайнууд байжа болоо, гэбэшье группа мүнөө хүртээрэ тараагүл Манай удирхик Алексей Павлов бэрхээр нмадаг. Тэрэ Момаоновтол адли юунһэшье дулдыдангүй ябах дуретай байдаг. Тэрэ хүгжэмшээдэй нимэ түүхэй шинэ нүүдые үндэрөөр сэгнэдэг»,— гэжэ Александр Липинский хөөрбэ.

Питр Мамонзов өөрөө хугцжм гүйсэдхэжэ, «Цагты н
огороод» гэхэн дуу дуулаба. Тэрэнэй дуулаагы шаг
нажа нуухдаа хэды зонид байгааб даа. Энэ дууны
үгэнүүд гүн үдэгтай. Энэ дуун Питро дуресхаал боло
дог. Тэрэнэй дууладаг мак, марихуана гэхэ мэтэ то
сэсэгүүдые байлайшы ээмэгүй гэжэ ханахаар бэшэ
Эдэмтэй хорон тамхин болодог ха юм.

Иймэ оюун бэлэгтэй коллективтэй үүлэвчлэн, бие хэдий өхтэр баярлаабиб. Концертын нүүлээр энэ групп да дуртайшнууд тунгуюулэн, мэдээжэ рок-гүжмэшэн болон композитор Джо Джексондэ дүтлэн ошобочо. «Зүүн Муз гэгэн группа танда хайшаагдаа гү гэжэ асуухадамин, тэрэ ниггэжэ харюусаба: «Тэдэ американ рокоо тэд ондоо байна, гэгэшье энэ онсо өөрсэ, но. нирлохой группа болоноц.

Би Саша Липницкитай хөөрэлдөөгөө үргэлжлүүлбэ.
Магнитофонно пленкын нэгэ талыг шагмжа үрдөөгүй.
бдч. Гэхэ зуура, энэ тодорхой удхатайшье байжа бо-
лоо ка. Тинхэдээ манай хөөрэлдөөн үшөө түгээсөөгүй,
хөрин һавд ээлбэ гээшэ гэхэн удхатй.

Наталья КОЗЛОВА,

[«Новое русское слово»—ИМА—пресс].

ЗАМАЙ ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮД

«Молодежники» уншагшадта Михаил Задорновой «Возрастение» гэхэн номлоо нэгэ хэһэг дуралданабди. Энэһийн «Америкэ тухай замай тэмдэглэлнүүд» гэжэ нэрлэжэ. Тэрэ «Аспора» гэхэн журналда гүйсэдөөр толилогдохо юм.

***

Харгыда ябаханда, элдэб номни бодолнууд толгойдо ородог гэжэ бүри залуу ябаханда ойлгоогшо юм. Уни удаан ямар нэгэ бодолго бодохо ябаханы зөлхуутай болошодог. Тингээд олонхи хүнүүд аяншалжа ябаханда, элдэб юмэ тухай хөөрлэдхэ дуратай болшоодог. Харин би Америкэдэ оло дахин самоледоор ниндэлхэн байнаб. Тээд хэнтэйшье дуугаралсадоггүй байгааб. Яахандашн тойроод хуу булта американецууд хуужа байха. Тингээд элдэб бодол толгойдошни орохо. Тинхэдэнь тэдэ бодолнууд даа дайралдан лэ юмэ дээрэ бэшэдэг байгааб. Ямар нэгэ хууданууд дээрэ, салфеткэнүүд дээршье, үнгэрэхдөө тэрэ ниндэлгемин хамгажа байһан американецууд рекламн журналай хууданууд хажуугааршье бэшэгшэ юм. Тингээд стюардессэдэ харуулангүйгөөр костюм дороо нюугаад, абаад гарашахаш.

***

Американ ба совет хэлэнүүдэй хоорондо нэгэ нийтэ адли зүйл бин. Совет хэлэһинь нилээд туугадаһан ород хэлэн, харин американ — баһал эбдэлхэн англи хэлэн. Совет хэлэн гэжэһинэй бюрократическа гурим журамай үндэһөөр эрхилэгдэн хэрэглэгдэдэг ород хэлэн юм. Тинхэдэнь энэ хэлэн дээрэ заагагүй дүүргэхээршье бэшэ инструкцинууд, ойлгохыншье аргагүй элидхэлнүүд, мүн ямаршье харюусалгагүй рапортнууд бэшэгдэгшэ юм. Ород хэлэндэ хари хэлэнхээ абһан олон тоото, гоо гоо үгэһүүд, тадаһаа удааһан хууданууд үргэлжэлүүлэгдэхээр үгэ гэгшын деепричастна эрьсэтэй мэдүүлгэнүүд. Гүрэн турмы ажал хэрэг эрхилжэ байнабди гэжэ бээз тоолодог олон тоото залуу хүнүүдэй хэлэн. Тэдэнэр обществодо аша туһа асэрнабди гэжэ үнэн зүрхэлһөө өһөдөө этгэхын тула энэ хэлэнэй баялгын хэрэглэдэг.

Харин американ хэлэн хэдаа урагшаа ханаатай, шударгы хүнүүдэй хэлэн мүн. Энэһинэй үлүү булуу үгэгүй, тон тодо англи хэлэн. Ямар нэгэ үгэһүүдэнэй нэгэ абһанинь хаягдашаха, үгэһье һаа зарим нэгэ үгэһ дутуу хэлэгдээд үнгэршэхэ. Американ хэлэн дээрэ ямар нэгэ хэрэг тухай тон богонихоноор хөөрэлдөөд, үгэһэ ойлголсоодиходо таарамжатай юм. Тэрэ бизнестэ оройдоо хэрэггүй литературна, үгэһье һаа үлүүсэ гоо гоо үгэһүүдтэй удаа дараалан хаясана. Англи хэлэнэй американ вариант өхэ урагшатай байжа, тон мэдээжэ «американизмуудын» англи хэлэндэ нэбтэржэ захалаа. Ингэжэ тон гүрэн хүтэжэн урагһан үнбүүн эсэсэй эсэстэ хүгжэлтэгүй зогсоһон гэрээхэндэ нүлөөндөг болобо.

Советшье, американшье хэлэнүүд түс хэлэнүүдье зохион байгуулагшадта ашатай туһатай байба ха юм. Тээд эдэ хоер хэлэнэй апиншье дээрэнь гоо һайхан шүлэг зохиохын аргагүй. Һайн һайхан мэдэрэлэе харуулахын тула поэт ород гү, али англи хэлэндэ хандаһал даа.

***

Американ гэрнүүдтэ залуун уһанинь хээдэһье болуулагдадоггүй. Би шалтагаһинь ойлгооб. Тэндэ домоуправленинүүд үгы ха юм. Тини хэмшье болуудоггүй. Халуун уһан гаражал байдаг.

***

Ород аяншалгадые Америкэдэ пылсосууд гэжэ тон зохино.

доор нэрлэдэг. Тээд орон доторхи бүхы хэмдэ сэнтэй, тооһо тоодходо даруулһан хууша хаашан бүхы юмэ хорожо абаһадаг.

***

Американ хүдэлмэришэн жэлэй туршада гурбан жэлээр үрид өөрыгөө хонгаад байдаг. Харин манайхын бүхэл жэлэй туршада сүлөөгүйгөөр хүдэлөөд, жэлэйнгээ амаралһаа бусаха харгыдаа 25 түхэрлг урьһаар эрижэ ябадаг.

***

Манай орон соо москвичуудай бээз абажа ябадагтал американецууд бүхы дэлхэйдэ бээ хүндэтгэгөөр абажа ябадаг.

***

Эхэ ороноо ханажа уйдаха ушар бүхы эмигрантуудай түрүүшынхээ еоздэ ошоһонхойн хүлээр үгы болошодог. Эндэһээ гэрээ бусаханда, тэдэ зобосонхой ошодог. Тини хүлээрнэ өөрынгөө мүнхэн зөөрөзр ханаһан хүнүүдэе Америкэдэ урихөөр бэлэн байдаг. Тээд саашадаа манай «катастрофика» гэжэһэй огтолон харилсахагүй гэжэ шийдэдэг.

***

Американ телевиденезэр аша туһатай зүбшэлнүүдье ходол дамжуулдаг. Тээд зүбшэлнүүдэй дунда нэгэ нимэ зүбшэл саг үргэлжэ дайралдадог: таңда бандидуудай довтолоо һааны, эриһэн лэ юмнынь үгөөд орхигты. Булаалдажа бү байгты, мүнхэнтээ хөхсабашье, амин ханһантай үлээл.

Нэгэтэ шэнэ һонинуудай дамжуулагдажа байха үедэ: совет аяншалагшын зоримгой, ухаансар байһан тухай мэдээсэл дуулагдаба. Тэрэнхээ наркоман-негр мүнгиһын булааха гэхэн байгаа. Харахандашье тулуйраха, Чолябинскаа эрхэн энэ турист эхэ эрэлхэг зоригтой байжа, мүнхээшье абхуулаагүй, харин мантан томо негрые үшөө сохоед орхон байна. Хүлээгдээгүй сохилтоһоо негр сухариха, тэрэедхэ баатай болобо. Тээд ород турист тэрэһинэ хүсөөд, үйлсэдэ байдаг урна абажа, толгой рууны буулгажархео. Тингээд мүнхээсэ булаажа абаһанай хүлээр үшөө дахин урнаар сохилон байна. Негр гайхандаа үни удаан зогсобо. Юундэб гэхэдэ, американецууд нэгтэһье ингэжэ сохилто үгэдэггүй ха юм. Үнгэрэхдөө урна бариха хэн сохилто даа. Американ телевиденезэр хэмшье нимэ зүбшэл дамжуулаагүй. Тээд тэрэ ород турист ябаха юм гэжэ мэдээшьегүй. Ород аяншалагшад оройдоол гушан инвалюта түхэриг нэлгээ ха юм. Тинхэдэнь тэрэ Америкэдэ абаһан үедөө энэ мүнхөөрөө хайшан гэжэ гэр бүлэдөө, үшөө хубсаһа хунара абахаб, үшөө туристическэ аяншалгын саарһа гуурһа бэлдэлсэһэн хүнүүдтэ хайшан гэжэ бэлэгүүдэһе асарлабди гэжэ тон эхээр ханаагаа зобожо абаһан байгаа ха юм даа.

Совет аяншалагша мүнхэгүйгөөр хилын саана ажаһуухо, ажамирха аргагүй юм. Тэрэндэ мүнхээсэ хулуулһан тухай мэдэжэрхэн Чолябинскаа байһан һамганайн нюурһаа мүнгиһын хулуухаа довтолһон ямаршье мантан томо негрэй нюур аймшагтай байба ха юм.

***

Хубисхалай хүлээр Россияа гаража ошоһон ород дворянин Америкэдэ түрэнхэн хүбүүндэе Брянск шадар баабгай агнаха гэжэ эгээл һонин агнуурин юм гэжэ хөөрэдэг байба. Хүбүүһинь баһа эсэгээс дүүрэн бэрхэ ангиушан болоһон байна. Тингээд нэгэнтэ бээз Брянск шадар баабгай агнаһан тухайгаа хөөрөжэ үгэхынь эсэгээс гуйдаг һэн.

— Саг хубилхал байха даа, — гэжэ эсэгэнь хэлэхэ. — Өөрөө ошоод агнахандаа мэдэхш. Хубилган шэнхэдэлгэ хүрэмжэ

ерэбэ. Сагшье хубилба. Эсэгэньшье һаһа бараа. Тингээд баян хүбүүһинь үнийнхөө хүсэл бээлүүлжэ, Брянск шадар баабгай агналга хэдэ һонин бэ гэжэ мэдэхээс зорибо, Тингээд Брянсктай холбоо барисаа байгуулжа, валютаар түлэхэб гэжэ дуралдаба. Тинхэдэнь нэгэ шударгы кооператив тэрэ дары дуралдхысэ бэлүүлэхэдн гэхэн байна. Тээд Брянск шадар граждан дейний үедэ һүүлшын баабгай харагдаһан юм. Гэбэшье валюта мүнхэ гарһаа алдахан хэрэмтэй ха юм. Тингээдхэ Алас Дурнын тайгаһаа баабгай ишэ асоруулахын унжагай, үнэтэйшье. Американец тэрэ үедэ манай Союз ерэхээс гараба. Хүршэ городской циркдэ тэдэ хандаха баатай болобо. Үнэхөөрөө циркдэ үбгэршэһэн нэгэ баабгай бин һэн. Тэрэ программануудташье хабаадуулагдахаа үнийнэй болонхой һааб даа. Түрүүшээр циркын хүтэлбэрлэгшэд баабгайгаа үгэхэ үгөөгүй. Тээд нэртээ түрэл болоһон аминтан ха юм. Тинхэдэнь кооператившигууд баабгайе фотоаппарат хэрэглэхээс эринэбди, хойноһоонь тон һайнаар харуулахабди гэжэ хэлээд, горитой эхэ мүнхэ дуралдаба. Тингээд циркын хүдэлмэришэд баабгайгаа үгэхэ баатай болобо.

Баабгайгаа товарна поезддо тээгээд, Брянскын ой хүдэр шэглэбэд. Тон эхээр баарлаһандаа, эхэ валюта абаха болоһондоо кооператорнууд поезддоо арихдаба. Тус операци үлөөдэршын үнгэрэгдэхэ байба. Миллионер үлөөгүүр гэрээхэһингээ анхан ээллэг байһан ой руу агнахаа ошохо байба. Тээд эсэһн баабгай олон жэлэй туршада хүнүүдтэй хамта хүдэлһэн тула ямар нэгэ муу юмэ болохоо байна гэжэ ойлгожорхон. Тингээд тэрэ «ээдэйнгээ» үнэтһөн һамбаанда муугаар хаагдаһан килетхээс гараад, поезддоо тэрэлшоо.

Үлөөгүүрнэ баабгай хүдөөгэй харгыгаар абажа абаба. Харин энэ үедэ нютагай почтаһон велосипедээр ябажа абаһан байна. Харин жэл хүдэлхэ үедөө почтаһон түрэл ой соогоо баабгай түрүүшынхэ хараад, эхэ соһондоо велосипедэс орхихо, ой руу тэрээдшоо. Велосиподын харгы дээрэ үлэхэй эхтэбэ, Тээд баабгайһинэй үни удаан циркдэ хүдэлһэн һамнай даа. Тэрэ арһэн дээрэ үнийнхынь гараагүй. Тинхэдэнь тэрэ велосипедтэ хуугаад, үлөөһэй наранай гараха тээшэ гүйлгэбэ. Энэ үедэ ой соогоо урдаһаан американ миллионер буутайгаа гаража ерэбэ. Велосипедтэ хууһан баабгайе харахдаа, ангиушан соһондоо абажашье шадахаа болишобо. Тээд баабгай урдаһаан ерэмжэ абахада, хаха аргагүй буугаа шагаараад байба. Тинхэдэнь баабгай үнөөхи циркынн захиралта тэмдэг гэжэ ойлгоод, руль дээрэнх урда хүл дээрээ бодоод абаба.

Эсэгэһгээ хэр зүб байһые ангиуша хүбүүһинь эгээл мүнөө ойлгобо. Зүб даа, Россия, Брянск шадар эгээл һонин агнуурин баабгай агналга мүн ха юм.

***

Хүтэжиги ороноудта бидэнэй ямараар ажаһуудагыс хараад, наада барин энээлдэдэг ха. Тээд энээлдэхэ өһөгүй, Тээд бидэнэртэ баяр хүргэхэ өһөгүй. Бидэ тон эхэ үүргэ даажа абаад, тэрэнээ нэрэтэй солотойгоор дүүргэбэ ха юмбиди. Тинхэдэнь дэлхэй бүхы ороноудые Октябрийн хубисхалаар, тэрэнэй хүлээрхн ажабайдалаар айлгажархобди. Тинхэдэһинэй тээд хүтэлхысэ ондоо замаар дабшажа, аһан һүрдэлхэндөө үнөөхи социализм байгуулжархео бшуу!

***

Американ ресторануудта хүгжэмшье тон зохидоор наададаг. Эндэ америка хуугшадта бо-

доод хатархаданшье, хүгжэм доро дуугаралсажа хуухаданшье аятай. Ресторанай хаануудтаншье тон зохиод обоннууд нягданхай байдаг. Эгээн дээгүүр үнэтэй ресторануудташье доосохи түхээрлэгшүүдын таарамжатайгаар табигданхай юм. Гансал кукнидань халуун, хүлөөтэй байдаг хаш. Тинхэдэнь тэндэхи ресторануудта хуухань һонигүй шэнгээр ханадаг. Манай эндэ огтошье нимэ бэшэ.

Һойрой наваанда дуулажа байһан шэнгээр дуушанинь гүйсэдэхэ. Гүйсэдэхдөөгүйшье байһан дууһинь түлөө дуушанда мүнхэ дуралдаха хүсэл түрэнэ. Тээд тэрэ энээниетнай дуулаха бэшэ даа. Үрэ жэмэсэй овошой бааһын тэлэршэһэн үнгэдэ адлы хаануудтай обой дуушанай дууида эхэл тааранги. Хаануудтань зургаауд, һиллэһэн бүтэлнүүд, дээдэ үлэхэдэ мозаика үлгөөтэй. Сонхонуудтань — антрактууд. Бааһанууд соо полихилсн эсэгүүд. Тинхэдэ хээһин урданай баатарнуудые һанууһан бээтэй, гоолой хубсаһатай официанткөнүүдын столнуудай дундуур һүндэлнэ. Эдэ хоолой меню — оршон тойронхи хуугай табихан бүхы юмэһээ үлэхэн үлэгдэл. Тээд хүхюутэйл даа!

***

Гадаадын хүнүүд хэлэндэ түргөөр хурадаг. Бидэнэй адли бэшэ. Сталин бидэһике түмэр хүшгөөр бэшэ бусадһаа халхалан хаажархео һэмнай, Тинхэдэнь бидэ хари хэлэнүүдтэ хураха гэхэн эрмэлзэлэхэһе гээжархобди. Харин бэшэ бусад арадууд бидэндэ адли хаалтатый байгаагүй. Тээд хоорондоо харилсаануудые тогтоһон, хүгжэмэ байһан байна. Тини тэдэ ород хэлэндэһье тон түргөөр хурадаг.

Дэлхэйн ямаршье орондо хянда сэнгээр эд бараһанай худалдан наймаа дээрэ эхэлхэн процент ород худалдан абагшадые харахат. Манай нэгэ мэдээжэ актрисатай хамта бидэ нэгэ нимэ наймаада ерэхбди. Тэндэ араб һанай наймаалагша купальнигуудые дуралдана. Бидэнэй ород хэлэн дээрэ хөөрлэдхыһинэй дуулажархео. Тээд бидэнэй урда тээ манай эхэнэрүүд эндэхэ юмэ худалдажа абаһан байгаа хаш. Тинхэдэ хэдэнь тэрэ һамтай сүг абаһан эхэнэртэ ингэжэ хэлэбэ:

— Аба, үбшэтэйрэнгүй аба, үлөөдэр байхагүй!

Наймаалагша оло дахин эдэ үгэһүүдые дуулаһан хадаа, хадуужа абаһан байгаа бээ. Тингээд ородууд бээ бээз ингэжэ үгэдөө оруулдаг гэжэ ойлгоһон байба. Үнөөхи актриса эхэ соһонгеор наймаалагшысэ шэртэнэ. Тинхэдэнь тэрэ баһал тэдэ үгэһүүдтэйгээр намда энээхилхэн хандаһа.

***

Дундуур шадалтай американецууд бидэндэ миллионернууд шэнгээр ханадаг. Мүнөө сөгта «миллионеры» гэхэн үгэ урдань совет хүнүүдтэ дунда хэлсэдэг үгын удхатай бээ юм. Һайн гэр байра, сөөд, хоер машина, бэс-сейм, гордато гэр байра — нимэ юмэтэй хүн миллионер. Харин американ өһөөр баян байха гэжэ шэлэй туршада мүнхэнэй эрьс-сын хэмжэһэн, үмсүн зоери, кредитнэ картчанууд. Банкда байһан мүнхэн тоологдодоггүй.

Үшөө нэгэ зүйл тон эли нодэндэ торонго. Баян хүнүүдын туралхы, үгэһэйшүүлэһын тарган. Бидэ бага наһанһаа хойшо «Крокодиль» журналда толилогдодог зурагуудһаа баян американец заатагүй томо гэдэхэтэй байха гэжэ тооложо һуранхайбди. Ехэ замэйһаа бүхы шатануудга нимэл гэжэ ханажа абабди. Тээд бодото дээрээ тад ондоо байшоо. Америкэдэ үгэһэй хүнүүдһинь хэмдэ эдэз хоолһоо таргалаһа. Тэрэн турүүшээр амтатай шэн-

гээр ханадаг. Тэрэн соо элдэб синтетическэ нэмэлтнүүд хэгдэдэг. Тингээд амтатай эдэһи һээ таһархын аргагүй болошодог. Тингээд Америкэдэ аргагүй бүдүүн, тарган хүнүүд бин болошонхой. Американецууд тээдгээрээ омогдоходог юм. Хорин манай эндэ тинхэ хүнүүд үсөөн. Бидэ эхэнхэдэ гол түлэб 52-дохн размертэй хубсаһа үмдэлэбди. Тээд баян американецуудын эхэнхэдэ шамбай, туралхы бээтэй. Тээд синтетическэ эдэз тоол элидэггүй, «максимальсэ» түлэһэй столоннуудта орологгүй, зарин теннис наададаг, олон тоото спортинна түхээрлэгшүүдтэй «элүүр эхэһи клубуудта» бээз һоридог, бани ба бассейнуудтэ ябадаг. Тэдэнэр бээһингээ эрүүһе тон һайн сахыа гэжэ оролтодог. Тээд тэдэндэ адлаар ажаһууһан, үнэхөөрөөшье үни удаан ажаһууһан, үндэр наһа наһалһаа гэжэ хүсэхш.

***

Американ үбгэһын һамгадтаа тон дуратай, тэдэнэр хаһи нүхэдтөө «зүгын тоһон шэнги амта, тоёхонш» гэжэ хандадаг. Тингээд тэдэ манай эндэхэтэй адли дуратай эхэнэртэ «шандоһон», «загоһаһан», «миссэгэйһа», «но-хойһон», «хулганваһан», «бегемот-хон» гэжэ байгаа «хандаагүй». Үгэһэй зоной ухаан бодолдо түрэдэг нимэ үлүү булуу нэрнүүд американецуудтай тон тодо, эрхэм һайнаар эхнхэдэгдэхэн ажабайдалда түрэдэгшьегүй.

***

Американецууд өөһэдингөө һайндэрнүүдые хүндэлдэг. Эхэ орондоо тон дуратай. Энэ талаар манай эндэ нэгэ бага ондоо. Америкынхэнтэй сасуулаһагүй хүхюутэйгээр һайндэрнүүднэй үнгэрэдэг шуу. Манай эрхэтэн үлүү үдэр хүдэлхэһингөө түлөө амарха үдэртөө демонстрацида ошоно, бүхы Улаан талмай дээгүүр туг бариха, «Ураһа» хашхаржа эсэхөөд эрхэнхэһингээ һүүлээр үдэхэлхэн кукни соогоо эдэ бүгэдэ хүхэ дүлэндэ абагч лэ гэжэ харагаад, һайндэрөө «угаажархана». Харин американецуудай ажабайдал нэгэ жэгдэ һайнаар, ямаршье хомороогүйгөөр үнгэрэдэг юм. Тэдэнэр зүрхэ сэдхэл хонангар өөһэдингөө гэрнүүдтэй дүргэдэ өөһэдөө турхануудые үлгэгдэг. Тингээд баалганууд бээз, харин өөһэдингөө дураар демонстрацида ябадаг. Тингээд баһа үдэхэлхэн кукни соогоо нүхэдтэйгөө сүглараад, һамганһаа хоргодожэ. Эхэ оройнгоо түлөө хүн дагануудаа үргэнэ. Харин манай эндэх эршүүд, нүхэдөө сүглүүлд кукни соогоо хуухадаа, ингэжэ хэлэхэ гү!

— Эхэ оройнгоо түлөө уухамнай гү, а!

***

Бидэшье, американецуудшье нэгэн доро бурхандашье, эрлиг хандаһые алба хэдэг байнабди. Бурханда тон адлаар, үнэн сэдхэлээрээ алба хэнэбди. Эрлигтэ ондо ондоогоор, өөһэдинхээрээ алба хэнэбди. Тингээдхэ ондо ондоо эрлиг хаануудтайбди. Тэдэнэй эрлиг хүнүүдтэй зүрхэ сэдхэл дууһан доллароор ээлжэрэхинхэй. Хүн шэнгээр, һайн һайханаар ажаһууһын тула тэдэ ажабайдалдаа «бүхы юмэ» хүнэй аша туһадаа гэхэн уряа нэбтэрүүлхысэ оролдодог. Тэдэнэй эрлиг тон баян, гоо һайхан шэгшартайш. Тэрэ олон тоото үйлсн сонсохоннуудта үлгэгдэхинхэй. Тээд манай эрлиг аяршьеб даа нэгэ тулуйрхан. Бүхы орон соогурнай уряа, плакатуудые, хаһын газетнуудые, ордонуудые, хүндэлхэй грамотануудые таарамжархихай. Манайда, стаминироводо ямар нэгэн гурбан дээрэ хурадаг муу мууһай эрлигшын тамын оронһоо элээжэрхэнхэн шэнги. Тээд тэдэнэй доллар мүн гэтэ эрлигшые динлэхэгүйш, харин манай эндэх гурба абаад лэ ябадаг эрлигшые динлэхэдэ бэлэн ха юм.

GEORGE BUSH

ЮРЭ БУСЫН «БҮЛЭ»

США-да бич байсан олон тоот справочнигууд дээр «Американ зүүнэй тала баримталагдай энциклопедия» нэмэб. Гурбан зуугаад авторнууд болон редактор гурбан тухалагдай бэлдэн энэ юрэ бусын зохиол соо эгээл гайхамшаг юмэнүүд тухай гүйсэд мэдэнүүд оруулагданхай. Тэдэнэй заримашуул үргэнөөр мэдэжэ болоогүй юм. Редакторта нэгэ тухалагшын — США-гай демократическа социалистнуудай партини гзүүн Пол Бюлини хэлэнэй ёһоор, үнэмнай «оронной зүүнэй хүснүүдэй бүлүн-түүхэ» болоно.

Ном дотор США-гай Коммунист парти тухай, американ индеецүүдэй хүдэлөөн, «Черные пантеры» гэхэн негртын эмхи, анархо-синдикалистнууд, антифашистнууд, феминисткэ бүлэгүүд тухай, мүн лесбиян-канууд болон гомосексуалистнуудай хүдэлөөн тухай мэдээлнүүдые олохо болохот.

Энциклопедиин үнэ сэн дээр гүүр — 9 доллар болоно. Тиммэхээ тэрэ үргэн никитэ уншагшадта зориулагданагүй, харин эрдэмэй түбүүдэй болон агууудай мэргэжэлтэдтэ тухалха. Тэдэнэй элдэб шэнжэлгэнүүдтэ энэ ном нилээд ихэ тухаламжа хүргэхэ ээргэтэй. «Лайбрэри джоризл» гэхэн журнал энэ зохиолые айкабтар «шухаг, тухатай» гэжэ юрэ бүсөөр нэрлээгүй байха.

ТОМО ПОЛИТИК БОЛОХОН БЕЙСБОЛИСТНУУДАЙ КАПИТАН ТУХАЙ

США-гай президентын нэгэ аша хүбүүнтэйгээ хөөрэлдэн ушар хэлбэлдэ мэдэжэ болоод, США-да имхэрхүү открытка гарга хаш. Тэрэн дээрэ мүнөөнэй президент Джордж Буш үшөө 1948 ондо буулгагдэнхай. Тикхэ үедэ тэрэ Йельскэ университетдэй бейсболь командын тусхай хубсааһа үндэнэй ябадаг байгаа. Би политик бэшэ, харин бейсболоор мэдэжэ наадагша болохо хүсэлтэйб гэжэ ашань хэлэн байна. «Политикуудай зурагууд, буулгуулһан дүрэнүүд жагалдаг резинкын орболто саарһануудта хээээдэшье гаргадаггүй...».

Тийгэжэ нэгэ кампани тэрэ дары энэндэнэ харюу үгэжэ, урдань командын капитан ябаһан Буш-бейсболистын 100 открытка гаргаба.

Тээд нэгэшье имхэ открытка коллекционерүүдэй гарта орохогүй, нэгинишье дэлгүүртэ гаргадаггүй. «США-1» гэхэн код доро гараһан түрүүшын открытка һаяар Америкын Холбоото Штатуудай мүнөөнэй президент, элитэ мэдэжэ политик Джордж Бушта харуулагдаха юм.

ТАСС-ай фотохронико.

ЭЛДЭБ НОНИН

ГОЛОГДОХОН ГЭРЛЭЛГЭНҮҮД

Гэрлэн хүнүүдэй халаһанай тоогоор Австри Үнгэрэн жэлдэ рекорд туйлаба. Статистическэ түбэй управленики мэдээснэй ёһоор, халаһан хандарһан айлуудай тоо 4 процентээр ургажэ, 15,5 мянгадэ хүрэн байна. Дунда ээргээр гурбадахы бүлэ бүхэн мүнөө тэндэ халаха ушартай болоно. Тээд эндэ ганса залуу бүлэнүүд бэшэ, мүн түбхинэн айлууд халана. Арба болон дээшэ элдэ ажаһууһан үбгэ һамган хоёрой хахасалга 5,7 процентээр дээшлээ, харин тикхэдэ «мүнгэн түрээс» — наярүүлжарһан айлуудай халаха ушар 9 шахуу процент болоо. Мэнэ һаяхан гэрлэжэ, жэл болоодуй шахуу залуу хоёрой халаха ябадал социологтуудай һанаае эхээр зобооно.

«ШАДАМАР» ХУЛГАЯШАН

Малайзини «Хок Хуа бэнк» гэжэ банкын 24 наһатай хүдэлмэрилэгшэ ороной түүхэдэ үзэгдөөгүй, 1,5 миллион долларой хулгай компьютерэй хүсөөр хэдын тула халах жэлдэ бэлдхэл хэһэн байна. Тэрэнэй үрдэ үзэгдэнэ тухайшдай мүнхэнэй хэмжээ 200 мянган доллароо дээшэ гаргагүй байгаа.

Банкын ЭВМ-эй хүдэлмэринэ хүлгэжэ шадаһан үгтэйһэн клерк

банкын клиентүүдэй жасаһаа зуугаад мянган доллар мүнхэ өөр дээрээ оруулаад байба. Хүлэгдээгүй шалгалта боложо, энэ гэмтэ ябадал элэрүүлгдээ юм. Гэмтэ нюур хаагдажа, хубинь зөөрини тушаагдаха болоходо, тэрэ гурбан автомашинатай байгаа. Тэдэнэй нэгэн гансаараа хахад миллион долларой. Хоёр машини наһань табигдаһан видео-түхээрлэгэ 250 мянган долларой сэнтэй юм.

ХУРГУУЛИНАА ЭХИЛЖЭ...

«Онсо дүтэ харилсаанай гэгнэ» гэхэн шэнэ предмет Эфиопини хургуулинуудта үзэгдэхэ болобо. Энэ шэнэ курс кадаа һурагшадые эрэ эмнэ дэбисхэрэй зарилсаан тухай медицинскэ эрдэм мэдэсын үндэнхүүдтэй, СПИД-эй болон венерическэ бүсэд үбшэнгүүдэй аюултай танилсуулха жэшээтэй. «ХХ зуунай үбшэн» Эфиопинишье тойрожо гараагүй юм. 1986 ондо энэ түрүүшынхнээ дайралдаһан СПИД 88 хүниие абаашанхай. Мүнөө республикада СПИД-ээр үбшэлхэн 400-гаад шахуу хүн бүридхэлдэ абтанхай. 15 һаа 24 наһа хүртээр залуушуул энэ аюулда дайрагданхай. Залуушуулай дунда венерическэ үбшэнэй элбэг болоһон ушар тэдэндэ медицинскэ гэгээрэлэй шухала болоһоние гэршэлнэ.

ПАРТАНУУД «УРГАНА»

Япондо энэ һуралсалай жэлдэ хургуулини партанууд 3 сантиметрээр ихэ болгодобо. Ушарын гэхэдэ, ороной гэгээрэлэй министерство мүнөө үеын үхибүүдэй нилээд томо болоһоние тэмдэглээ. Хори гаран жэлэй саада тээ стандарт болгожо абтаһан хургуулини мебель тэдэндэ тааралаа болбо.

Ороной хургуулинуудай ахамад классуудай 50 мянган һурагшадтай утань (бүхы ахамад классуудай) мүнөө үедэ 180 ба дээшэшье сантиметр болоно.

ТАМХИНТАЙ ТЭМСЭХЭ ХУУЛИ

«Тамхи таталга хоолойн табдартэ хүргэдэг», «Тамхинһаа боложо, зүрхэн мууддаг» гэхэ мэтэ үгснүүд Индия наймаалагдадаг сигаретэнүүд дээрэ бэлэгдэдэг болохонь ха. Хүнэй ухаанда гансата орохын тулада хүнэй хохимой тархи болон хэрээһэн шэнгээр зурагдаһан хоёр яһан сигаретэ дээрэ зураатай байха.

Тамхи таталгатай тэмсэлые өдэбхижүүлхые хараһан хуулини проект министрствэнүүдэй хэмжээндэ харагдаад, парламентын сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ юм. Гүрэнэй эмхи зургаанууд

ТОКИО. Эндэ «Интернашнл модерн хоспитал шоу-90» гэхэн выставкэ болобо. Үбшэнтэнэй ба үлбэр бэстэйшүүлэй хойноһоо харууһалхада хэрэгтэй элдэб янзын медицинскэ түхээрлэгэ выставкэдэ харуулагдаа.

Үбшэнтэнэй хүсэлэл ба хэрэглэмкэнхэ дүлдидуулан, компьютерэй аша хүсөөр элэгдэн, дээшэ доошоо болохо шэрэнүүд, тикхэдэ магнитна картчануудууд ба компьютерэй үндһөөр зохиогдоһон медицинскэ картануудай тоо бүридхэхэ онһон эргетэй регистратура выставкэдэ табигданхай. Эдэ бүгэдһөө гадна техническэ талаараа тон ороошье һаа, яшаглахада тон таарамжатай үбшэнтэниие харууһалгын түхээрлэгэнүүд, нэгэ дахин хэрэглэгдэхэ шприцууд, колбонууд, медицинскэ хубсааһа хунар ба гутал гэхэ мэтые усадаха аппаратууд бич.

Больнична комплексиүүдые залан хүтэлбэрлэхэ системэнүүд эгзэн ихэ таһагта дэлгэгдэн харуулагдана. Имхэл системэнүүдтэ хэдэн арбаад компьютернүүд эндэ ороһон үбшэнтэнэй алхам бүхэниие — больничнада ороһонһоо захиалад, эндэ эмшлүүлжэ гарһанай удаа тэрэндэ эм дом бэшэжэ үгэлгэ хүртээр харада абан тоолодог.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: үбшэнтэнэй һуури нэлгэхээр тон тааруу түгээ, рэлгэтэй коляскины угажа абаха үүдэтэй ааниа.

И. НЕСТЕРОВАГАЙ фото.
[ТАСС].

соо, кинотеатрууд, хургуулинууд болон институтуудта, мүн самолет соошье тамхи таталга хоригдохоор хүлээгдэнэ.

УСАЛАЙ

ТОХЕОЛДОХОГҮЙН ТУЛА

Францини жолоошод «бүһээ бүһэлэгтэй» гэжэ гансал-хажуудахи хүндөө бэшэ, харин ара таладань хууһан пассажирнуудтөшье һанууһа баатай болобо. Байгша оной декабрини 1-һээ эхилжэ, хүнгэн автомобильда хууһан бүхы пассажирнууд аюулгүйн бүһөөр бээз уяха болохонь. Харгы замда тохёолдодог гэнэ усаалай байгша оной зургаан һара соо нилээд өхээр урганһаа уламжалан, харгын аюулгүйе сахынхын тулада имхэ шиндхэбэри абтаһан байна. Хэрбээ пассажирнуудай бултадаа бээз бүһэлөөд ябадаг гээшэ һаань, уйдхарта үзэгдэлнүүдэй тоо нилээд үсөөн байха һэн.

ЖАЖАЛДАГ РЕЗИНЭ

ТУНАТАЙ БАЙБА

Япон мэргэжэлтэдэй тоолодогтой ёһоор, жолоошоной харгы замдаа резинэ жажалжа абаһадань, усадаа орохо ушарнууд үсөөрдэг байна. Ороной хоёр университетэй эрдэмтэдэй таксистнууд болон машина жолоодото дуратай юрын хүнүүдэй дунда үнэргэһэн шэнжэлэгнүүдэй харууһанай, ёһоор, резинэ жажалжа абаһадань, тэдэнэй релакси хайжардаг юм ха. Резинэ жажалжа абаһан жолоошод хар-

гы дээрэхэ тэмдэгүүдые, саафорой дохөөе үлүүсэ хурдээр обөөрдөг, анхардаг болоно.

Япон эрдэмтэд эдэ бүгэдые юун гэжэ тайлбарилнаб гэхэдэ, жажалжа байха үедэ хүнэй бээ махабадай хүдэлхэ үүргэнүүдые хинан шалгадаг уураг тархи соохи участогуудайн ажал ибуулга һонор болгоно.

ХУРГУУЛИ

НУДАРГУШУУЛ ОЛШОНО

Ерээдхи онуудай үедэ һуралсалай хэрэгтэ юрэнхы дээрэ амжалтын туйлагдахашье һаань, хургуули һудар багатайшуулай тоо дэлхэй дээрэ олон болохо гэжэ ООН-ой элидхэл соо хэлэгдэнэ.

2000 он хүртээр оронойнгоо зонинэ эхин шатынхые һуралсаалаар хүгжэлтэ багатай ороноуд хангажа шадахагүй янзатай. 1985 ондо эндэ хургуулини наһанай (6-11 наһатай) 105 миллион үхибүүн хургуулида абаагүй байгаа.

Хургуули һударгүйшүүлэй тоо дэлхэйн зоной 25 процентһээ дээшэ болонхой. ООН-ой экспертнүүдэй тэмдэглэхээр, 2000 ондо 912 миллион хүн (15 болон дээшэ наһатан) хургуули һударгүй болохо, тикхэдэ тэдэнэй 98 процентни хүгжэжэ байгаа ороноудта ажаһуушад байха. Мунхаг харанхы зоной ехэнхи хубинь хүдөө нутагуудта ба хото гороудай харанхы углуу шаһануудта ажаһуудаг байха юм.

«Советская торговля» газетэнһээ абаба).

ДАРЛАЛТА, мунжлалд, хамт хүнээ, сэдхэл, мэдэрлэл, хардалгад, эсэргүү тэмцэлд урсгалхан. Интернационал хувисгалта аялгын хүр хүлдэн, аргагүй хүсэтэй. Гэвчье «дарлалта дэлхий бүтэргэхэд» гэхэн үгнүүд соо бүхн юмз бүтэргэх гэхэн далда удхын горитой аад, харин «дарлалта» гэхэн үгээр тодорхойлогдоно. Магад түрүүшын декрэдүүд дунда түүхын хүсөө, нүүдлөө сахих тухай декрэд гаргах, шухала гээд энэ мур Владимир Ильичтэ хануулаа алам!

Нүмэ, дасангуудыг хандаргалга бага наһанһаани энэ муртэй холбоотойгоор намда үзэгдэлт. Эдэ үгнүүдэй орондо дарлалта усадан бүтэргээд, дэлхэйн бүхн үндэһэ аһатанай, багханшье арадуудэй соёлой энэ бүрийн гайхамшгта бэлтхүүдье галинч сахиха тухай уран хурса үгнүүдэй байгаа гэжэ юм һаа, манай социалистическийн оюун сэдхэлтэй байдал хэды хайхан, удха түгэлдэр байха бэлэй!

Гансал эдэ үгнүүд тэз талээр шиндхэнь үүргэ дүүргэ гэжэ болохогүй юм ааб даа. Гэхтэй хамта тэрэ үедэ революционерүүд хоро үһөөгөө абаха гэжэ хамаг сэдхэлтээ эрмэлзэхэдэ, урда үеһн соёлыг хүнөөн үгн хэзэ зорилго табидаггүйл байһан байха.

Манай общество ударидагшад аһаа таһарһан ушарын энэ талаар шиндхэнь үүргэ дүүргэ. Юундэ таһарааб гэбэл, арадай һайн хайхан сэдхэл бодолдо, ажалла түмэнэй зохон байгуулах хүснэ мэдэдэг Лениндэ тэднэр этигтэй хэ юм. Гэхэ зуур, Иосиф Виссарионович мүү муухай хүн байгаа гэжэ баһашье этигэдэггүйб. Һайн юмз хэзэ гэжэ оролдодог лэ байгаа хэ юм. Арада этигэдэггүй һэн. Тинхэһье һаа, зондо хойшоодоо байн байдал хангах гэжэ үнэн зүрхтэй хүсэдэг һэн.

Хубини баялг—хүмүүн тооһон, бултандал хүртэдэг зөөри үнэтэй, харин хубидань гэр байрал байгаа һаа, эрхим шуу. Мүн баһа дэлхэйншье соёлой баялгуудыг гансал өөрөө ашаглахада, һонигүй даа. Тэрэндэл адли хубидла сүлүүлһан алтан—юуһыг бэшэ, харин бултанда ашагтай алтан—һһотойл алтан!

ҮЛГЭР ШЭНГЭЭР ҮЗЭГДӨӨ НЭН

Үгөөнэй наранай элшэдэ аларһан Анаа дасангай алтан ганжарнуудыг хэзэдэһье мартахагүйб. Алтан гэһыгөө түрүүшынхнэ тинхэдэ хараһан байгаа. Одоол үлгэр шэнгил Ой модогүй малагар толгой дээр сагаан шулуун харшын саана—сагаан ханатай гурбан дахтар дасан, бүри дээгүүрн—хоорондоо зайтайгаар, зүрүүд зүрүүдээр һууһаһан сүмдэгэр үндэр улаангирнууд. Тойроод—зүлгэ ногоон, доошоо—баһал алтандал адли, наранда аларһан нууриууд. Нуурай саана—арба-тарба наһадтай, субаргатай Сагаан Хушуун гэжэ нэртэй хада. Улаангирнуудай, ламанарай гэрнүүдэй саана хэдын ташалан, халгаар—суранзан мэтээр өөр гэжэ дуудадаг саб сагаан субарга, шодонгууд. Алаан гоохоной эхинтэ модон хоороннуудаар, эжымни хэлээшээр, ариун нэнгин үһан урдана.

Энэни 1935—1936 онуудта болоно. Дүү басаган бидэ хоёр—бинь табатайб, тэрэмни гурбатай—тэрэ үедэ түрэлхидэйгөө һургаһанай Һһоор юундэһье гараараа хүрэдэггүй, бүтэргэхэдэ байгаа. Энэ үһанда биһизондоо юумтэ хэжэ хэжэ байхад, Гансал гайхахаб—яагаад хада өөдэ урдана гэжэ? Тинхэдэ лэ энэни тухай түрэлхидөө һурангүй үлэшоо һэм.

ҮРЭ ХОЙШОЛОНГЫН ЭЛИ

Будда бурханын тэндэ харааб, дасан хандарһанни харааб. Нүүлшынхнэ 1978 ондо гансал бутаржа байһан хирликсэ хана, мүн «Гүрэнэй сахин хамгаалгада байдаг архитектурн хүсөө» (II) гэхэн модон хабтагай хадаатай байгаа һэн. Юун гэжэб энэни? Зоориута хоро шараар сасаһан гү, али минил нюур сахинан ябадал гү! Юрэнхидөө жэжыдхэ хүрэмэ мүү муухай, хүн нюураа алдаһан ябадал гэжэ ааб даа. Бидэ бултанай нэгэн түрэлтэй, нэгэн уг узууртай аха, дүүнэр байһыг засаг захиргаа, найхид яашье ойлгодоггүйл. Энэниһэ гадна дэлхэйн бүхн ан амитадай, ургамалнуудай аймэг мүн лэ манай бага дүүнэр гэжэ тэднэр ойлгог лэ.

дээрөө олдohon юумн хүндэ арьбан байха.

Юундэ Л. Н. Толстой гэрээд үгээ гурба дахин шэнэлжэ бэ. шэб! Зоолоннуудын дэлхэйн дүүрэн таража, түрэлхидтэй туйлай өхэ мунгэ асарха гэжэ ойлгодог һэн. Тээд энэни ашаар тэднине золгүй болгохо дүрагүй байгаа.

Али үгн һаа, динамит зохёһон Нобельнуудыг абаад үзэе. Энэһээрэ хэмгүй баяжашье, золтой болоогүй. Харин баяжалһан олон түмэн хүнэй ами наһанай сэтэй байшоо, Хожомоо аха дүүнэрэй нэгэнхнэ хосороо, Үйлэ муутай хойшолонгыг сүм ойлгоходоо, тэднэр зөөри, баялггаа һайн хайхан хэрэгтэ зориулаа хамнай.

Эдэ мэтэе хүн бүхэнэй ойлгоо гэжэ һаа, хмар һайн хайхан ажабайдал сэгсгэлн халбарха—һэм! Байгааһи сээр ариун зандаа үлэхэ байгаа. Дэлхэйн үзэхэлэнгүүд, бүхн арад үндэһэтнэй соёлнуудыг харахын, шагнахын тула наһан.

хүнүүд һууна гэжэ һанаһанаа дурсанай.

Дүү басаган хойулаа чүгэнуудай эрьээр гүйлдэхэдэ. Нэгтэ залуу ород ажуушан биднине буудажархын алдаһан юм. Тэрэ ангуушан биднине гэртэмнай асараад, үхибүүдэ гансаарынь юундэ табиабта, галууд ногоон соогуур гүйлдэнэ гээд, буудажархын алдааб гэжэ эжымнай эзмэлбэ. Тэндэ бидэ гансал ород айл һэмдн.

Мүнөө буряад хэлэ огто мартааб. Тээд залуу буряадуудыг хэлээ, түрэл нотагайгаа түүгэ гол түлэб мэдэхгүй гүб даа. Архан шүүдэр, асурчүүдай, сэрэгшэдэй зурагуудай урданай буряад ном хараһынаа һанагааб. Нонин лэ юумэн тэндэ бэшээтэй байгаа Һһотой. Эдэ бүгэдэе мур сараагүйгөөр, үндэһэ үзүүргүйгөөр мартаулжа, хосороожо болохогүй. Сэдхэлээрэһье, бэе махабадагшье сээр сэхэ өрээдүйн хүндэ эдэ бүгэдэ тон һонир-

һан баялгуудыг бэдэржэ, эндэ тэндэ нүхэнүүдтэ малтажа байһан харагдаха. Дасанай гол байһан соо бүхн гурбан дахтарай үндэртэй асарн томо будда бурхан һууха. Гүо-бадеж, дахтарай оройдо маһинь туланхай. Нэгдэхн дахтарта—дабшалһан хүлүүдинь, бэеһн нэгэ хуби. Арадань шала дээрэ ногоон сэй, бага ээргэ гахайн шэбхэ боолоотой. Тэрэ ламын эмэй бүриндэлдэ ородог байһан гэжэ хэлсэдэг һэн. Үһэ доогуур улаан, ногоон будууд эрх мэтээр утаһанда үлэгдэнэ шүр, хубһанууд. Томонуудын таһагай үндэртэй тухай. Оройдо тулаһан будда бурханай бүхн бэеһн хүнэй үүдэ оромсоор харагдаһана.

Дасан хандарга даабаритай хүнүүдэй өрэхэдэ, дүү басаган бидэ хойулаа тиншэ гүйжэ ошободни. Ороходомнай, ута һаднагуудыг барһан хүнүүд тэднэе нишэ тиншэ далайжа байха, үһэ доогуур үлгөртэй байһан буд, шүр, хубһануудыг сохорд унагажа байба. «Тас» гээд сохиходонь лэ шүрэнүүд шаршаһан, шала дээгүүр бутаржа байгаа бэлэй. Мүнөөһье энэ аблан шэхидэм дуулдада. Тэ байтараа өрэхэдэмнай, шала дээгүүр боо-ябта шүрэнүүд хэбтэбэ. Хэһыгэ үгн. Дүү басаган хайхашаһан хэдн шүрэнүүдье, абаад, утаһанда үлхөөд, хүзүүндэ үмдэхэ гээб. Харин эжымнай мэдэхэдэ хараагаад, һөөргэнь абаашаад орхиты гээб.

«Үгн даа, Анаа дасанда ямаршье мургэл хараха аргагүй байгаа. Тээд нүдээ аһаад, хүдэлсэгүй нам һууһан ламанарыг хаана хараа гэжэ-биб! Тэднэр сагай гүйдэһье Номойнгоо хүсөөр дабаад, энэ дэлхэйн Һһондо огто хабаагүй шэнгээр үзэгдэнэ. Нэгэ дахтар модон дуган соо харааб. Тээд хаана гэжэб! Иалгын дасан нэгэһье ошомо үзөөгүй хүм.

Балшар багадаа хараһан үндэһэн буряад соёлой гансахан үзэгдэһын ой ухаандам нимэ бүхөөр шэнгэшоо хэ юм. Мүнөө һанаад үзэхэдэм, энэ ушар юртэмсэ дэлхэйн нийтэ нэгэн шанар, уг мзагуурыг хурсаар гэршэлнэ. Юрэдөө хэн нэгэнэй зоргоор нэгэ хубинь үлүү гэжэ тоолоод, гам хайрагүйгөөр тэрнине хүнөөн үгн болгохоһоо муухай юумэн үгн даа. Һаднагуудыг барһан тэдэ нүгэлтэн үнэндөө өөрингөө сэдхэлһын хүнөөжэ байһанаа ойлгоогүй хэ юм. Өөрингөө гэхэдэ байха, биднэр бултанай, бүхн хүн түрэлтэнэй сэдхэлдэ тэрэ шархань мүнөөһье эдгээгүй. Анаа дасан мэтэ ямаршье үндэһэ ушаргүйгөөр хандаргаһан бүхн хүмэ, дугангуудыг дэлхэйн нурууда нэргээгээгүй сагтамнай энэ шарха эдгээгүй, буряадай үндэһэн соёлыг Һһотойр мандахагүй. Тинхэдэ нэгэ юмэ. хэзэ гэжэ зорилбол, хахадтань ошоод, орхихогүй, эсэстэнь хүргэхэ. Энэ манай хубилган шэнхэдхэлдэ, национальна асуудал шиндхэлдэ сэхэ хабаатай. Тэрэһээни арад зоной сэдхэл бодолдо этигэхэ гэбэл, Һһоор этигэжэ, зохихо бүхн эрхэ байдал хангаха хэрэгтэй.

Г. АГИЛЬДИН,
киномеханик.

Прибайкальни район, Кика һуури.

(«Буряада үнэн» газетһэе абтаба).

ХҮН БА ҮЕ САГ

НИИТЭ НЭГЭН УГ ИЗАГУУР

Захиралтын хүсөөр арад зондо һайн байдал хангаха гэжэ Сталин оролдоо хэ юм. Энэни аһар үрэ хойшолонтой байһыг мүнөө хараһанбид. Олон үндэһэ аһатанай баян гэгшын соёлыг алдажа байһанхайбид. Дэлхэйн байгалигөө гэгшэһэн халгажа, хүнэй сэдхэл бодолыг охор болгоод, энэниһэ уламжалан гараһан хангалтагүй хойшолонгууд хүнине оёоргүй гангин эрмэгтэ асараа.

«АРАДАЙ БА ӨӨРИН АША ТУНА»

Владимир Ильичэй үһөө 16 жэл соо ажаһуугаа һаа, арад зон ямаршье гүрэн, сэрэгтэй нийтэ нэгэн болоод, мүнөөнэй хнөө тои ондоо, шэнэ бодолтой байха һэн. Арадай Советүүдэй бүри гүйсэд засаг тогтохо байгаа. Тинхэдэ хүтэлбэрилгэһэ бүхн социальна талаараа эгээл бага түлбэри абадаг (түрүүшээр мүнгэн хэрэгтэй байха) хүнөө нэгэ эаха доогуур хэмжээнэй ажаһуудалтай байха юм. Харин сэдхэлдэһэ одоол бүрин дүүрэн байха байгаа. Юундэб гэхэдэ, һунгахадаа арад зон тэрэндэ найдаһан, этигэһэн, хойноһоонь дагаһан болоно хэ юм. Энэни мэдэрхэдэ, тушаал эзэлгэһэ хүн доогуур хэмжээнэй социальна байдалашье тоохобо болжжо, тэрэ дэлхэйдэ эрэгтэжэ жаргалтайб гэжэ өөрингөө һанадаг болохо бшуу.

Захиргаалагшадшье, капиталистикуудшье намда тон хайртай. Талаан буруутан зон лэ даа. Зөөри, баялг хэды сүлүүлэһье һаа, замын мухардаха хэ юм. Арада орходоо тэднэр нимэ эсэхэ аргагүй айна. Юрэнхидөө бүхн ажабайдалын зөөри нөөсэлгэдэ сүм зориулагданхай. Юунэй түлөө! Наһа бараһан хойноо мүнгэн зөөриг үхибүүдтэ дамжуулха гү! Үхибүүднэ али ээргэ золгүйдэхэ даа! Ажа-

шыг хэрэггүйл. Айл бүлгнүүдшье баты бэхн байхэ һэн.

АБАРХА АРГА БИН

Дэлхэйн олон үндэһэтнэй соёлыг тон түрүүн асараад, хожомын алдаһанаа нэргээхэ хэрэгтэй. Саашадаа хүн түрэлтэн нимэ алдуунуудыг дабтахагүй гэжэ сохон хэлэхээр. Харин мүнөө хэдын эгсэ эрмэгтэ дүтлөөд байхадаа, зогсон татаад, яаха, хэзэхэ асарлгүйгөөр шэнэ жэлжэ үзөөд, абаһаар огто таарамжагүй шэнгээр үзэгдөөшье һаань, шэнэ, дадал болоодүй бодомжыг зоримгойгоор шэлэхэ хэрэгтэй. Гансаһыг атомна бомбо, озоной нүхэн, экологи толгой дээрэмнай һэлмээ далайгаад байна бэшэ. Эсэхэй эсэхэ хүнэй бэе махабад муудаа. Гансаһыг СПИД бэшэ, «Саанаа гарташагүй орбо шахардуу байдал» гэхэн ойлгосо бин. Эгээл нимэ байдалда ороод, эрмэг дээрэһэн халба һүржэ унахаа байна бэшэ аалдн!

Юутэ мүнөө эдинэбиди! Юутэ аминнабиди! Иминна хамгаалһанай баһал нимэ гарташагүй эрмэг дээрэ өрөө гү! Промышленности талээр хүнги орунуудта олон зоной үбшэнгүүдэй дэлгэрдэг нотагууд бүри олошоороо. Арал, Черноацы, Кириши, Ангарск, Мэхико—Бомбогүйгөөр хосоро болообди.

ХАХАД ХЭМЖЭЭНҮҮД ХЭРЭГҮЙ

Национальна асуудалыг гүйсэд шиндхэхэ хоёр зам бин. Нэгдэхээр гэбэл, Буряада АССР-эй правительство Анаа дасангыг нэргээжэ, хүдэлгэхэ талаар зүбшөөл үгэхэ Һһотой. Мүнөө энэ талаар эерим тэдм шухала хэмжээнүүд абтаа гэжэ мэдэнбиди. Тинхэдэ дахин бодоһон дасангыг хаража, бага балшар наһаа досоогоо нэргээжэ. Буряадаар шуугса дуугарһанаа, түрүүшынхнэ радио шагнаад, наушник соо бишэ.

холтой байхал. Мүнөөһье хожомдоогүйбиди. Бага-сага, зарим тэдгээр урданай үнэтэй зүйлнүүд нэргэжэ байна бэшэ аал!

Анаагай дасан юундэ һаггэн бодхоохо хэрэгтэйб! Эцэһинэй буряад үндэһэн соёлой, Һһоо заншалнуудай Һһотойл сан жаса болохо. Хахад-ухад хэмэ жээнүүдье абажа, эдэ бүгэдэе хүгжөөжэ гэжэ найдаһанай үлүү.

Хоёрдохн зам гэбэл, динлэнхн олондоо нотагай үндэһэ аһатанһаа бүридэн һуури, тосхонуудыг али болохоор дэмжэлгэ сахилга болоно. Тинхэдэ ямаршье хүсэрхэлгэ огто эзрэлгэдэхэ Һһогүй. Юундэб гэхэдэ хүсэрхэлгын урдаһаа иматгал хүсөөр тулган хариуцадаг хэ юм. Жэһээнь, Баунта гансал эвэнкнүүдһэ бүридэн һуури байгуулжа болохо. Тэндэнь ажана тэнюун ажаһууха, ажаллаха, соёлойнгоо баялгуудыг арьбадхаа нүхсэлнүүдье хангаха Һһотой.

ШҮРЭНҮҮДЭЙ АБЯН

Үндэһэн соёлой баялгуудай удха шанарыг нэгэ жэһээгээр гэршэлэе. Дэлхэйн шажан бүхн өөрин Һһолоннуудтай. Тэднэ тус бүридөө өөрин һайн хайхан удхатай. Энэнигөө буруушааха хүн олодохогүй.

«Ямаршьеб уншалга, мургэл болоно. Бүрэнхн хүлэмхн гэрэлдэ нүдээ аһан ламанар һууна. Бэвүүднэ бүһэ хүртээрэ нийсгэн шэнгил. Эндэ боложо байгаа бүхн юумэн оршолонто юртэмсын жаме Һһотой холбоогүй мэтээр үзэгдэнэ. Хаана энэниг хараа бэлэйб! Кинодо бэшл даа. Анаагай дасандаһье хараха Һһогүй байгаа. Юундэб гэхэдэ, минни мэдэ ороһон үедэ ламанар тарагданхай, ямаршье мургэл болодоггүй һэн. Мини элдэб зоной ламанарай нюу-

(Ургэлжлэл. Эхнийн 22-27-дохи номеруудта).

Капитан Чичибаба штабай начальниг орлогшо лейтенант Ленский хоёр эсэмтэй. Ленский — хүмүүжэл хайтай хүн, багшаар хүдэлмэрилсэн, сэрэгтэй хүдэлмэрин, ара тилэй хүдэлмэрин багтай мэдэхгүй анхтай. Тэрэндэ туһа хэрэгтэй, тээд туһалха хүн байхагүй.

Мүнөө түрүүшын байлдаан тухайгаа хөөрхүү.

Эдэлжээгүй мөрсө хайрлажа, би бүхэл үглөөндөө шабар шабашаа наань, ябагаар ябааб. Мөрсө ординарец Ивановто орхсон үбхэ зулгалга, тингээд колонноо хүсэнэ бээш гэжэ эхирээ нам.

«Подразделении командир-мүүд, колонны эхэнд сугларгалтай» гэсэн захидалта 11 сагта эрбэ гэшэ. Иванови морним асаржа, колонны урда заха ошобо гэшэ. Полкын командир майор Гатарчуттай уулзахынгаа урда тээ комиссар-ахалагша политрук Березовскийтай уулзажа: «Зүүн таладмнай добо дээрэ нэгэ хүн зогсожо байна, дайсан бэшэ гү!» гэжэ дуулгаба. Тингээд хэлээд байтарин, тэрэ добуунай саанааа 20—30 танкнүүд гаража эрээд, ушаргүйгөөр манай колонныг буудаж мэдэбэ.

Хүлхдөөн болобо. Ябаган сэрэгшэд дайралдаан газартаа хэбтэбэд. Танкн довтолгодо эсэргүүцэхэ артиллери тэрэ доороо бэлдэхэ урмдэгүй. Бээш подразделениүүд ашаагаар дүүрэнхэй харгы дээрэ зогсошобо. Шабар шабхын аргагүй эхэшаа наань, автобатонон бүхы талаар дүүрэн ябажа абаа нэн. Бэрхмүүд байна даа!

Би гэдэргээ гүйлгэжэрхэб. Арынгаа батареи танкнүүдэе эрээ буудхаар бэлдэхэ еһотой ха юм. Батареинэй эгээл нүүлдэ, транспортын арада байгаа: батареи командир ахалагша лейтенант Боярчук хайшааб даа урагшаа ябашаан байба. Би батареи халагдахан газар дээр гүүр үбдэгсөө шабар соогур дахуулан ябааб. Морид абажа үгэнэгүй. Буугай номоной, минин тээрхэдэ, морид үргэнэгүй. Интэрэ муудашаан, эсэжэ зүдэршэн байгаа бшуу! Танкнүүд байрдаан соо үхэр буунуудаа эрүүлбэд. Бүхы буунууд наанада таармаар байрала олоогүй. Нэгэ үхэр буу хонхосог соо орошоно. Тэрэгээр танкнүүдэе сэхэ буудхын аргагүй байгаа. Тэрэниие заахаа ушар болоо...

Бүхы артиллерийүүдэй байрала оложо, буудаж эхилээд, дайсанай танкнүүд зогсожо, байралаа бууджа захалба. Мэгдэн хандан болохо гэжэ немецүүд наанаан байгаа. Тээд нимэ юмэн болоогүй. Хүлхдөөн болоо, зүгээр мэгдэн хандан болоогүй. Гэбэшэ нэгэ муу юмэн болобо. Нэгэн улаан сэрэгшэ: «Колоннонмай бута сохигдоо, хүнүүд бүхы тээшэ таран гүйлджэ байна!» гэжэ хашхараад, гэдэргээ гүйшээ. Арада абахан хүнүүд тэрэндэ этигээгүй. Тэрэ бузарые байлгалд, урбагша гээд бууджа алахагүй — эхэ буруу юмэ хээ. Тэрэ ядан аймхай амтан ашаахадэ байлгаа ха юм. Тэрэнь тулалдаа хэхэдэмнай наад ушаруулаа.

Ахалагша сержант Лустенкын үхэр буу түрүүшээр бууджа эхилбэ. Минзүүд үхэр буугай урда тээ таба-аургаан метртэ тэрээ. Тээд үхэр буушад оройдоошье мэгдэбэгүй.

Ваводой нэгэ үхэр буу бута буудуулаа. Байлдаанышэ дүүрэхэ дүтэлбэ. Манай гурбан үхэр буу нааа. Добо дээрэ гарахадмнай, дайсад хамаг бүхы буугаараа бууджа ороо. Амиды хүн үсөөн үлэжэ даа гэжэ наанаб. Үнэн дээрэ түрүүшын 20 минутада нэгаш хүн алуулаагүй нэн. Арбан таб минута буудалдаад байхадэ, манай үхэр буунууд номогүй болошобод. Номо зөөжэ морн тэргэ үхэр буунуудта дүтэлжэ шаданагүй. Үхэр буушад ябагаар номоо зөөжэ эхилбэд. Би номо зөөгшэдэ ошожо, тэрэ мөрсөөр абаахагш гэжэ буугаар занжа байжа, номо асруулаб. Тэдэнэр ямаршэгүй номо

асараад, бүтэн гэдэргээ гүйлгэжэ ошобод. Сэрэгшэд гайхалсаа нэн. Немецүүд мэргэлжэ бууджа бээш, харин мэгдэн хандаха гэжэ хамсагүйгөөр буудхан байгаа.

16.00 багта байлдаан дүүрбэ. Ошожо, батареинүүдэе харабаб. Батареин нэгэ командир шархатаан байба. Үхэр буушадмнай, моридойнгоо алуулхада, младша лейтенант Долгополов буугаа хааад, ябашаан байгаа. Тэрэниие бэдэржэ олоод, буугаа шэрхэнь баалаха ушар гараба. Дайнай урда тээ тэрэ хүндэшэ амтан юм нэн. Дайн байлдаанайш үедэ мүнөөхил заандаа үлөө. Энэ тулалдаанай үедэ стрелково полкын 3-дахы батальонной командир капитан Миронов хүндөөр шархатаан байба. Үдэшлэн бүхы частнүүд Васильково тосхоной баруун хойто шуги соо сугларбабди. Добтолгодо бэлдэжэ эхилбэдн.

Асфальт харгыгаар Васильково-ноо Киев хүртээр час хахад ябабабди. 22 часта Киев хүрөөбди. Киевэй госпитальдо бултандамнай хэбтэри хүртэбэгүй, тингээшье наа маанадые айхабтар энэрхи дулаанаар угтажа, эдэлүүлбэ, угааба.

Үнгэрэгшэ байлдаан тухай бодолго болоноб. Манай ябаган сэрэг, артиллери эрэлхэг зоригтойгоор тулалдаа.

АВГУСТЫН 10. РУБЕЖНЭ ТОСХОН Комиссида орооб. Фронт элэгэгт гэжэ гуйгаа. Шархынтай

талдыо айхабтар мэгдэн болоо. Медигүүд юушье хэхээ мэдэнгүй. Фронтын дүтэлжэшье байгаа наа, шархатаан зонуудые тыл зөөлгэхэ тухай хэншье бодоогүй. Жэгтэй эмхигүй байдал Дивизини штаб ошожо, шархатаахадэ тыл зөөлгэхэ гэжэ эрилтэ табибаб. Штаб ошоһонойм нүүлээр госпиталинмнай Киев зөөлгэхэ болобо.

Асфальт харгыгаар Васильково-ноо Киев хүртээр час хахад ябабабди. 22 часта Киев хүрөөбди. Киевэй госпитальдо бултандамнай хэбтэри хүртэбэгүй, тингээшье наа маанадые айхабтар энэрхи дулаанаар угтажа, эдэлүүлбэ, угааба.

АВГУСТЫН 10. РУБЕЖНЭ ТОСХОН Комиссида орооб. Фронт элэгэгт гэжэ гуйгаа. Шархынтай

АВГУСТЫН 26. СТАЛИНО. Поезд соогоо эхэ бүхөөр унташоб, полкын командирай орлогшо Зубенко намай арайш гэжэ нэрүүлбэ. Академинин инженернэ факультеттэ нурадаг нэгэ хүнтэй станци дээрэ уулзабаб. Москваа бомбодоһон тухай хөөрөө. Москваа хандарал эхэ болоогүй гэжэ намай баярлуулба.

16 часта полкын байрлаан газар эрээб. Эндэ гансал полкын командир майор Михайленко нүүба.

АВГУСТЫН 26—СЕНТЯБРИН 11. ПРОВИДАВКА, ШАХТА № 6. Дайнда орохо бэлдхэл хэжэ байнабди, ехэл хүшэр сэг болоод байна. Энэ үдэр болотор яндан стол дээрэ хубсаааш тайлангүй унтааб. Мүнөөдэр лэ наада унтари олоо, түрүүшынхнэ орон дээрэ унтабаб.

СЕНТЯБРИН 19. Вагондо хууха гэхэн захиралта абаабди. Нүнини 2 час. Асини-

Африкан БАЛЬБУРОВ

Арбан хоёр эрдэни шэмэгни

ИЮЛИН 21. ФАСТОВЕЦ

Үглөөнэй 5 часаа дайсадай Фастовка группировка бута сохын довтолгоо эхилбэдн. Манайхитай сэрэг дайсадаа найман модо үлдэбэ. Суута немецкэ мотопехото тэрбэдээ!

Байлдаанай эгээл шанга газарта ябалсааб. Немецүүд маанадые миномедоор бууджа. Найман зонхоо гурбахан хүн мэндэ үлөөбди. Хоёр командир алуулаа, гурбан сэрэгшэд шархатаа.

15 сагта хүрэхэ газартаа хүрэхэ, тэндэ бэхлэжэ эхилбэдн. Батареинүүдэй нэгэндэ ошожо, хайшан гэжэ танкнүүдэе хюдахэб гэһэн заабарин сэрэгшэдтэ үгэхэ гэжэ шиндэбэ. Ямаршье добо гүбээгэй мэлгээр талаар ябааб. Немецүүд намайе обесоржорхибо. Танкнүүдэараа бууджа эхилбэ, ганса хүндэ номо хайрлахагүй ямар зон гэшээб! Нэгэ бишхан добуунай саана хоржо урмдэб. Тингээшье наамни нэгэ снаряд дүтэхэнэ тээрээд, хоёр метр хажуу тээшэ шэдэжэрхео. Бүглэрөөд хэбтэбэб, гэнтэ мэдэхэдэ аманнаам шуһан гоожожо байба. Баруун хажуун, зүүн даламни эхээр хордоно. Нэгэ хэды хэбтээд, батареи тээшэ аалихан һалирбаб. Батареи хүрөөд, солдадуудтаа субаяа харуулбаб. Байал таархан газар үгы хэбэртэй. наанагаа амарбаб — шархатаан бээш, минн лэ бүглэрһэн байбаб. Гэнтэ нэгэ солдат: «Нүхэр капитан, субатнай хуу шуһан болошоо!» — гэбэ. Булта намда гүйлджэ эрбэ, хубсаһын тайлаба. Хамаг хубсаһамни шуһаар нэбтэршэһэн байба. Сэбэр хубсаһанай таархайгаар боолто хэжэ, одоолоноор норгодоод, шархыемни бообо. Медигүүдэе дуудба. Тээд юушье хэжэ үгэбэгүй, полкын командирай машинда үшөө нэгэ улаан армеецтэй намай хуулгад, Васильково элгээбэ. Нүхэрин хүндөөр шархатаан байжа, машинны дондорхо бүри оолоно, хашхарна. Машинна аалиханаар алхна. Үбдэгсөө шабар. Шабардахадамнай, манай сэрэгшэд түлхижэ гаргаа. Арайш гэжэ Васильково городской госпиталь хүртэбэдн. Госпиталь гордой амбулатори соо байрлана. Шархатаан зонүүд олон, коридор дүүрэн носилканууд. Немецкэ самолетууд ниндэжэ эрээд, госпиталие бомбодобо. Госпиталь дээрэ айхабтар томо улаан хэрээһэн байгашье наань, эрлэг фашистнар хайрлангүй бомбодоно. Олохон зон шархатаа, алуулаа.

Баяртай нэгэ ушар тэмдэглэхэ дуран хүрэнэ: манай зенитчигүүд фашистнарай хоёр самолет унагаабаб Бомбодолгын үедэ госпи-

эдэгэгүүдэ элгээхэ аргагүйбди гэжэ врачнүүд хариусаба. Партибюрогой секретарини туһаламжаар госпитальхоо гараха болобо. Шархамни хүсэд эдэгэгүй, зүгөөр бэемни һайн, тингээшье хэбтэжэ байханы залхуутай болоо. Нүхэди бүгэдэ фронтдо дайсадаа сохижо байха, харин би эндэ хэбтэхэб.

Орон дээрэ бодолго болоон удаай хэбтэнэб. Гэр бүлэмни дааншье юм ааб даа! Эндэ хэбтэхэдэ, тэдэгээрэ холбоо байгуулжа шадхагүй хадаа, фронт дээрэһэ яажашье тэдэнэ олохо хүнбид!

Гэнтэ клубай дарга орожо эрээд: «Хатара, хатара!» гэжэ байжа хашхарба. Баярлаһандаа, тээрээшье, хатаран алдабаб. Улаан-Үдэһөө Илюшэһэ телеграмма эрһэн байба.

«Богонихон телеграммые абажа, айхабтар баярлабаб. Тэбэрнэб, тааленаб шамайгаа, баатарни. Ася Москваһаа гаража үрдэгүй, басагатай болоо. Сырена гэжэ нэрэ үгөөбди. Нааар бултадаа Улаан-Үдэ эрэхэн. Фашистка нохосүүдэе большевик аяаар сохигты. Эхэ ороноо муухай дайсадаа түргөөр сүлөөлэгты. Европын арадуудта эрхэ сүлөө асаргты. Баатарлигаар байлдахыеш юрөөнэб.

Шини Илья.

АВГУСТЫН 12. ХАРЬКОВ ХОТО

Үсгэлдэр госпитальхоо табидаба. Харьков хото ерэмсээрээ, округой штаб ошобод. Тэндэ удаан хуугааб. Түрүүшээр намай Ростов-на-Дону элгээхэ гэлсээ, нүүлээрнэ эндэ үлөөхэ гэжэ шиндэбэ. Резеранз бригадада элгээбэ, тэндэ ошожо тэмдэглүүлээд «Красный Воин» тости-ница ошобод.

АВГУСТЫН 24. ЧУГУЕВО ХОТО

Артполкын штабай начальник болооб. Округой штабһаа нүнини нэгэ часта гарааб. Гурба дахин милици тогтооба, тээд документэ гаргахын аргагүй, бороо хүнзгөөр аджаа байһан мэтэ. Үгэдэ этигэжэ табяа. Гэртэ эрэхэдэ, шал нойтон байбаб.

Үглөөгүүр Чугуево хүрөөб. Дүрбэн модонхоо үлүү ябагалаад, резеранз танкова полк эрбэб. Штабайн начальник капитан Григорьян намтай сугтаа Академидэ нуралсаан хүн. Гурбан жэлтэ үлүү сугтаа нуралан хүн гэд, дүрбэн модо лагерь хүртээр машинна үгэхэ аргагүй амтан байба. Шал моршоһон, эсэһэншье наа, байал эхээр гайхаагүйб. Хаарга саашаа.

16 часта 10-дахы резеранз бригада хүрбэб. Ехэ һайнаар угтаба. 20 час 30 минутада сэрэгнай бэлэн болобо, 21 часта Харьков ошохоео поезддо хуубади.

гүй. Добтолгын хүлээжэ һуунабди. Амархада болохон байгаа, тээд майор Михайленко амаруулнагүй. Нютагай хүн зон немецүүд эрэхэн гэжэ мэгдэһэнхэй.

ОКТАБРИН 13. ПРАСКОВЕВКЭ, ХУТОР.

Нүниндөө ээлһэн позициһаа ябабабди. Шэб харанхы. Хүйтэн һалхин үлээжэ, саһан ороно. Зомнайш, мориднайш моршонхой.

ОКТАБРИН 15.

Нүни орой гурбадахы батареитэй Елизаветовкэ тээшэ ошожо, байлдаха плацдарм ээлбэдн. Үглөөнэй 7 часта энэ һууриной дэргэдэ байлдаан эхилбэ. Буугай хараа харанхын аргагүй: тохроод бүрүүл. Буудажадэ картаар шэглүүлэн бууданабди. Үдэрэй 12 сагта нэгэ бага һаруул болонхой — тосхон шэглүүлэн бууджа эхилбэдн, немецүүдэй саған туг элихэн харагдана, тэрэниие шагажа бууданабди. Үдэрэй 16 сагта манайхын добтолгодо орожо, немецүүдэе тосхонхоо үлдэбэ. Тэрбэлжэ абаһан дайсадые бууджада урматэй гэшэнь. Манай батареи тегнуушад бууджа буримнай маанадаа магтажа хүхилдэнэ. Бидэншье зосоо зохид болоно.

Гэнтэ ойн заахаа нэгэ батареи шахуу ябаган сэрэг гаража эрбэ. Ехэ амалан алхалжа ябабабди. Хэд гэшэб! Манайхын гү, али дейсад гү! Дайсан наань үлшье хэхэ бэлэбди. Лаб хахад сэрэгшын бууджа унагаахо шадалтайбди — зааханшэ һаргылэнгүй, минн сэнгэжэ ябаһанда алхалжа. Дайсад наа, нигэжэ ябахагүй бээш аал, тээд манайхын наань, юундэ маанада хэншье хэлээгүйб. Тегнуушадэе элгээбэ. Тэдэмнай бусажа эрэхэдэ, дайсад гээжэ дуулгаба. Тээд дайсадые бууджа арғанай үгы: дайсад хүртээр оройдоол 500 метр үлөө. Үхэр буунуудаа абаад сүхарижа гэжэ шиндэбэ. Тингээшье энэ үдэр һайсахан тулалдабди, баартайнуудбди. Дайсан манда алахахан һунаагаа.

ОКТАБРИН 17. МАВРИНКА ХУУРИН.

Нүниндөө гэдэргээ сүхарижа гэһэн захиралта эрбэ. Юундэ сүхарижаа өөрөөшье мэдэнгүйб. Елизаветовкэ һууринда байһан дайсадые хюдаха түсбэтэй һэм, зүгөөр дээдэ ноёдоймнай түсбэ ондоо байба ха юм. Нэгэ батареиний тооршоо, хаанаб даа харгыдаа һэлгэсэлдэ хабди. Үдэшлэн баһа юундэшье Рудченково тээшэ сүхарибабди.

ОКТАБРИН 18. РУДЧЕНКОВО.

Хоёр батареиний хаанаб даа гэгдэшоо. Городой гол талмай дээрэ үхэр буунуудаа тодожо унжагайрбабди. Аяар 13. часта буудхаар бэлэн болобобди.

Талаан боложо, энэ үедэ дайсад добтолбо. Нэгэ бага урид добтолбо наань, мэгдэхэ бэлэбди. Түрүүшээр дайсад багшаар хүсэтэйгөөр добтолбо, нүүлээрнэ машинатай, пушкатай сэрэг бии болобо. Хэрбээ манай наводчик-гудай дүршэлтэйшгэ байгаа наа, энэ сэрэгые булшье бута соххо байгаабди. Энэ бүлэгы хюдахэ шадхагүйш наа, зугадуулабди.

ОКТАБРИН 19. СТАЛИНО.

Бидэнэр Рудченковоһоо сүхарижа гэһэн захиралта пехотоһоо хожомдожо абаабди. Арай гэжэ подразделение суглууһаар байтарнай, орой нүни болобо. Харанхы. Сталино хото тээшэ хүдөөгэй харгыгаар сүхарилаш гэжэ намда захираа. Ябадалдаа эхэһэн зобообди. Дайсад Рудченково эзлэхэнхэй, нюсаар сүхарилахы бүришье наа эхсүү, хайшаашье яба — номонүүд хусалдана, дайсадыа харгы замнамнай заажа үгэнэ.

НОЯБРИН 1.

Дайсад үглөөгүүр добтолгодо эхилбэ. Красный Луч дээрэ айхабтар хэсүү байлдаан болобо. Манай батареинүүд эрэлхэг зоригтойгоор тулалдаа, сэхэ шагажа бууджадаа, нилээд олон немец автоматчигүүдэе хюдахэ.

(Ургэлжлэлын удаадахы номерто гараха).

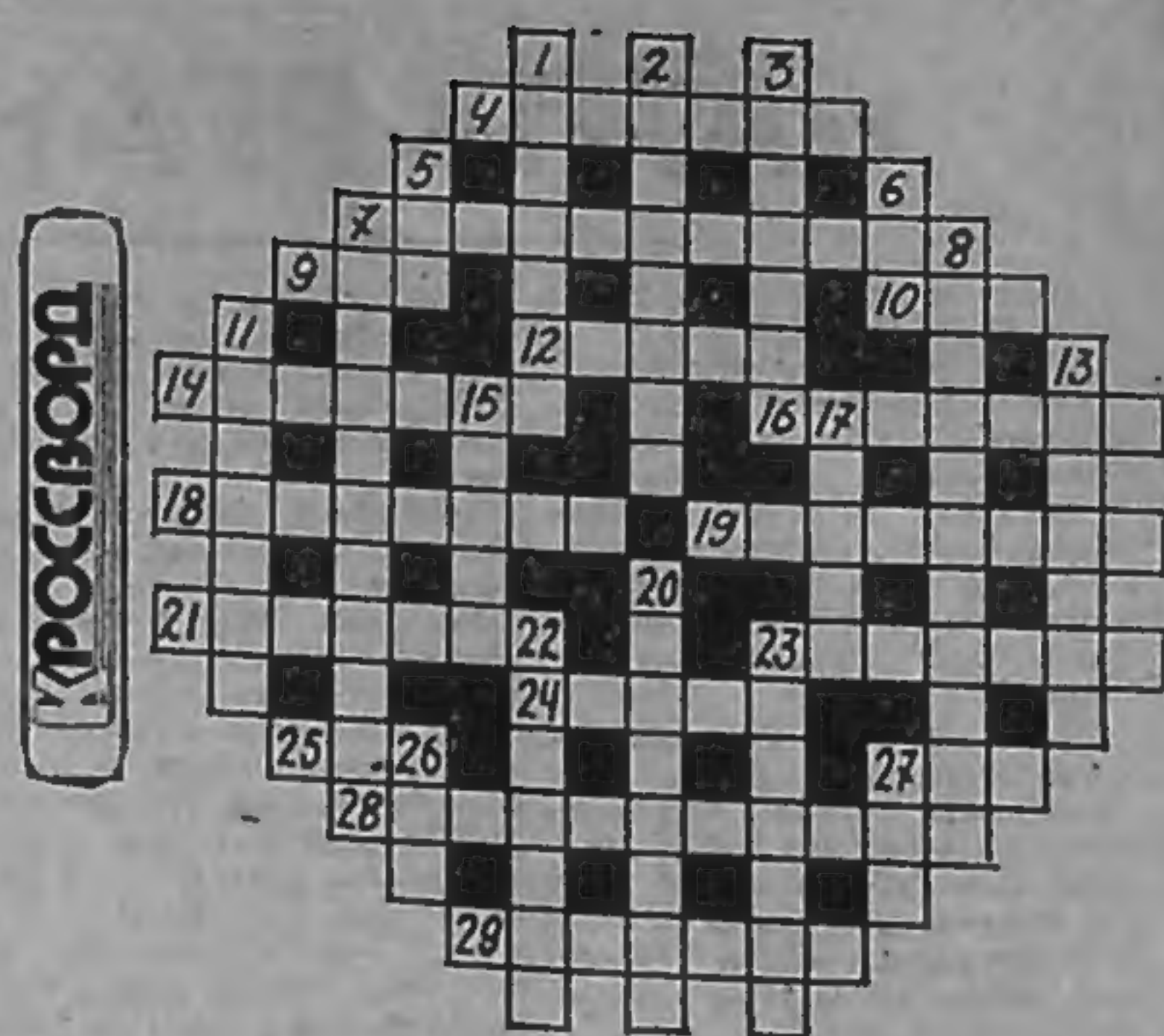
Намшаладанай хүүхдээр нүүдэргэеэ зангидадаггүй. Энэ-мнэй хуушарһан ха. Имэ байдалда энээнһээ эрхим тодорхойлолго олохгүйш, би байлһы юумэндэ этигэхээ болшонхойб. Хэдэн мянгад городойхид болон худөөгэй хүн зон миний этигэхгүй ябадыг хубаалдаха баатай болохо даа. Хартаабха, помидор бүлүн столыг шэмгэлээ гэжэ маанадыг найдуулдаг гэшээ. Тээд найдалнай харюулагдаагүй. Аюул - хүлээгдэнгүйгөөр болодог гэшээ. Августын эхиндэ хартаабха, помидор гэнтэ түргэнөөр гутажэ эхилбэ. Энээн тушаа элдэб үгэ хүүр гараһан байха. Редакцида һа-

на. Юуб гэхэдэ, июнь һарада хуурай, ган гасууртай, июль, август һарануудта унжагай нобшо бороо оромо, сүүдхын туршада агаарай температура хараа байса хубилдаг байба. Энээндэ нэмээхэ юумэн үгы гэжэ һаналаар. Ургэха үедэнь хартаабхада сүршэтын тула (энээнине удаахы жэлдэ хэзэ байнабди) магазинһаа эдэ-дэй хлороксийс гү, эдэ-дэй купорос худалдажа абахынь уншагдахы зүбшэл үгэхэ-най үлэнэ. Энээнһээ уламжалан, имэ шэнэ асуудал гарана: «Имэ үбшэндэ нэрбэгдэ-жэ магад гэжэ урьдшалан тобшолол хэтын аргагүй байгаа гэшээ гү!», Ургамалнуудыг

хорото бодосуудаар бузарлагдан тухай буруу элдэб хураг суугай гарахагүйн тула тодоор ойлгуулжа үгэхэ аһотой байгаа. БурАССР-эй Верховно Советэй дэргэдэхи экологин талаар саг үргэлжин комиссин түрүүлэгшэ Ю. Ф. Ефремов гурбан үдэрөөр шухала суглаанда ошохомни гэжэ шалтар барлад, харюу үгөөгүй.

Харин редакцины телефонууд забда залнгүй жэнгириж үргэлжэлһөөр. Сентябрийн 14-дэ «Правда Бурятия» газетэдэ хартаабха, помидорой фитотфор үбшэндэ дайрагдаһан тухай бэшээ һэн.

Эдэ ургамалнууд фитотфор

Этигэлтэй гү, али үгы гү?

наагаа зобоһон башагүүд, телефоноор хонхологонууд таһархала болибо бшуу. Заримашуул «кислотатай бороо» орожо, ургаса хосороо гэлдэнэ, нүгөөдүүлһыг агаар элдэб хорото бодосуудаар бузарлагдаха, имэ байдалда оронобди гэжэ этигэдэг танина.

Республикын түрүү мэргэ-жэлтэд энээн тушаа юун гэжэ һанадаг хабт Сентябрийн эхиндэ «Бурятскгропромсоюзай», ургамалнуудыг хамгаалдаг республиканска станцин, санэпидстанцин, БНЦ-гэй биологичин институтай, геологичин институтай, экологохимлабораторин түлөөлэгшэдһөө байгуулагдаһан комисси Кабанскын район ошоһон байна. (Эндэ үргэн хэмжээтэй аюул болдо). Эдэ эмхинуудыг бул-тынь тоолоогүй байхын аргагүй. Тээшье имэ асуудал олоной ханаа зобоомо, энээн-дэ харюу хэрэгтэй байгаа: «Хартаабха болон помидор юундэ хосорообтэ? Городой ла-бораторинуудта уһанай, хурь-һэний, хартаабхын шэнжэлгэ-нүүдэ нарин нягтаар хэлнэй хүүхдээр имэ дүк тарагдаа: «Фитотфороор» үбшэлһинһөө боложо, тэдэ хосороо».

Бүхы юумэндэ сагай ула-рил эзмэтэй болодог юм бай-

хамгаалдаг станци болохоо байһан аюул тухай жэлэй эхиндэ республикын ажаль-нуудта урьдшалан һануулаа һэн гэжэ «Бурятскгропромсо-юзай» ахмад агроном В. С. Миронов хэлээ. Саг үргэлжэ бороо оромо, полинуудыг тухай препаратыдаар элдүү-рилхэ арга олгоогүй. Эгээлэй юрын огородшод түрүүшын-хэзэ имэ байдалтай ушарха-даа мэдэгжэ, юушье хэзээ ойлгоогүй бэшэ гү! Тэдэ энээн тухай бодото мэдээсэл хаана-һаа абаха байгаа? Ондоо бэ-шэ, харин иматгал фитотфор-ой үбшэндэ огородой эдээн нэрбэгдэхэ гэжэ тэдэ хаана-һаа мэдэхэбтэ? Манай гүрэнэй эмхинууд энээн тушаа абаа шэмээгүй байгаад үнгэрхэ гэ-жэ бодоо ха. Харин уншагдах тэдэнэрһээ харюу хүлээнэ. Хэһээ гэшээбтэ? Олондо мэдээсэлгын хэрэгсэлнүүдһээ харюу хүлээнэ гү! Зүгөөр бидэ өөһдөөшье зобонобди, тии-мэһээ баһал тодо харюу аба-ха хүсэлтэйбди.

Арадай эрилтэнүүдэй түлөө амй һанааа үгэхөөр бэлэмдэ гэжэ өөһдөнгөө программ-манд соо тангарилаһан ара-дай депутатууд шухала тайл-барилтануудыг үгэхэ уялгатай. Ядаһын сагта «кислотатай бо-роо» гү, али «агаарай элдэб

үбшэндэ нэрбэгдэжэ болохо гэжэ хүнүүд огтошье этигэнэ-гүй. Тэдэниие ойлгохонь хүшэр бэшэ. Юундэб гэхэдэ, гүрэн-эй үндэр хэмжээндэ маана-дыг мэхэлхэдэнь бидэ дада-шанхайбди. Чернобыль тухай дурдан һанаад туршалабди. Мүнөө хүрэгтэрөө бидэ тэрэн ту-хай бүхы үнэн зүб юумэ һай-наар мэдэнгүйбди. Маанадыг ходоодоол мэхэлхэ, һанаае-мнэй тэгшлэхэ гэжэ оролдо-дог байһаниинь мүнөөл эли-рэнхэй...

С. ДОНИРОВА,
ИГУ-тай журналистикын
отделениин студентка.

РЕДАКЦИНАА: Городойхи-дой дунда үжэһэн хартаабха болон харлажа буритаһан по-мидор тухай хөөрөлдөөн удаан үргэлжэлхэ ха. Ангарскаһаа хо-рото бодосууд хаягдана гэжэ хөөрөлдөөшье абадаг байна. Зарим нэгэшүүл Красноярскын радиаци тухай хэлэхэ дуратай байдаг. [Эдэ бүгэдэни хаанаһаа таранабди]. Худал хуурмаг үгэ хуурнуудай тарахыг тула мэргэжэлтэд тоб байса тайл-барилжа, этигэмээр хэлэхэ үгэхэ зэргэтэй. Гэхэ зуура, мэргэжэлтэд «хэнэрнүүдэй дунда тараһан хоб-жэбтэ» ан-харалаа хандуулжа, тодо харюу үгэхэ хүсэлгүй бэшэ гү! Тэдэ юушьеб мэдэхэ хадаа абаа шэмээгүй байна бэшэ гү!

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 4. Кар-тина В. Кустодиева. 7. Беспо-рядочная смесь чего-либо. 9. Певческий голос. 10. Промыс-ловая морская рыба. 12. Вели-кий итальянский поэт XIII—XIV вв. 14. Кабачок, трактир в Италии. 16. Ответ к задаче. 18. Рассказ А. М. Горького. 19. Снаряжение военнослужа-щего. 21. Работа, предшест-вующая воздействию влаги на льняную солому. 23. Шуточ-ный рассказ, распространен-ный в эпоху Возрождения. 24. Приток Невы. 25. Порода со-бак. 27. Певчая птица. 28. Фи-гура пилотажа. 29. Химичес-кий элемент.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Неболь-шой коллектив. 2. Насекомое, похожее на лист или ветку дерева. 3. Землеройно-транс-портная машина. 5. Богиня уг-ренией зари в древнегречес-кой мифологии. 6. Нападение на короля протанника. 7. Оптический прибор-игрушка в виде трубки. 8. Передача изот-бражений на расстоянии с по-мощью радиоволн. 11. Та-бак домашней выделки. 13. Орган охраны правопорядка в СССР. 15. Народность, про-живающая в Хабаровском крае, на Сахалине. 17. Героиня оперы Л. Янчека «Ее пад-черица». 20. Бережливость, рассчетливость. 22. Фаза в развитии насекомых. 23. Че-ловек с исключительной стра-стностью предающийся како-

му-либо делу. 26. Экскурсо-вод. 27. Должность, звание.

СЕНТЯБРИИ 15-ДА ТОЛИЛОГ-ДОНОН КРОССВОРДЫН ХАРИУНУУД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 5. Пас-сатимж. 6. Ричардсон. 7. Яго-да. 10. Итури. 13. Строгов. 15. Какаду. 16. Литература. 18. Фортельяно. 19. Ракита. 20. Айсма. 22. Книга. 24. Шаарц. 25. Караваева. 26. Болваново.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Опера. 2. Эскадрилья. 3. Финаско. 4. Риони. 8. Граммофон. 9. Дра-матург. 11. Третьяков. 12. Рефрактор. 13. Сурепка. 14. Варвара. 17. Теодоракис. 21. Король. 23. Аюба. 24. Шахов.

«НАЙДАЛАЙ ТЕЛЕФОН»

«Найдалай телефон» 17-һоо 19 хүрэгтэр наһатай хүбүүд болон басагадыг залуушуулай каналай худэлмэрийдэ хабаа-дахынь урина. Навын поне-дельник гү, али пятницын үдэрнүүдтэ хэлэлзэй байшан-дахы актыва залда 19 сагта өр-жэ, тухай тренинг гараха бо-лонот. Имэ шалгалта даба-шад «Найдалай телефоной» залуушуулай каналай худэл-мэрийдэ хабаадуулагдаха. Телефон: 2-35-74.

ТИВИКОМ БАЯР ХҮРГЭНЭ

Манай түрүүшын лотерейдэ хабаадалсаһан бүхы телехара-шадта баяр хүргэнэ. Өөрын-һээ квантанци дээрэ 051 гэжэ гурбан тоо бэшэһэн хүн зол-той байжа, манай түрүүшын ори ганса шүүбэрийдэ хүртэ-бэ. ТИВИКОМ-ой счедто 5 шалгалтын үдэрэй туршада 7863 түхэриг ороһон байгаа, тэрээнһээ 25 процентнь шүү-бэрийдэ түлэгдэхэ.

ТИВИКОМ нэгэ хүнэй олон квантанци абажа түлэһэнэй тү-лөө ороһон мүнгэнһөө нэгэ процент хэмжээгэ түсгээр шан-да үгэхөөр тогтоогоо. Август-тын дүгөөр нүхэр Ильясов имэ шанда хүртэбэ.

Бидэ таанадта амжалта хү-снэбди. Лотерейн дүримүүд тэрэл хэбээрээ үлэнэ. Сентя-брийн 25 болотор түлэһэн хү-нүүд удаахы тиражда ха-баадаха. Октябрийн түрүүшын үдэрнүүдтэ тираж болохо.

ТИВИКОМ-ой дирекци.

«ДЕМОКРАТИЧЕСКА ПЛАТФОРМО» УЛААН-ҮДЭДЭ

КПСС-эй гэшүүдыг — Демократическа платформын тала баригшадые вторинто, сентябрийн 25-да, «Барилгашан» клубай ехэ зал соо ерэхынь урина (Куйбышевай үйлсэ, 14, 18 саг 30 минута). Партиһаа гараһан, партийна бэшэ нэгэн һаналтанино баһал хүлээнэбди.

Демократическа платформын тала баригшадый партклуб го-родто эмхидхэхэ гэшээ уулзалгын зорилго болоно.

Эмхидхэлэй комитет.

КВАРТИРАНУУДЫЕ АНДАЛДАХА ТАЛААР ИНФОРМУБ ДУРАДХАНА:

— Кишинев хотодо 3 ком-натотой болбосон түхэлтэй квартирые (45 дүрбэлжэн метр, 8-дахы давхар, балкон, кухня — 10 дүрбэлжэн метр, поолынь паркет). Улаан-Үдэдэ 3—4 комнатотой гэрээр ан-далдана. Абн. № 47.

— 3 комнатотой болбосон түхэлтэй гэр (Чертенковой үйл-сэ) 1 комнатотой хоер гэрээр андалдана. Абн. № 53.

Үхибүүтэй эхэнэр болбо-сон түхэлтэй квартира гү, али комнато 1,5—2 жэлээр түлһэлхыг хүснэ. Кварти-ралаа сибэр, гуримтай байл-гахыг оролдохобди. Имэ телефоноор хандагты: 3-77-38 гү, али 3-73-14.

— Восточный поселогтохи 1 комнатотой квартирые Желсэ-нодорожно райондо 1 комна-тотой гэрээр андалдана. Абн. № 10.

— 3 комнатотой болон 2 комнатотой хоер гэр 4 болон 1 комнатотой гэрнүүдээр ан-далдагдана. Абн. № 150.

— 2 болон 1 комнатотой квартирануудыг 3 комнатотой квартиранууд андалдана. Абн. № 311.

— Красноярска хизаарай Ачинск городтохи 2 комнато-той квартира Улаан-Үдэдэ, Томскдо, Эрхүүдэ гү, али Ом-скдо мүн лэ эды шэнээн комна-тотой гэрээр андалдагдана. Абн. № 45.

Тулазай үйлсэ, 150 гэжэ өдрөсөөр хандагты.

ХҮН ЗОНИИЕ АЖАЛДА ТҮБХИГҮҮЛХЭ ТАЛААР

ТҮБ УРИНА

ЛВРЗ-дэ — токернууд, фре-зеровщицууд, слесарнууд, га-зоэлектростанцууд, электр-ригүүд, малхинууд, крайнай ма-шинистнууд, түмэршэ дарха-шуул, шудхагшад, хэбтэ сохи-шод, тогоошод, вагонуудыг буридхэгшэд, замай монте-рууд, бетонщицууд, угаагшад, тамга дарагшад. Заводой хү-дэлмэришэд — түмэр замай транспортын хүнгэлэлтэнүүдтэ хүртүүлэгдэхэ. 1:7 коэффици-ент түлэгдэхэ. Армиһаа, та-бигдаһан залуу хүнүүд бу-свалтаггүйгөөр 200 түхэриг тэд-хэмжэдэ хүртэхэ.

Адрес: Улаан-Үдэ, Фрунзе, 11.

Шэнэ холодильник, пылесос худалдажа абаха, үгы гэбэл амар бэ нэгэ ондоо зөөрөзр гү, али гэрэй техникээр ан-далдахаб. Абн. № 1.

Телефон: 7-64-14.

КИНО

«ДРУЖБА» ОХ, УЖ ЭТА НАСТЯ! — 9-40, СУВЕНИР ДЛЯ ПРОКУРОРА — 11-30, 13-20, 15-10, 17, 18-50, 20-40. «ПРОГРЕСС» Красный зал КАТАЛА — 10, 11-50, 13-30, 15-10, 16-50, 18-30, 20-20. Зеленый зал МУЖИНЫ - ПРОКАЗНИКИ — 10, 12, 14-10, 16-10, 20-30, АТЛАНТИК-СИТИ — 18-20. «ОКТАБРЬ» МУЛЬТФИЛЬМЫ — 9-40 ТАНЦОР ДИСКО (2 серии) — 11, 16, ТАНЦУЙ, ТАНЦУЙ (2 серии) — 13-30, 18-30, ПРЕ-СТУПЛЕНИЕ АНТУАНА — 21. «ВОСТОК» БЕЛЫЙ ФЛЮГЕР — 13-30, РАДЖАКШМИ (2 серии) — 15, 18, 21. «БАЙКАЛ» КАК ПРОВОДЯТ КАЧИКУЛЫ БОЛЕК И ЛЕЛЕК — 16-30, И ПРИДЕТ ТОТ ДЕНЬ — 18-30, 20-30.

УНШАГШАДАЙ АНХАРАЛДАЙ

Сентябрийн 22-то гарахага-зетэ типографичин гэмээр гур-бан хоногоор хожомдобо.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Калан-переводов — 2-40-57, коррек-торская — 2-35-74. Даршавили, 23. Телефоны: зам. редактора — 2-34-06, секретари-ята — 2-34-41; отделов: идео-логический — 2-43-23, социаль-но-экономический проблем — 2-43-23, писем и образования, тэ гарадаг.

Газета отпечатана в респуб-ликанской типографии госу-дарственного комитета Бурят-ской АССР по делам изда-тельства, полиграфии и книж-ной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35.

Редактор Александр ДРУЖИНИН